

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BEŐIR AYVAZOĞLU

Tarık Buğra

Güneş Rengi
Bir Yığın
Yaprak

ÖTÜKEN

TARIK BUĞRA
Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak

Beşir Ayvazoğlu

OTUKEN

YAYIN NU: 314
KÜLTÜR SERİSİ: 98

ISBN 975-437- 170-9

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.
İstiklâl Cd. Ankara Han 99/3 80060 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Düzeni: Nur-Olcay Okan
Kapak Baskısı: Birlik Ofset
Dizgi-Tertip: Ötüken
Baskı: Özener Matbaası
Cilt: Yedigün Mücellithanesi
İstanbul -1995

İÇİNDEKİLER

Hatırlamak/	7
Önsöz/	9
Giriş Yerine/	11
Ah Güzel Çocukluk/	15
Şiirin Kıyılarında/	22
Lise Yılları/	26
İstanbul'da Bir Akşehirli/	30
Kar, Tiyatro ve Bıyık/	37
Sancılı Günler/	40
Oğlumuz Doğuyor/	45
Çınaraltı'nın Hikâyecisi/	48
İlk Kitap, İlk Eş/	52
Kavganın Ardından Gelen Dostluk/	55

Ve "Siyah Kehribar"/	60
Gazeteci Tarık Buğra/	65
Büyük Konu: "Küçük Ağa"/	73
Dergi Çıkarmak/	80
Bir Türkçe Savaşçısı/	85
Tarık Buğra, Tenkit, Tenkitçiler/	89
Romanlar, Romanlar/	96
Akümülatörlü Radyo ve Sonrası/	103
Bakla Sokağında Yirmi Dört Yıl/	107
Son Allahaismarladık/	113
Sonuç Yerine/	119
Bibliyografya/	121
Kısaltmalar/	124
Resimler/	125

HATIRLAMAK

Eski çağların ormanlarında, çok eski bahçelerde,
Unutulmuş kuşlar vardır, ben bilirim,
Yaklaşırlar bana, yalnız bana, alı pullu kanatlarla,
Yalnız benim duyduğum maşallarla, ninniler, ağıtlarla..
Boştur ama, boş; bittiği yerden başlar,
Daha da dikleşerek yokuşlar.
Tanrı üfleyivermiş gibi söner de güneş,
Erir gider avucuma kondur konacak kuşlar.
Ve ben taş duvarlara, demir kapılara çarpar parçalarını bardakları,
Sanki eskiten, eciş bücüş eden,
Ben değilmişim gibi, çalgın naralarla karşıladığım,
O mutlulukları, anları, elleri, dudakları,
Hatırlar, hatırlar, hatırlarım gene de,
Mihlanıp kaldığım bu yoksul pencerede.
Başım döner, çıldırırım sonra da,
Hatırlamakla yeniden bulmanın,
O kıl kadar, o aşılmaz uçurumu önünde.
Ve ben yeniden yur yıkar, sarar sarmalarını da,
Maviden, yeşilden kefenlere bebeklerimi,
Bitkin, terli, soluk soluğa ve üzgün, çok çok üzgün,
Yeni doğuşlar beklerim -terim daha soğumadan beklerim-
Korku, dua, diş gıcirtısı- karmakarışık.
Mihlanıp kaldığım bu yoksul, bu kör pencerede;
Tanrı küsmüş gibi -bilirim- bitecekti de ılık,
Eriyip gidecekti gümüş pullu uçuşlar,
Yumuşak, dost ve serin sokuluşlar,
Avcuma kondur konacak sandığım kuşlar.

Tanık Buğra

ÖNSÖZ

Tarık Buğra, Türkiye'nin son yetmiş yılda yaşadığı büyük değişmeyi anlatmak istediği ve ne yazık ki sadece otuz iki sayfasını yazabildiği otobiyografik romana *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak* ismini vermiştir.

Ahmet Haşim'in ünlü *Merdiven* şiirindeki "*Etekle-
rinde güneş rengi bir yığın yaprak*" mısraından aldığı ve kendi hayatını çok iyi ifade ettiğine inandığı bu ismi biyografisinde kullanmak bana doğru gibi geldi. Bu cesareti, biraz da *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*'ın tamamlanmamış olmasından aldığımı söylemek isterim. Tarık ağabey yaşasaydı, romanını mutlaka yazacaktı ve ben kitabıma başka bir isim bulacaktım. Keşke öyle olsaydı!

Tarık Buğra elinizdeki kitabı yazmaya başladığımda henüz hayattaydı ve kendisini sorularıyla sık sık bunalıyordum. Benim böyle bir işe kalkışmış olmamdan çok memnundu, bunu her telefonumda ses tonundan hissederdim. Ne yazık ki *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*'ı bitiremediği gibi, benim yazdığım biyografinin tamamlandığını da görmedi; görseydi beğenecek miydi bilmiyorum.

Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak'ın kuru bir biyografi olmaması için çok uğraştım. Ancak hiç bir zaman bir biyografi yazdığımı da unutmadım ve Tarık Buğra

hakkında en doğru bilgilere ulaşmaya çalıştım. Yazdığı gazete ve dergileri taradım, dostlarıyla konuştum, hikâye, roman ve denemelerindeki otobiyografik unsurları mümkün olduğunca ayıklayıp kullandım. Sonuçta -sanırım- bir roman gibi rahat okunan, aynı zamanda kaynak olarak kullanılabilecek bir kitap çıktı ortaya. Tamamlandıktan sonra, Tark Buğra'nın muhterem eşi Hatice Bilen hanımefendi tarafından da okunarak gözden kaçmış bazı hatalar düzeltildi ve eksik bilgiler tamamlandı. Bunun için kendilerine teşekkürü borç biliyorum.

Tark Buğra gibi yazarlar, sürekli yeniden ele alınmalı, bütün eserleri didik didik edilmelidir. Çünkü büyük yazarlar, her okunuşta yeni bir derinlikleri keşfedilen nâdir şahsiyetlerdir.

Bu vesile büyük yazara Allah'tan rahmet diliyor *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*'ın en güzel şekilde basılmasını sağlayan Ötüken Neşriyat yetkililerine teşekkür ediyorum.

İstanbul
Ekim 1995

GİRİŞ YERİNE

"Ömrüm ve asıl söylenişi ile, yazarlık ömrüm kafamın bağımsızlığını koruyabilmek, olaylar ve meseleler karşısında düşüncemin hürriyetini kaybetmemek için titizlenmekle geçti"

Tarık Buğra

Tarık Buğra ile, 1980'lerin başında, Bursa'da, *Küçük Ağa*'nın çekimleri sırasında, Yücel Çakmaklı vasıtasıyla tanışmıştım. Aslında ben onu yazar olarak çok uzun bir süreden beri tanıyordum; okuduğum ilk kitaplardan biri, belki de ciddi olarak okuduğum, Rusya, Amerika, Sosyalizm, uzay yarışı gibi, boyumu aşan konuların ele alındığı ilk kitap, onun *Gagaringrad- Moskova Notları*'ydi. Henüz çocuktum ve o kadar etkilenmiş olmalıyım ki -bu küçük kitabın mor renklerin hakim olduğu kapağı hâlâ gözlerimin önündedir- ondan sonra Tarık Buğra imzasını taşıyan her kitabı ve her yazıyı okumaya çalıştım. *Tercüman*'daki *Merhaba* sütununda okuyucularına elveda dediği gün, sanki onun imzasıyla bir daha hiç karşılaşmayacakmış gibi üzüldüğümü hatırlıyorum.

1985'ten sonra dostları arasına girdiğim Tarık Buğra'nın son birkaç yılında çok yakınında bulundum. Yetmiş beş yaşına basması dolayısıyla Türkiye Yazarlar Birliği tarafından onun için düzenlenen toplantıda, *Tarık Buğra'yı Anlamak* başlıklı tebliğimi -ki bu tebliğ o henüz hayattayken yazmaya başladığım biyografisi-

nin çekirdeğini teşkil edecektir- gözlerine bakarak okumak saadetine erişmiştim.

Daktilo tuşlarına vurmaktan şehadet parmakları kütleşmiş, yani ömrünü yazarak tüketmiş bir yazarın hakkını, yaşarken kendisinin de bulunduğu bir toplarıda teslim etmek, inanın, insana harikulâde duygular yaşıyor. Onun gözlerindeki mutluluk ışıltılarını yakalamak, teşekkür etmek çıktığı kürsüden, sesi titrediği ve gözyaşlarını tutamadığı için sözlerini tamamlamadan inişine ve o anda salonda yaşanan duygu sağanağına şahit olmak.. Böyle anları anlatmaya çalışırken, insan, kelimelerin kifayetsizliğini daha derinden hissediyor.

Tarık Buğra'yla en uzun ve içten sohbetlerimiz, o tören için Ankara'ya birlikte yaptığımız seyahat sırasında olmuştur. Trenle gidiş ve dönüşümüz, doğrusu benim için bulunmaz bir fırsattı; kafamda onun hakkında ne kadar soru varsa, hepsini sormuştum. Bir yazar hakkında eserlerini okuyarak edindiğiniz kanaatlar, çoğu zaman, kendisini şahsen tanıdıktan sonra edindiklerinizle örtüşmez; bu yüzden hayal kırıklığına uğrarsınız. Ben Tarık Buğra'da bu hayal kırıklığını yaşamadım. O, işte tastamam romanlarındaki yazardı. Şimdi Tarık Buğra'yı, kendisini yakından tanımış ve biyografisini yazmış biri olarak, iki kelimeyle tarif etmemi istesenez, derim ki: "*Hâzâ yazar!*"

Yazar taifesini, anadan doğma yazarlar ve zoraki yazarlar diye iki ana gruba ayırmak mümkündür. Tarık Buğra, yazar olarak yaratılmış, ömrünün her anını ya yazarak, yahut yazacağı kitapların hayalini kurup malzeme toplayarak değerlendiren yazarlardandır; yani Sait Faik'in "*Yazmasam deli olacaktım*" cümlesiyle bitirdiği *Haritada Bir Nokta* adlı hikâyesinde en güzel ifadesini bulan birinci gruba girer. Üniversite tahsili

için geldiği İstanbul'da, girdikleri fakülteleri güzel güzel bitiren arkadaşlarının çoğundan daha zeki olduğu halde, yazarlık sevdası yüzünden, çeşitli yıllarda kaydını yaptırdığı Tıp, Hukuk ve Edebiyat fakültelerinde dikiş tutturamayan Tarık Buğra, amansız arayışını, sefaletle düşmek bahasına sürdürür. Yazar olacak, hayatını yazarak kazanacaktır.

İmparatorluk'la Cumhuriyet arasındaki sancılı dönemde, Akşehir'de doğan (1918) Süleyman Tarık Buğra'nın dimağına yerleşen ilk sesler ve görüntüler, Anadolu'da başlayan ölüm kalım mücadelesiyle ilgilidir. Talebelik yıllarında, dersleri asıp Külük kahvesinin tahta masa ve iskemlelerinde yazarlık hayalleri kuran genç Tarık, belki de dimağındaki bu ses ve görüntülerin, yani çocukluğundan beri içinde taşıdığı büyük romanın, *Küçük Ağa*'nın sancısını yaşıyordu. Ve hiç beklenmedik bir zamanda *Oğlumuz* doğdu.

Genç yazara şaşırtıcı bir şöhret kazandıran *Oğlumuz* hikâyesi, pek uzun sürmeyen başarılı bir hikâyecilik ve ömrünün sonuna kadar devam edecek çileli yazarlık macerasının asıl başlangıcıdır. En baba kitabın üç bin, bilemediniz beş bin sattığı Türkiye'de yazarlığa heveslenmek, bugün olduğu gibi, dün de, gerçekten tehlikeli ve sonu belirsiz bir maceraya atılmak demektir. Hayatını yazarak kazanmaya karar vermek, aç kalmayı göze almadan mümkün değildir. Tarık Buğra, yazarlıkta ve yazar kalmakta ısrar ettiği için büyük maddî sıkıntılar çeken ve kalemine duyduğu saygı yüzünden sık sık işsiz, yani aç kalan adamdır.

Yazık ki, hemen her yazar gibi, Tarık Buğra da, ayakta kalıp eserlerini verebilmek için, kendisine en yakın duran, ama aslında yazarlığın en sinsi düşmanlarından biri olan gazeteciliğe bulaşmak zorunda kalmıştır. Halbuki köşe yazarlığı -ona göre- yazarlık de-

ğildir, aksine yazarlığa, limon satıcılığı dahil, bütün işlerden daha aykırıdır. Belki bu yüzden, çalıştığı hiç bir gazeteye sıkı sıkı tutunmamış, ilk fırsatta, hayal ettiği romanları daha rahat yazabilmek için meşhur Allahıs-marladık'larından birini çekmiştir. Ama nereye kadar? Son sohbetlerimizden birinde, geçinmek gibi bir derdi olmadığı için bütün mesaisini romanlarına harcayan Orhan Pamuk'a imrendiğini söylemişti.

Her şeye rağmen, bütün gerçek yazarlar gibi, kaleminin haysiyetini ve kafa bağımsızlığını korumak hususunda inanılmaz bir titizlik gösteren Tarık Buğra'nın, edebiyat ve düşünce hayatımızda, yakın tarihe, resmî tarihin dışında bakabilmek cesaretini gösteren ilk yazar olması bakımından ayrı bir yeri vardır. Bugünlerde bazı yazarların yeni yeni keşfettikleri *Birinci Meclis*'e ve bu meclisin *Hüseyin Avni Ulaş* gibi, demokrasiyi gerçekten kavramış -ve tabii harcanmış- üyelerine dikkatimizi ilk çekenlerden biri odur. *Küçük Ağa*'nın ve özellikle ve birtakım solcu eleştirmenleri o kadar rahatsız eden *Firavun İmanı*'nın şu sıralarda yeniden ve dikkatle okunması gerektiğine inanıyorum.

Tarık Buğra, haklı olarak, yeterince anlaşılmadığına inanır ve zaman zaman bu durumdan samimiyetle yakınır. Sanırım, Türkiye Yazarlar Birliği çevresinin son zamanlarda kendisine gösterdiği yakın ilgi, onu çok memnun etmişti. Kendisini çok kısa bir sürede ölüme götüren hastalığa yakalanıp hastahaneye yatırıldığında, *Türkiye* gazetesindeki köşemde "*Geçmiş olsun Tarık ağabey!*" diye bir yazı yazmıştım. Ameliyattan sonra ziyaretine gittiğimde, "Sana çok teşekkür ederim Beşir!" deyişindeki içtenliği unutamıyorum. Gözleri dolmuştu ve sesi titriyordu.

İnanır mısınız, yazarlık hayatımın en büyük ödülü işte bu teşekkürdür.

BİRİNCİ BÖLÜM

AH GÜZEL ÇOCUKLUK

".. Adı güzel kendi güzel Muhammed'e başladılar mı sevdienir, neşelenir, nurlanırlardı. Akımız ermezdi elbette; ama bir tohum çatlayacak, bir yerler yeşerecekmiş gibi gelirdi".

İlk SESLER, ilk GÖRÜNTÜLER.

Küçük Ağa'nın yazarı, Anadolu'nun köklü kasabalarından Akşehir'de, bahçeli, ağaçlı, mahzenleri, ahır ve soğutmalığı olan güzel bir evde, Erzurumlu Mehmet Nazım Bey ile Akşehirli Tahiroğulları'ndan Nazi-ke Hanım'ın oğlu olarak 2 Eylül 1918'de dünyaya gelir*. Hafızasındaki ilk görüntüler, üçüncü yaşında, nelerden gelip nereye gittiklerini bilmediğı askerlerdir. Evlerinin karşısındaki arsada çamaşırlarını kaynatan askerlere su verişleri, arka pencereden görülen, hastahane haline getirilmiş Alemdar İbtidai Kız Mektebi, bahçesine taşan yaralı sedyeleri.. Mehmet Nazım Bey'in bir gelip bir gidişleri. Ve sesler: Cephe, şehit, esir, top, mitralyöz, mavzer, süngü, çete, eşkıya, tayyare, bomba, Afyon, bando, marş, müftü, asılmak! (PD, 193)

* Tahir Alangu'nun *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*'te verdiği tarih (22 Aralık 1918) yanlıştır.

Herkesin birden korkup herkesin birden acılandığını, duaların teklediğini ve herkesin birden umutlandığını, sevincin kıl kadar değişiklik göstermeden, aynı oranda büyüyerek, ne kadar insan görüyorsa, kesin bir eşitlikle o kadar paya bölündüğünü belli belirsiz sezen, sadece sezen çocuğun hafızasında, yavaş yavaş silinen bu görüntülerin, seslerin ve sezgilerin yerini mutlu bir çocuk döneminin unutulmaz hatıraları alır: Kültürü, kitaplarla dost bir hukukçu baba, onun her akşam eve gelip çocuklarını okşadıktan sonra kitaplığından keyfince bir kitap seçerek Türkkâri sedire uzanışı (TE, 93).

MEHMET NAZIM BEY

Tarık Buğra'yı kendi neslinden ayıran ve yalnızlaştıran karakter yapısı, doğrudan doğruya babası Mehmet Nazım Bey'den gelmektedir (TB, 5). Hak ve hürriyet aşkını ondan aldığını, çıkarıcılıktan tiksинmeyi onun verdiği terbiye sayesinde öğrendiğini söyleyen Tarık Buğra, babasına duyduğu büyük saygıyı, onu *Küçük Ağa*'nın en canlı tiplerinden Ağır Ceza Reisi'nde yaşatarak ölümsüzleştirecektir.

Erzurumlu Ahmed Hamdi Bey'in ortanca oğlu Mehmed Nazım, İstanbul'da Mekteb-i Kuzat'ta okurken siyasetle ilgilenmiş, ancak babasının sarayda görevli oluşu dolayısıyla siyasetten koparak edebiyat ve musiki çevreleriyle ilişki kurmuş, hatta şiirlerinden birkaçı yayımlanmış kültürlü bir adamdır. Mezuniyetinden hemen sonra Karadeniz'in tanınmış ailelerinden Pirimzâdelerin kızıyla evlenir ve bu evlilikten Mehîre ve Naciye adlarını verdiği iki kızı dünyaya gelir. Bir süre Gönen'de çalıştıktan sonra Ağır Ceza Reisi olarak Akşehir'e tayin edilir ve aynı yıl eşini kaybeder. İki kızıyla ortada kalan Mehmed Nazım Bey, Akşe-

hir'de Türkmenlerden Tahiroğulları'nın on beş yaşına henüz basmış kızı Nazike'yle evlendirilir.* *Küçük Ağa*'da da İstanbullu Hoca, aynı şekilde daha on beşine bile basmamış Emine ile evlendirilmiştir (KA, 94). Yani Nazike Hanım'ın hatırası *Küçük Ağa*'nın dünya güzeli Emine'sinde yaşar.

Nazike Hanım, henüz on beş yaşındayken, altı yedi yaş küçüğü iki öksüze annelik yapmak zorunda kalmıştır; üstelik kendisi de yetimdir, sevgiye ve şefkate muhtaçtır. Tarık Buğra, kendisinden on altı yaş büyük olan annesine, bunun için, her zaman merhametle karışık derin bir sevgi duymuştur. Ondan söz ederken gülümseyerek "Ben onun çocukluğunu bilirim" der. İkinci eşi Hatice Bilen'e annesiyle ilgili bir hatırasını şöyle anlatmıştır:

"Birgün annemi doktora götürdüm. Ben yirmilerimdeyim, annem otuz beşlerinde. Sıramızı beklerken bir ara sigara almak için dışarı çıktım, daha ben dönmeyen hemşire anneme 'Sıranız geldi, muayene girecek misiniz, yoksa ağabeyinizin dönmesini mi bekleyeceksiniz?' diye sormuş, Geri döndüğümde annem, o güzel yüzünde güller açarak anlattı bunu. Sonra içeri girdik. Muayeneden sonra doktor anneme dönerek 'ilaçlarınızı nasıl kullanacağınızı ağabeyinize anlattım' demesin mi?"

* Tarık Buğra, *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak* adını verdiği ve sadece sadece 32 sayfasını yazabildiği otobiyografik romanında bu "aykırı" evliliğin sebeplerini, ayrıca Mehire ve Naciye ablalarının üvey olduklarını öğrendiği zaman nasıl sarsıldığını anlatır. Babasının ilk eşinden olan Mehire Doğan, gazeteci Yalçın Doğan'ın, Naciye Ulusoy ise hikâyecisi Nursel Duruel'in annesidir. Nebahat Ertürk, Nezahat Buğra ve Reha Temiz ise, Tarık Buğra'nın anne baba bir kızkardeşleridir. Müberrer adlı kızkardeşi de üç-üç buçuk yaşlarında ölmüştür.

Evdeki kitaplar

Mehmet Nazım Bey'in Türk kültür ve edebiyatının seçkin eserlerinden oluşan bir de kütüphanesi vardır; küçük Süleyman Tarık, *Mesnevi*'yle, *Tarih-i Cevdet*'le, Namık Kemal'in eserleriyle, *Şerâre*'yle, *Safahat*'la, *Pi-yâle*'yle *Rûbab-ı Şikeste*'yle, ayrıca *Servet-i Fünun* ve *Terakki* gibi dergilerle bu küçük kütüphanede tanışmıştır (TB, 6; TE'93; PD, 199).

Mehmet Nazım Bey, bazen bu kitaplardan ve dergilerden, oğlunun anlayabileceği parçaları seçip okumaktadır. Küçük Tarık, babasının okuduğu parçaları dinlerken dikkati hemen dağılıp başka şeylerle meşgul olmaya başlayan yahut uyuklayan çocuklardan değildir. Babasını bulamadığı zaman amcası veya ablaları, kimi bulursa yakasına yapışır. Eski yazıyı, okula gitmeden önce, ablalarına ve kendisinden üç dört yaş büyük olan amcası Muzaffer'e -bazen harçlığından ücret de ödeyerek- yalvar yakar okuttuğu kitapların sayfalarına eğilip takip ederken kelimeleri klişeler halinde kapmak suretiyle öğrenmiştir (TB, 6; TE'93).

Babasının harçlık olarak verdiği beş kuruşları kırtasiyecilik de yapan Foto Yavuz Ata'ya götürüp kapak resimlerine bakarak *Cingöz Recai*'lere, *Tilki Le-man*'lara, *Çekirge Zehra*'lara yatıran küçük Tarık'ın kendi parasına kıyıp aldığı ilk kitap Server Bedi'nin *Cingöz Recai* serisinden *Aynalı Dolap*'tır.

Süleyman Tarık'ı yazarlığa hazırlayan asıl büyük hadise, kitaplarla erken tanışması ve babasının yakın ilgisi değil, ilkokul üçüncü sınıftayken, *Çocuk Dünyası* dergisinin ödüllü bulmacasını çözüp göndermesidir. Birkaç hafta sora, dergide, çekilen kur'ada birinciliği Akşehir Gazi Mustafa Kemal Paşa İbtidai Mektebi

üçüncü sınıfından 174 Süleyman Tarık Efendi'nin kazandığı bildirilmiştir. Çok geçmeden postadan çıkan paket açıldığında, kahramanımızın hayatını değiştiren kitaplar dökülür ortaya: Halide Edip'ten *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye*, Falih Rıfkı'dan *Ateş ve Güneş*, Yakup Kadri'den *Erenlerin Bağından* ve *Hüküm Gece-si*, Reşat Nuri'den *Yeşil Gece* ve Ruşen Eşref'ten *Dam-la Damla*. İki de tercüme: *Monte Kristo Kontu* ve *Arı Mayanın Maceraları*.

NAZİKE HANIM'IN İLAHİLERİ

Süleyman Tarık'ın şanslarından biri de, annesidir. Gencecik Nazike Hanım ümmidir, fakat "ehl-i tarik" olduğu için tekke ve tasavvuf kültürünü ve geleneklerini özümsemiş, yol yordam bilen, şifahî halk kültürünün bilgeleştirdiği zengin gönüllü Anadolu kadınlarından biridir. Ahretlik ve kardeşlikleriyle sık sık toplanır, Yunus'tan ilahiler okurlar. Küçük Tarık ve teyzesi Alim Dudu'nun oğlu Mustafa (Topbaş), bu ilahileri o kadar sevmişlerdir ki, sık sık, anneye ve teyzeye "İlahi okuyun bee, ne olur be!" diye yalvarırlar. Çocukları "Aklınız ermez sizin!" diye başlarından savan kadınlar, onlar oyuna dalınca "Dağlar ile taşlar ile çağırayım Mevlâm seni" diye okumaya başlarlar.

"Durur dinlerdik" diyor Tarık Buğra, "Bu gönülden çağrı için benim ulaşamayacağım bir yerlere gideceklermiş, hatta gitmişler sanırdım. Başka halleri de olurdu. 'Adı güzel kendi güzel Muhammed'e başladılar mı, şevklenir, neşelenir, nurlanırlardı. Aklımız ermezdi elbette; ama bir tohum çatlayacak, bir yerler yeşerecekmiş gibi gelirdi. Bu mısraların ve o seslerin yörüngesinde biçimlendirmeye çabaladığım rüyalar görürdüm" (DKS, 174).

Tarık Buğra, o gülsuyu kokan kadın meclislerindeki güzel sesleri ömrü boyunca hatırlayacaktır. Şahsiyetinin ve dünya görüşünün teşekkülünde "O tertemiz, o saf, o büyük değerleri sezen ve benimseyen seslerin" önemli payı vardır. Yunus ve Mevlânâ sevgisi ona, derviş gönüllü Nazike Hanım'dan intikal etmiş ve onun kulağına fısıldadığı dualardan birini hiç unutmamıştır; ne zaman bunalsa, ümitsizliğe düşse, hep o duayı tekrarlayacaktır:

*Yattım Allah, kaldır beni
Rahmetinle doldur beni
Ben bir yola niyet ettim
İman ile gönder beni*

Sonra okul yılları başlar; okulda ne kimse onlara "Aklın ermez" demektedir, ne de onlar kimseye "ilahi okuyun bee.. ne olur bee" derler. Artık Tur dağı değil Himalaya dağları vardır, seherdeki kuşlar değil, Hayvanat kitabındaki kuşlar vardır. Ve başka şiirler, başka müzikler (DKS, 174)...

Süleyman Tarık, ilkokul beşinci sınıfa Reşat Nuri'nin *Damga, Çalığı, Akşam Güneşi* ve *Dudaktan Kalbe* adlı romanlarını ikiye üçer defa okumuş olarak girer. En fazla tesirinde kaldığı roman, Reşat Nuri'nin "romantizm ve santimentalizmin büyümlü oyununu oynadığı *Dudaktan Kalbe*'dir (TB, 7). Bu romanı tam on dört defa okumuş ve o hızla roman yazmaya kalkışmıştır; *Sacayağı*, Tarık Buğra'nın sarı yapraklı bir deftere karalamaya başladığı, ancak cümleleri birbirine eklemeyi bilmediği için birkaç sayfa yazdıktan sonra bırakmak zorunda kaldığı ilk eseridir.

* Tahir Alangu'nun kayıtlarına göre, Tarık Buğra'nın çocukluğu sadece Akşehir'de geçmemiştir. Babasının görevleri dolayısıyla Karaağaç ve Yalvaç gibi ilçelerde de bulunduğu anlaşıyor. Nitekim *Dişi Hindiler* başlıklı yazısında çocukluğunda Karaağaç'ta şahit olduğu ve hiç unutmadığı bir hindi döğüşünü anlatır (BÇA, 52).

Topal Gazi

Küçük Süleyman Tarık, o yıllarda, bazı akşamlar, babasını bürosunun arka odasında halkın Topal Gazi dediği hırpani adamla bir iki kadeh parlatıp sohbet ederken görmekte ve bir türlü mânâ veremediği bu arkadaşlık fena halde gururuna dokunmaktadır. Babası Akşehir'in en sayılan adamı, ötekisi kılıksız bir topal... Birgün babasını yine Topal Gazi'yle birlikte görür ve ondan ayrılınca duygularını anlatmaya kalkışınca yüzünde şiddetli bir tokat patlayıverir. Ve yine tokat gibi patlayan bir ses: "Kim o adam, sen biliyor musun?"

O akşam, Mehmet Nazım Bey, oğlunu bir odaya çekip Topal Gazi'nin kim olduğunu kestirmeden anlatır. "İşte o zaman" diyor Tarık Buğra, *Küçük Ağa*'nın, Küçük Ağa'dan çok sevdiğim Çolak Salih'i oğulduruğa düşmüştü sanırım" (PD, 194).

İKİNCİ BÖLÜM

ŞİİRİN KIYILARINDA

İlk edebi cümle: "Kışın çamurlarından,
soğuklarından kurtulurken ümit bağladığımız üç
heceli, sekiz harfli kelime"

Haylazlığın tadı

Ve ortaokul.. İçi ergenliğin enerji kaynamalarıyla fıkır fıkır, koşmalar, Sultan Dağları'na tırmanmalar, öğretmenlere isyan, yarışmalar ve maçlar, maçlar (TE'93).. "Ergenlik çağı neş'e ve taşkınlıklarla kara sevdasında sallanır durur, şiirle nükte arasında mekik dokur. Bir yandan menekşe gözleri hülyalı, gülümseyişi mahzun bir sevgilinin portresini hayalimizde tamamlamaya çalışır, bir yandan da İncir Aliye ve Tatar Rukiye için kahkahalar atardık."

Beşinci sınıfta arkadaşlarını isyana ve dağa çıkmaya teşvikten bir hafta tard almış olan Süleyman Tarık, yedinci sınıfın ilk haftalarında, genç ve güzel bir kız olan Tabiiye öğretmenini sınıfta ağılattığı için bir hafta daha tard alır. Halbuki, Tabiiye öğretmeni, en iyi öğrencilerinden biri olan Süleyman Tarık'ı hususi bir şekilde benimsemiş ve ilgi göstermiştir (TE'93).

"Madenler ısı değişikliğine göre uzayıp kısalırlar ya, işte bunlardan birisine -bizim zamanımızda- 'kaabiliyet-i incirariye', ötekine de 'kaabiliyet-i tatarrukiye' deniyordu. Benim on üçüncü yaşımın İncir Aliye'si ile Tatar Rukiye'si o incirariye ve tatarrukiye garipse mesinden doğmuştu" (DKS, 94).

ŞAIR TÜRKÇE MUALLİMİ

Süleyman Tarık, haylazlığın tadına varıp kendini büsbütün koyuvermek üzeredir ki, okula yeni bir Türkçe öğretmeni gelir: İsmi, okudukları kıraat kitabındaki *Havuz* şiirinden bildiği Rıfkı Melul Meriç. Gelir gelmez top ense traşıyla çocukların ve bütün Akşehir'in dikkatini üzerinde toplayan Rıfkı Melul Meriç, "pol paça pantolonu, çorapsız ayaklarında tenis papuçları, elinde körüklü 13x18 fotoğraf makinesiyle bütün gün Nasreddin Hoca mezarlığında, türbelerde, yıkık medreselerde gezmekte, yazılarını tebeşirle belirgin hâle getirdiği mezar taşlarının ve kitabelerin resimlerini çekmektedir. Onun bu faaliyetini özellikle çocuklar değişik şekillerde yorumlarlar. Tarık Buğra, en ilgi çekicisi olarak Güdük Hamdi dedikleri arkadaşının yorumunu kaydetmiştir: "Len oğlum, bunda bilmeyecek ne var? Ölülerin ruhları şu güz günlerinde azıcık ısınmak için taşlarındaki yazılara çıkar" (PD, 120)."

Süleyman Tarık, Rıfkı Melul'ün dikkatini, birgün derste arkadaşlarından biriyle kaynatırken çeker ve sertçe bir "Oku" emrine muhatap olur. Zeki çocuk, bu fırsatı kaçırmayacak ve ânında bir kararla hocasının şiirini açıp okumaya başlayacaktır:

Bir havuz.. Anlatmak hem güç hem uzun

Çılgın âşıkları var bu havuzun:

Başında bekleyen yüzlerce saksı.

Rıfkı Melul, Akşehir'deki araştırmaları sonunda divan şiirimizin önemli isimlerinden Şeyyat Hamza'nın kabrini bulmuş ve bu çalışmaları sonunda çok önemli bir eser vücuda getirmiştir: *Akşehir Türbe ve Mezarları* (İstanbul 1936). Rıfkı Melul Meriç hakkında daha geniş bilgi ve *Havuz* şiirinin tamamı için bk. Muhtar Tevfikoğlu, *Rıfka Melul Meriç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

*Sevgilim, bu havuz bilsen ne güzel..
Üstünde yapraktan gölgeler yüzer.
Ne güzel havuzda suların raksı*

*****

Sınıfın en haylazı olmakla beraber, aynı zamanda edebiyatla en ilgilisi olan Tarık, hocasının şiirini çok güzel okumuş olmalı ki, Rıfkı Melul, "Aferin" der, "Sen akıllı bir şeye benziyorsun! Kimin oğlusun bakayım?" Ve hemen o gün ikinci vakti gidip Mehmet Nazım Bey'le konuşmuş, Anatol France'ın *Tais*'ini vererek "Tarık bunu okusun!" demiştir.

Bu hadise, Süleyman Tarık'ın kitaplara yeniden dönüşünü sağlar. Artık hocayla talebe arasından su sızmamaktadır. İlk edebî cümlesini de Rıfkı Melul'ün verdiği ilkbahar konulu tahrir vazifesi sayesinde yazmıştır. Sınıfın tahrirde en kabiliyetli öğrencisi olan Süleyman Tarık, arkadaşlarının vazifelerini yazmaktan kendisinininkini yazmaya vakit bulamaz. Tam zil çalarken kâğıda "Kışın çamurlarından, soğuklarından kurtulurken ümit bağladığımız üç heceli, sekiz harfli kelime" cümlesini karalar. Aslında Rıfkı Melul, sınıfta bütün olup bitinlerin farkındadır; Süleyman Tarık'ın kâğıdına şöyle bir bakar ve "En iyisi bu olmuş!" deyiverir (TE, 93).

İlk şiir

Rıfkı Melul, kabiliyetli öğrencisinden şiir yazmasını da istemiş, ne var ki ilk şiirlerini berbat bulmuştur. Döktürdüğü şiiri hocasının beğeneceğinden emin olan Tarık'ın başına dünyalar yıkılır, ama vazgeçmez. *Akşam* adını verdiği ikinci "şaheser"i, özellikle kafiyelerinin orijinallliği dolayısıyla beğenilir. Tarık Buğra, akşam bulutlarının dağılıp karanlığın basışını anlattığı bu

şiiirinden Rıfki Melul'ün beğendiği kafiyelerin bulunduğu mısraı hiç unutmamıştır (TE'93):

*İşte neş'em de böyle, böyle gelip geçici
Bir vechi kızıl serap, bir çöldür diğer vechi*

Rıfki Melul, küçük Tarık'a şiiri sevdirmiş, çok sayıda şiir kitabı okumasını sağlamış, müfredat dışı olarak Necip Fazıl, Ahmet Hamdi ve Nazım Hikmet gibi devrin genç şairlerinden söz etmiş, fakat onu şair yapamamıştır. Çünkü bir hayli eskitilmiş geleneğin ve durgun bir estetiğin şairidir. Tarık Buğra, "Onun bana büyük yardımı" diyor, "dünyaya metelik vermeyen, biraz filozof, daha çok aforizmacı kafa yapısından gelmiştir". (TB, 8).

Tarık Buğra, şairliği çocukluk yıllarında bırakmış olmakla beraber, içindeki şiir cevherini sonuna kadar muhafaza etmiş ve nesrini besleyen bereketli bir kaynak olarak kullanmıştır. Gerçi nesrin yetersizliğini hissettiği çok özel zamanlarda şiddetle şiire dönme ihtiyacı hissedecek, fakat yazdıklarını günışığına pek çıkarmayacaktır.

Ü Ç Ü N C Ü • B Ö L Ü M

LİSE YILLARI

"İçine kapanıveren insan, dünyayı da oraya taşımak ister, içine.. Ve anlatmak hırsına kapılır gibi geliyor bana"

İSTANBUL LİSESİ'NDE

Yıl 1933. Süleyman Tarık, lise öğrenimine yatılı olarak İstanbul Lisesi'nde başlar. Bir taşralı olarak, İstanbul'da doğup büyümüş ve kafaları bu medeniyet merkezinin evlerinde, sokaklarında beslenmiş cin gibi çocukların arasında, kendini epeyce geri bulduğu için bir süre içine kapanır ve müthiş bir okuma hummasına tutularak her hafta bir kitap bitirmeye başlar. Ancak içe kapanmışlığına rağmen kendini göstermekte gecikmeyen taşralı delikanlı, edebiyat hocası Hakkı Süha Gezgin'in verdiği ilk tahrir vazifesinde büyük başarı kazanarak bütün okulun dikkatini çekecektir.

Hakkı Süha Gezgin*, ertesi derste davudi sesiyle "Kim bu Tarık Nazım?" diye sorunca, önünü ilikleyerek ayağa kalkan taşralı delikanlı, hocasının "Aferin,

* Hakkı Süha Gezgin (1895-1963) Manastır'da doğdu. Liselerde kırk yıldan fazla edebiyat öğretmenliği yaptı. İlk yazılarını Genç Kalemler'de yayımlamış ve Türkçe'nin sadeleşmesini savunmuştu. Vakit gazetesine fıkra ve makaleler, Türk Ansiklopedisi'ne çok sayıda madde yazdı. Başlıca eserleri şunlardır: *Aşk Arzuhalcisi* (Roman, 1928), *Edebi Portreler* (1939), *Hakkı Tarık Us 1889-1956* (Asım Us'la birlikte, hal tercümesi, 1957).

güzel yazmışsın, dört buçuk verdim!" yolundaki sözlerini heyecandan ve şaşkınlıktan sadece bir uğultu olarak algılar. O güne kadar Hakkı Süha'dan dört buçuk ve beş alabilen çıkmamıştır.

Süleyman Tarık, hocasının iltifatından cesaret alarak, ikinci tahrir vazifesinde daha çok beğenilmek için, kâğıda ağdalı bir dille bütün bildiklerini boca etmeye kalkışınca hiç beklemediği bir tepkiyle karşılaşır. Hakkı Süha Bey küplere binmiş ve sevimli öfkesiyle "Arapça isteyen Arabistâne, Acemce isteyen Acemistâne, Frenkçe isteyen Frengistâne" diyerek Türkçe kavramını Süleyman Tarık'ın kafasına âdeta mıhlamıştır.

VE ilk aşk

Ancak Süleyman Tarık'ın muharrir olmak gibi bir düşüncesi henüz yoktur. Bu düşünceye, Pertev Naili Boratav edebiyat derslerine girdiği onuncu sınıfta gelir. Hayata artık geleceğin "muharrir"i gözüyle bakan ve o gözle okuyan genç taşralıda, bu karar, aşık olduğu uzak akraba kızına layık olma kaygısıyla çok geçmeden ihtirasa dönüşecektir. Uzak akraba kızı, İstanbul Lisesi'ne kaydını yaptıırken velisi olmuş ve Süleyman Tarık'ta hissettiği bağlılığa aynı seviyede karşılık vermiştir. Yıllarca süren ve tertemiz bir gönül bağı olmaktan öte geçmeyen bu aşk, Süleyman Tarık "bir meslek sahibi olamadığı için" evlilikle sonuçlanmayacak, ancak *087956'nın Sıfırı*, *Karaoğlan*, *Söz Alma Fakat Kimden*, *İki İhtiyar* adlı hikâyeleriyle *Akümülatörlü Radyo*'ya, dolayısıyla *Yalnızların Romanı*'na konu olacaktır.

O günlerde Mehmet Nazım Bey, büyük bir maddî sıkıntıya düşmüş, bu yüzden yazıhanesini kapatarak Adalet Bakanlığı'ndan görev istemiştir. Süleyman Ta-

rık'ın onuncu sınıfa başlayacağı tatilde, aile, Mehmet Nazım Bey'in hakim olarak tayin edildiği Siirt'e taşınır. Tarık Buğra, bu hadisenin kendisini o zaman nasıl etkilediğini şöyle anlatıyor:

"Akşehir'de bir krallık kurmuş gibiydi benim çocukluğum. Arkadaşlarımla arasında sevilen, sayılan, beğenilen, övülen birisiydim. Babam da öyle.. Nazım Bey'in oğlu bir anlam taşıyordu. Bitmişti o hikâye.. Bunun nasıl bir çöküntü olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum. O zaman belki pek farkına varmadım, sadece acılarını çektim, duygulandım ama, ne olduğunu şimdi daha iyi anlıyorum ve çekinmeden iddia edeceğim; beni yazar yapan asıl bu olaydır. İçine kapanıveren bir insan, dünyayı da oraya taşımak ister, içine.. Ve anlatmak hırsına kapılır gibi geliyor bana" (TE, 22)

Bu cümleler, Tarık Buğra'nın çocukluğunu ve ilk gençliğini yaşadığı Akşehir'e nasıl bir sevgiyle bağlı olduğunu açıkça göstermektedir. Uykunun altın gibi değerli olduğu sıkıntılı askerlik günlerinde ve uyumakta zorlandığı gecelerde, Akşehir'i düşünerek mışıl mışıl uyuduğunu *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* adlı hikâyesinde anlatır:

"Rasgele bir yere şöyle uzanıverir, doğduğu kasabayı, bu kasabadaki koskocaman çınarlı tepeyi düşünür, ovanın bu tepeden görünüşünü düşünür, böylece de sınırlarım gevşemiş, rahat ve mahzun, dalar giderdim (...) Eskiden ve bütün hallerde orayı düşünmek yeterdi bana. Şimdi ise o çocukluk kasabamda olmak istiyor, başka hiç bir şeyi değil, ancak ve yalnız bunu istiyordum" (YDBY, 74).

KONYA LİSESİ'NE GEÇİŞ

İstanbul Lisesi'nin yatılı kısmı, Süleyman Tarık

onuncu sınıfı okurken, her nedense kapatılır ve yatılı öğrenciler Haydar Paşa'ya verilir. Bütün öğretmen okullarının ve yatılı bölümleri kapanan liselerin öğrencileriyle bin kadar gündüzlünün öğrenim gördüğü bu yeni okul, Süleyman Tarık'ın nazarında Babil Kulesi'ni bile aratacak bir anarşi içindedir. Babasının ne kadar büyük bir sıkıntı içinde olduğunu bildiği halde, buradan ayrılıp Konya Lisesi'ne gelmek ister. Mehmet Nazım Bey, oğlunun bu arzusunu hiç itiraz etmeden kabul etmiştir.

Süleyman Tarık, üç kız kardeşinin bulunduğunu, babasının küçücük maaşıyla dört çocuklu bir aileyi geçindirmek zorunda olduğunu aklından hiç çıkarmaz ve Konya Lisesi'nde dersleri ciddiye alarak parlak bir diplomayla mezun olur. Ne var ki üniversite tahsili için gittiği İstanbul'da tuhaf bir şekilde değişecektir.

D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

İSTANBUL'DA BİR AKŞEHİRLİ

"Evlerimizden, pansiyonlarımızdan, veya varı yoğu bir şilte ile bir bavul ve üç beş kitap -büyük aşklara, büyük hayatlara dair; büyük, ah!.. ve sefil şartlar- olan odalarımızdan, daha gün kendini bulmadan fırlar, şehrin her yönünden Küllüğe dökülürüz"

(YDBY, 88).

Küllük ÜNİVERSİTESİNDE

Konya Lisesi'nden 1936 yılında mezun olan Tarık Buğra, diploma derecesi pekiyi olduğu için İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne imtihansız alınır. Henüz on sekiz yaşındadır ve sorumluluk duygusundan tuhaf bir şekilde koparak kahvelerde, meyhanelerde "mu-harrirlik" aramaya başlamıştır; hem de tek satır yazmadan, sadece notlar alarak yazacağı şaheserler için ipuçları aramaktadır.

İstanbul'daki ilk günlerinde Türkçe hocası Rıfki Melul Meriç'le karşılaşması, Tarık Buğra'nın hayatındaki önemli dönüm noktalarından biridir. Akşehir'den öğrencisi olan genç edebiyat heveslisini alıp Küllük kahvesine götüren Meriç de eski bir Tıbbiyelidir ve Tıbbiyelilik ruhunu hiç bir zaman kaybetmemiştir. Eski öğrencisine İstanbul'da ilgi göstermesini, onda biraz da kendi gençliğini bulmuş olmasına bağlayabiliriz.

Akşehirli tıp talebesi, ilk defa Rıfki Melul'le gittiği Küllük'te, İbnülemin, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi,

Ali Nihat Tarlan, Fuat Köprülü, Mükrimin Halil Yınanç, Emin Âli Çavlı, Yavuz Abadan, Nurullah Ataç gibi ünlü bilim adamlarını, yazarları tanır ve kısa sürede büyüüne kapıldığı bu kahvenin en sadık müdavimlerinden biri haline gelir. Çok geçmeden briç de öğrenecek ve bu oyunun en iyileri arasına girecektir.

Küllük'te briçle başlayan ve öğrencilik yıllarını dolduran kumar hakkında *Borç*, *Şehir Kulübünde* ve *Otel Faresi* gibi birkaç hikâyesiyle *Dönemeçte*'de ipuçları vardır. Kumarbaz psikolojisini "sımsıkı kapalı korkak ve güvensiz psikoloji" (YDBY, 115) diye tarif ettiği *Borç*'ta, Küllük üniversitesi'ne devam ettiği günlerdeki halini anlatmıştır:

"Bir öğrenci, kumarbaz bir öğrenci ama. Aybaşlarını, kırmızı renkli ve yüz elli liralık havale kâğıtlarını beklerdim postadan ve beklediğim başka bir şey de yoktu. Bu bekleyiş de, ay olur, ayın yirmisi olmadan başlardı: Şans bu; güvenilir mi?" (YDBY, 114),

"Esâfil-i Şark"

Küllük ve Beyazıt-Laleli-Şehzadebaşı üçgenindeki diğer kahveler, 1930'lu yıllarda en parlak dönemini yaşayan, ancak 1940'ların sonlarına kadar varlığını devam ettiren "Esafil-i Şark"ın mekânlarıdır.* Necip Fa-

* Tanık Buğra, Küllük'ü *Tercüman*'da 6 Ekim 1974'te çıkan "Küllük" başlıklı yazısında da anlatmıştır (DKS, 362). Küllük hakkında Sıtkı Akozan'ın da "Sanmayın âvâre bülbüller gibi güllükteyiz/ Biz yanık bir qor gibi akşam sabah Küllük'teyiz" mısralarıyla başlayan manzum bir *Küllüknâme*'si (İstanbul 1936) vardır. Sabahattin Ali, bu hoş kitapçığa yazdığı kısa takdim yazısında Küllük'ü şöyle anlatır: "İstanbul'da Küllük: Beyazıt Camiinin türbe kapısı dışında, körfez şeklinde ve bahçemsi bir yerdir. Burası Beyazıt semtinin mütevazı, fakat çok güzel bir köşesidir. Bilhassa yaz tatilinde üniversite ve lise hocalarıyla memleketin birçok fikir ve sanat adamlarının uğrağıdır. Bu köşenin üç adı var: Muallimler Bahçesi, Akademi, Küllük; en meşhuru Küllük'tür".

zıl'ın *Bâbîâlî*'de, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı romanında uzun uzun anlattığı bu kahvelerin müdavimleri, birinci büyük savaşın bütün acılarını yaşamış ve giderek hayata mizahın penceresinden bakarak rahatlamayı itiyat edinmiş aydınlardır. Aslında her biri bir ayaklı kütüphanedir; fakat hiç bir ciddi mesele onların masasında sonunda şakaya ve mizaha bulanıp ortaoyunu muhaveresine döndürülmekten kurtulamamıştır.

Ciddi bir fikri ve meselesi olanlar önceleri sadece nezaket icabı dinlenir, ancak zekâsı ve muhayyilesi mizah yönünde sürekli uyanık Esâfil-i Şark, bu yeni fikri veya meseleyi şakaya en müsait tarafından yakalayana kadar.. Zaten ciddi meselelerden söz edenlere bu kahvelerde "Nizâmâlemciler" denmektedir. Tarihten Bergson felsefesine, Aristo mantığından Yunan şiirine, psikanalizden isprizmaya, politikadan müstehcen hikâyelere kadar her şeyin konuşulduğu bu kahvelerde kavgaya yer yoktur. Biri kavga çıkarmışsa, mutlak şehir hayatına intibak edememiş, kaba içgüdülerini yenelememiş Şiş Taifesi'ndendir. Bir Esâfil-i Şark mensubu yahut Nizamîâlemci, ancak Şiş'liği tutarsa kavga edebilir.

Tarik Buğra, İstanbul'a düşer düşmez, kendini işte bu ortamda bulmuş ve hemen havasına girmiştir. Bir yazısında, Şehzadebaşı'nda "Esafil-i Şark"ın esaslı mekânlarından biri olan ve bir hangara benzeyen Darut-talim'in son demlerine yettiğini söyler ve şöyle devam eder:

"Mükrimin Halil Yinanç'lar, Ali Nihad Tarlan'lar, Rıfkı Melul Meriç'ler giderdi oraya. Adı Darut-talim'di; fakat bizim üstatlar Zaviye-i Esâfil-i Şark, yani doğulu sefillerin mekânı derler, kendileri ile tatlı tatlı

dalga geçerlerdi. Ve, gece yarlarına kadar vakit öldürürlerdi. Ne yalan söyleyeyim, vakit öldürmenin öyle tatlısını hiç bir zaman beceremedim (...) Çünkü her biri bir ayaklı kütüphane idi. Tarih, edebiyat, kozmoğrafya, şifalı bitkiler, ahval-i âlem! Kısacası neler bilmezlerdi! Ve bildiklerini de ne güzel anlatırlardı! Onları dinler ve yazmanın, kitaplaştırmamanın gereksizliğini anlardım. Nitekim onlar da yazmaya gerek görmemişler, her biri, kendi dalında bir düzine eser verebilecek iken, 'yasak savmışlardır" (BÇA, 214).

O günlerde Küllük'teki bu havaya ister istemez kapılan genç edebiyat heveslisi kâğıt ve kaleminden âdeta kaçmakta, fakat aynı hava edebiyatı içinde iyiden iyiye mayalandırmaktadır. Sonraları bir hikâyesinde anlatacağı Küllük, Tarık Buğra'ya göre, tek başına bir devirdir: "Bilenler Küllüğü Darülfünun'un -ve üniversitenin- tamamlayıcısı, hatta başlıbaşına bir üniversite sayarlar; "Küllük'ten mezunum" diyen yalnız ben değilim."

Tıbbiye'ye Elveda

Beyazıt'ta Küllük, Şehzadebaşı'nda Darüttalim gibi kahvelerde muharrirlik ararken yıl sonu gelip çatmış, dersleri takip etmediği için imtihanlara girmeye lüzum görmeyen Akşehirli tıp talebesi sınıfta kalmıştır. Bu yüzden Tıp Talebe Yurdu'ndan atılır. Asıl sıkıntılı günler şimdi başlamıştır. Elazığ'a tayin edilen babasından para istemeye yüzü yoktur; yine de Mehmed Nazım Bey, oğlunu parasız bırakmamaya çalışır. Ancak yurttan atıldığı için büyük bir sıkıntıya düşen Süleyman Tarık, bazı yaz gecelerinde parklarda sabahlamak zorunda kalmış, bir-bir buçuk ay kadar da, Küllük'te sandalyeleri birleştirip tavlayı yastık ederek yatıp kalk-

mıştır. O da, Küllük'ün sahibi Hakkı Bey'in Rıfkı Melul Meriç'e duyduğu saygı sayesinde...

ROMAN PEŞİNDE

Sonunda Küllük'ten tanıdığı Adanalı bir grup öğrenci, kaldıkları Fatih Medresesi'nde Tarık Buğra'ya da yer bulurlar. O kışı geçirdiği Fatih Medresesi'ndeki hücrede yaşadıkları, *Piyano ve Keman İçin* adlı hikâyesiyle *İbiş'in Rüyası*'na malzeme olacaktır; Nahit'in, arkadaşı Vasıf'la birlikte kaldığı Servili Medrese, Fatih Medresesi'nin romandaki uzantısıdır.

Bu arada defterleri karalayıp duran Tarık Buğra'nın biricik gayesi roman yazmaktır ve yazacağı romanda, dünyanın en büyük bahtsızlığına uğramış önemli bir genç adamın, yani kendisinin acılarını anlatacaktır. Tabii dersler yine asılmaktadır. Sonunda ikinci yıl da kaldığı Tıp Fakültesi'nden ayrılır ve Hukuk Fakültesi'ne girer. Dört yıl kadar okuduğu halde mezun olmadan ayrıldığı Hukuk'ta işler önceleri iyi gitmektedir, dersleri sevmiştir ve sınıfları geçmektedir. Briçte ise artık kraldır; Nurullah Ataç ve Yavuz Abadan gibi briç ustalarıyla oynamakta, Yahya Kemal'lerin, Tanpınar'ların, Mükrimin Halil'lerin lezzetli sohbetlerine katılmaktadır.

Bu serserilik günlerini büyük bir şans olarak gören Tarık Buğra, içinde yazarlık mayasının o günlerde tuttuğuna inanmaktadır. Her ne kadar kâğıttan kaçsa da, parasızlık ve savaş yıllarının sıkıntıları bütün acımasızlığıyla üzerine abanmış olsa da hayatı sevmekte, gözle-

Dönemeçte'nin Dr. Şerif'i Tıbbiye'yi bitirmeyi de başarmış bir Küllük mezunudur. O da Yahya Kemal, İbnülemin, Neyzen, Köprülüzâde gibi ünlüleri Küllük'te tanır (D. 90).

mekte, toplamakta, biriktirmektedir. "Hayata karşı duyduğu eşsiz tecessüs ve beş duygusundaki tazeliğini yitirmeyen uyanıklık", Sait Faik gibi, onu da "öğrenimi ciddiye almayan, başta içki olmak üzere, bütün hazlara iştihali bir âvâre" (SF, III) haline getirmiştir. Ancak Sait Faik'le aralarında büyük bir fark vardır; biri zengin bir ailenin çocuğudur, para diye bir meselesi yoktur; diğeri, yani Tarık Buğra ise, özellikle öğrencilik yıllarında koyu bir sefalet içinde yaşamış, yaşamak zorunda kalmıştır.

Lise onuncu sınıfta yazar olmaya karar veren ve "Yazarın mekânı tavan arasıdır, kaderi yarı aç yarı tok yaşamaktır" diyerek yola çıkan Tarık Buğra, "Bir de kararım vardı" diyor, "Yazarlığımı kabul ettirmek için kırk beş yaşına kadar direnecek, baktım ki başaramıyorum veya başaramayacağım; ve bedenim yokluğa, zora dayanamayacak hale geliyor, bir eyvallah çekip, 'işte geldik gidiyoruz, şen olasin Halep şehri' diye dünyamıza veda edecektim. Sefalet ve yokluk ihtiyarlığa göre değildi.. Öyle sanıyordum. Kararım karardı" (DKS, 354).

Kırk beş yaşına kadar kabul ettirmek azminde olduğu yazarlığının mayasını Küllük'te atan Tarık Buğra, yıllar sonra, o günlerle ilgili olarak sorulan bir soruya verdiği cevapta, kültürümüzün ve medeniyetimizin bu kahveye sinmiş olduğunu belirterek şunları söyleyecektir:

"Küllük Kahvesi, borcumu ödeyemediğim birkaç alacaklımdan birisidir. Yazmayı tasarladığım ikinci piyesimin adı 'Robert Taylor Küllük'te idi. Ama ne bir piyes, ne bir roman.. Sadece bir tek hikâye. Ve bazı atıflar.. Hakkını verebilmiş değilim. Belki yadırgayacaksınız, ama inanın, Küllük garsonları, briççileri, pra-

facıları, Fuat Köprülü'leri, Yahya Kemal'leri, Mükrimin Halil'leri, Rıfki Melul'leri, Yavuz Abadan'ları, Nurullah Ata'ları, Ali Nihat'ları ve üniversitelilerinin yanında çarşı esnafı ile edebiyat ve kültüre bağlılığını babamın kitapları kadar beslemiş, beni bir o kadar da zenginleştirmiştir" (PD, 204).

O günler, Tarık Buğra'nın aynı zamanda dayanılmaz bir suçluluk duygusuyla ailesinden kaçtığı günlerdir. Derken bir gün Küllük'e teyzesinin oğlu düşüverir; üsteğmen Mustafa Topbaş, Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesine orman koruma subayı olarak tayin edilmiştir. Kucaklaşırlar; "Nerelerdesin?" diye sorar teyze oğlu, "Annen baban merak ediyor!" Tarık Buğra, ailesinden kopmak üzere olduğunu, çünkü kendisini onlara, evine, sevdiklerine layık görmediğini anlatır.

Mustafa Topbaş, Tarık Buğra'nın ne büyük çaresizlik içinde olduğunu hemen anlamıştır. Hiç düşünmeden, "Ben Kayseri'ye, Pınarbaşı'na gidiyorum, gel istersen beraber gidelim, görürsün oraları!" deyiverir. Bu teklif, Tarık Buğra'ya bir kurtuluş müjdesi gibi gelmiştir, kabul eder. Ve ertesi sabah Haydarpasha'da buluşurlar.

B E Ş İ N C İ B Ö L Ü M

KAR, TİYATRO VE BİYİK

".. Çınann kuru dalları arasında uçuşan, çıkan rüzgârla uçuşan, çemberler çizen karlara dalıp gitti. Rüzgar hızını artırıyor, karlar telaşlanıyor, hırçınlaşıyor, çemberlerini daraltıp çoğalıyorlardı"
(İR, 214).

KARDA HESAPLAŞMA

Yıl 1942. Müthiş bir kış yaşanmaktadır. Hiç durmadan yağan kar... Tarık Buğra, teyze oğluyla gittiği Pınarbaşı'nda önce kışın ve karın güzelliğini keşfeder. *Kardan Adam* hikâyesiyle *İbiş'in Rüyası*'ndaki -bazı Tarık Buğra hayranlarının ezbere bildikleri- güzel kar sahneleri, Pınarbaşı'nda yaşanan bu benzersiz kışın hatıralarıdır: "Dışarı bembeyazdı. Ama artık kar yağmıyordu. Tepindi âdeta.. O kadar hırçındı- Yağsın. -Yumuşacık tekrarladı- Yağsın. Ne olur yağsın. Seni beklerken hep burada karın yağışını seyrettim. Bütün piyeslerden güzeldi.. güzel geliyordu bana. Kimsenin yazamayacağı şeyler vardı yağışta" (İR, 212).

O karda kasabanın dışına çıkıp ıssız düzlüklerde ve ağaçlıklarda tek başına gezinirken kendi kendisiyle sıkı bir hesaplaşmaya giren genç adam, bu arada Pınarbaşı'nın küçük kütüphanesini de keşfetmiş ve sürekli okumuştur. Mesela her kütüphanede kolay kolay bulunamayacak bir kitap: *Abdülhamid Han'ın Hayatı Hususîsi ve Siyasîsi*.

ASKERDE

İbsen'i Pınarbaşı'nda okuyan ve tiyatro yazma hevesine kapılarak *Nahide* adlı ilk oyun denemesini yapan Tarık Buğra'nın iki buçuk ay yaşadığı bu güzel kasabadaki en önemli keşfi ise kendisidir. Ama Pınarbaşı'nda ne zamana kadar? Kendisine bir yol çizmesi ve ayakları üzerinde durmayı öğrenmesi gerekmektedir. Bu yüzden, Mustafa Topbaş'ın "Hadi seni askere göndereyim!" diye yaptığı teklifi de hiç itiraz etmeden kabul eder. Kayseri'ye iner, yabancı askerlik şubesinden İskenderun'daki hazırlık kıtasına sevkini alırlar. Allahısma marladık Pınarbaşı, elveda güzel karlı günler!

İskenderun'a giderken Elazığ'a, baba evine uğrayarak hasret gideren Tarık Buğra, bir akşam, evde ailesinin Elazığlı dostlarıyla otururken radyoda da Dinleyici İstekleri programını dinlemektedirler. Komşulardan biri, "Biz türkü istedik, kaç ay oldu, çalmıyorlar!" deyince, genç yedek subay adayı, "Ben istesem, üç dört türkü birden söyletirim!" deyiverir. Gülüşmeler, şaka-laşmalar, alaylar.. İş iddiaya binince, oturup, bir hafta içinde, *Arayan Bulur* adıyla radyofonik bir piyes yazıp Ankara Radyosu'na postalar. Ve İskenderun'da, hazırlık kıtasındayken babasından bir mektup alır, içinde de resmî bir yazı: "Gönderdiğiniz *Arayan Bulur* adlı radyofonik oyun uygun görülmüştür, seslendirilecektir!"

İLK TELİF ÜCRETİ

Tarık Buğra, yazarlık hayatında ilk telif ücretini bu oyundan almıştır. Yedek Subay Okulu'na katılmak üzere Ankara'ya gidince, Radyoevi'ne uğrayıp adına tahakkuk ettirilen ve o devirde hatırı sayılır bir miktar olan 37 tatlı lirayı alıp ceplerini bir süre ısıtır.

Yedek Subay Okulu'nda hemen bir grup oluşmuştur; Ahmet Ateş, Muvaffak Sami Onat, Behçet Necatigil, Halit Tanyeli.. Sadece edebiyatın konuşulduğu bir grup. Şiirler okunmakta, yeni romanlardan, hikâyelerden söz edilmektedir. İleride Türkoloji sahasında büyük şöhret kazanacak olan Ahmet Ateş, birgün Tarık Buğra'ya "Sen bir şey yazmıyor musun?" diye sorar. "Var bir şey!" diyerek Küllük'e devam ettiği yıllarda yazdığı ve *Yalnızların Romanı* adını verdiği romanın müsveddelerini çıkarıp Ahmet Ateş'e uzatan Tarık Buğra, bu dostundan ileride de yardım görecektir.

Tarık Buğra'nın üç yıl süren askerliği de olaylı geçmiştir. *Akümülatörlü Radyo*'nun tiyatro tekniğinden nasipsiz ilk şekli, üç ay süren bir sürgün sırasında, mahrutî bir çadırda yazılır. Bir taş ocağında yaşanan başka bir sürgünde de *Yalnızların Romanı* çıkar.

Tarık Buğra'nın askerde yediği sürgün cezalarının sebebi, sadece bıyıklarını kesmemekte direnmesidir. Büyük suç! Milli Şef bıyıklarını kestigi için -yasak olmadığı ve hatta şekli de tespit edildiği halde- bütün askerlerden ve devlet memurlarından bıyıklarını kesmeleri istenmiştir. Milli Şef bıyıklarını kesmişse, bıyık bırakmak kimin haddine! Ama Tarık Buğra bütün baskılara rağmen bıyıklarını kesmez. Sonuç, terhis oluncaya kadar tam on bir sürgün cezası!

Tarık Buğra'nın Milli Şef diktatörlüğü ile mücadelesi, sadece, bıyıklarını on bir sürgün bahasına koruması değildir. Milli Mücadele'de aktif olarak rol almış, ancak sonraki gelişmelerde kendi yerini muhalefetin saflarında bulmuş Mehmet Nazım Bey'in oğlu, CHP damgalı resmî tarihi sorgulamaya *Küçük Ağa* ile başlayacak, *Firavun İmanı* ile devam edecektir.

Tarık Buğra, Milli Şef devri dil ve kültür politikasıyla da aynı şekilde sürekli kavgaya etmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

SANCILI GÜNLER

"Kendimi en acımasız haksızlığa uğramış saydım;
kındım. Kağıtları asker bavulumun bir köşesine attım.
Benim için artık tiyatro yoktu. Akümülatörlü Radyo'nun
insanlarını romana döktüm"
(PD, 175).

"KARANFİL YENİR Mİ HİÇ?"

Tarık Buğra, askerden İstanbul'a zavallı valizinde iki eserle ve beş parasız olarak döner. Mekân yine Küllük, yine sıkıntılı günler. Birgün burada karşılaştığı askerlik arkadaşı Ahmet Ateş, Tarık Buğra'ya *Yalnızların Romanı*'nı hatırlatarak "Getirsene onu!" der. Kendisinin de tercümeler yaptığı Türkiye Yayınevi'ne teklif edecektir. Tahsin Demiray'ın sahibi olduğu yayınevi, o yıllarda çok ünlüdür. Ancak ümitleri suya düşer. Zahir Güvemli, romanı okumuş ve fazla edebî bulmuştur. Yani halk bunu okumaz!

Bu deneme sonuçsuz kalsa da işe yaramış, genç yazarı iyiden iyiye hırslandırmıştır; cesaretini toplayıp *Yalnızların Romanı*'nı *Son Telgraf*'ın sahibi romancı Ethem İzzet Benice'ye, *Akümülatörlü Radyo*'yu da Şehir Tiyatrosu'na götürür.

Şehir Tiyatrosu'nda, dramaturg, oyunlarında Osmanlıları ve Osmanlı tarihini "tehzip" etmekle meşhur Musahipzâde Celal'dir; genç yazarı kütüphaneye alır ve okumasını ister. Daha iki üç sayfa okunmuştur ki, "Dur" der. Kahramanlardan birinin karanfil yemesini

acayıplık merakı olarak görüp oyunu sonuna kadar dinlemeden kabul edilemez bulmuştur; "Siz gençler ne tuhafınız; ille de bir orijinallik yapacaksınız. Karanfil yenir mi hiç?"

Bu söz ve bu ses, genç yazarın kulağına bir daha çıkmamak üzere yerleşir; bir dünya yıkılmış, hayalindeki dekorlar daha ilk sahnede çökmüştür. İçi öfkeyle kabaran genç yazar, kâğıtlarını toplayıp izin isteyerek ayrılır ve ümitsizlik içinde, Kapalıçarşı'da çalışan, Kaya adlı efendiden bir tezgâhtarla paylaştığı pansiyon odasındaki portatif karyolasına döner. Nuruosmaniye'nin arka sokaklarından biri olan Mengene sokağındaki pansiyon, üniversitenin üçüncü yılında barındığı medrese odasını bile aratan felaket bir yerdir ve burada rezil tahtakurularıyla mücadeleye devam edecektir. Allah'tan, DDT o günlerde keşfedilmiş, Tarık Buğra'yı ve onun gibileri kan emici düşmanlarından bir anda kurtarmıştır.

KURSAKTA KALAN HEVES

Devrin en büyük gazetesi olan *Son Telgraf* a verdiği romana gelince.. Bir hafta sonra Ethem İzzet Benice'ye tekrar gider. Ablalarının tiryakisi olduğu ünlü romancı, "Romanını beğendim, tefrika edeceğiz, git muhasebe müdürünü gör!" demez mi? İşte kurtuluş! Büyük bir sevinçle muhasebe müdürüne giden ve ıkına sıkına telif ücretini soran genç yazar, adamın "Romanınız yayınlanacak işte, bu şeref yetmez mi size?" cevabıyla karşılaşınca önce şaşalar, sonra büyük bir öfke ve gururla çekip alır romanını.

Tarık Buğra'nın, yanında çalıştığı baba dostu İbrahim Köselecî'nin dükkânına dönmekten başka çaresi kalmamıştır. İşi, sabah gidip dükkânı açmak, silip sü-

pürmek ve İbrahim Bey gelinceye kadar satışlara bakmak.. Kazandığı parayla pansiyon ücretinin kendisine düşen kısmını bile güç bela ödeyebilmektedir. Oyun ve roman yazarlığından para kazanma ümidini yitirince, çaresiz, devam eder işine. Bu sıkıntılar arasında, bir de, Ahmet Ateş'in zoruyla kaydını yaptırdığı Edebiyat Fakültesi'ne gidip gelmektedir.

Şişli Terakki Lisesi'nde

Tarık Buğra, tam o günlerde, hiç beklemediği bir anda, bir başka asker arkadaşıyla, Halit Tanyeli'yle karşılaşacak ve onun sayesinde Şişli Terakki Lisesi'nde muallim muavinliğine başlayacaktır.

Genç yazar, tahta bavulunu kapıp Mengene sokağından koşarcasına uzaklaşır ve kendisi için bir dönüm noktası, bir basamak teşkil eden Şişli Terakki Lisesi'ne yerleşir. Önünde yepyeni bir gelecek vardır şimdi.

Tarık Buğra, Hüseyin Tuncer'e gönderdiği mektupta, Şişli Terakki Lisesi'nde muallim muavini olmasını sağlayan arkadaşının Behçet Necatigil olduğunu söyler (*Tarık Buğra*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 10).

Y E D İ N C İ B Ö L Ü M
"OĞLUMUZ" DOĞUYOR

"Her şeyden önce Kaplan'a teşekkür borcumu
tekrarlamalıyım. Onun beğenmeyişidir Kekik Kokusu'nu,
gözü romandan ve piyesten başka bir şey görmeyen
delikanlıyı hikâyeci yapan. Sonra.."
(PD, 203).

Z E Y T İ N D A L I

Tarık Buğra, Şişli Terakki Lisesi'nde muallim muavinliğine başlayınca maddî bakımdan biraz rahatlamış ve daha insanî şartlarda yaşamaya başlamıştır. Bu arada devam ettiği Edebiyat Fakültesi'nde Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan, Kasım Küfrevi, Abdülkadir Karahan gibi hocalarıyla, hoca-talebe ilişkisinin ötesinde, âdeta arkadaş gibidir.*

Ahmet Hamdi Tanpınar, milletvekilliği sona erdiği için fakülteye o günlerde dönmüştür. Mehmet Kaplan ve eşi Behice Hanım, Tarık Buğra'dan, ısrarla, hayranı oldukları Tanpınar'ın derslerine girmesini istemektedirler. Genç yazar, Tanpınar'dan dinlediği ilk derste

* Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Edebiyat Fakültesi'nde öğrencisi olan Tarık Buğra'yla ilgili olarak şunları söylüyor: "Tarık, arkadaşlarıyla arasına daima mesafe koyardı. Kendini göstermek için asla çabalamaz, hocalarının gözüne girmek ihtiyacını hissetmezdi. Mükemmel bir talebe olduğunu söyleyemem, ama kendinden emin, diğer talebeler arasında şahsiyetinin ağırlığıyla hemen farkedilen, kendi hudutlarını iyi çizmiş, bilmediği şeylere asla karışmayan bir talebeydi. Millî duyguları fevkalade güçlüydü; ancak bu duyguları şantaj için, menfaat için kullanmazdı. İçten derin inançlı, milletin tarihine, kültürüne yürekten bağlıydı".

hayal kırıklığına uğrar. Konu Ali Suavi'dir, fakat, nasılsa, önce bilgin Huxley'den söz eder, ondan romancı Huxley'e geçer, derken Amerika'ya atlar. Kısacası Tanpınar çağrışımların peşine düşmüş, Fındıklı'daki binanın küçük dershanesinde sürekli yürüyerek konuşmakta, arada bir gözüne kestirdiği bir talebeye "Anladın mı?" diye sormaktadır. Bir seferinde aynı soruya muhatap olan Tarık Buğra, hiç tereddüt etmeden "Maalesef"i yapıştırır.

Bir an duraklayan büyük yazar, dersine devam eder. Ders bitiminde kapıda Tarık Buğra'nın koluna yapışıp "Gel" der, "Sen akıllı bir şeye benziyorsun!" Birlikte odasına giderler. Bu hadise, Tarık Buğra'nın Tanpınar'la dostluğunun başlangıcıdır. Daha sonra Tarık Buğra'yı sefil bir hayat yaşadığı Narmanlı Yurdu'ndaki bekar odasına birkaç defa davet eden Tanpınar, ne yazık ki, onun olgunluk devri eserlerini okuma fırsatı bulamayacaktır.

O yıl, Edebiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü öğrencileri *Zeytin Dalı* adlı bir dergi çıkarmaktadırlar. Hikâye yazarları ise, daha sonra Tarık Buğra'nın evleneceği Jale Baysal adlı hanım talebedir; sömestr tatili dolayısıyla hikâye bırakmadan çekip memleketine gince, dergiyi yöneten Doç. Dr. Mehmet Kaplan, Tarık Buğra'ya *Zeytin Dalı*'nın ikinci sayısı için "Sen bir hikâye yaz" der. Büyük romanlar hayal eden genç yazar için hikâye yazmaktan kolay ne var?

* On beş günlük bir "Edebiyat-Sanat-Fikir" dergisi olarak çıkan *Zeytin Dalı*'nın 21 Ocak 1948 tarihli ilk sayısında şu imzalar vardır: Prof. Dr. M. Şekip Tunç, Doç. Mehmet Kaplan, Rıfki Melul Meriç, Zeki Ömer Defne, Adnan Benk, Halit Tanyeli, Neriman Yavuzer, Tarık Buğra, İsmail Ali Sarar, Reha Gediz, Rüknettin Cemal, Talat Tekin, Jale Baysal, İbrahim Erseyrek, A. Rıza Ergüven, Ahmet Kabaklı, İlhan Engin. Tarık Buğra'nın bu sayıda *Kitap* başlıklı bir denemesi, ileride evleneceği Jale Baysal'ın da *Banka* adlı hikâyesi yer alır.

"Kekik Kokusu" VE..

Edebiyat Fakültesi'nin Fındıklı'daki binasında, denize bakan bir odaya geçip başlar arpacı kumrusu gibi düşünmeye. Ve kafasına dank eder ki, henüz hikâye denen şeyin ne olduğundan bile haberi yok! Ama kendine yediremediği için ıkınır, sıkınır ve üç saat sonra -kendi tabiriyle- *Kekik Kokusu* diye "bir şaheser yu-murtlar." Ve güzel mi, çirkin mi, saçma mı sapan mı, bakmadan, koşar Kaplan Bey'e. Mehmet Kaplan, bu tuhaf yayla hikâyesini sonuna kadar sabırla okuduktan sonra "T'ih" diyecektir, "Sen hikâye yazamazsın!"

Çeşitli vesilelerle, bu sözün kendisini kırbaçlayıp hikâyeciliğini harekete geçirdiğini, bunun için Kaplan Bey'e teşekkür borçlu olduğunu yazıp söyleyen Tarık Buğra, bir yazısında "Başka hikâyesi olmadığı için, o şaheseri nasıl olsa koyacaktı. Pekâlâ bir şey söylemeden, bir burun kıvrmasıyla geçiştirebilirdi işi. O zaman, hikâyeci Tarık Buğra'ya da nanay!" diyor.

Kekik Kokusu gerçekten *Zeytin Dalı*'nın ikinci sayısında (13 Şubat 1948) yayımlanmıştır: Yaylada, hiç tanımadığı bir kadınla, hiç bir gelişme yaşanmadan tuhaf bir münasebete giren genç adamın hikâyesidir bu. Hikâyeci ve romancı Tarık Buğra hakkında -belki biraz üslûp dışında- hiç bir ipucu taşımayan *Kekik Kokusu*'nda, genç yazar, ne yazacağını bilmeden başlamış, sonra kalemını içgüdülerinin emrine vererek kendisi aradan çekilmiş gibidir.

Bu başarısızlık ve Mehmet Kaplan'ın fikrini pat diye yüzüne söyleyivermesi, Tarık Buğra'yı hem üzmüş, hem de kamçılamıştır. Hemen o akşam, muallim muavinliği yaptığı Şişli Terakki Lisesi'nde, nöbet tuttuğu büyük etütte, çocuklara "Çıt istemiyorum, Türk edebi-

yatının en güzel hikâyesini yazacağım!" der ve Kaplan'ın verdiği hızla -veya öfkeyle- bir saat içinde *Oğlum* diye bir hikâye yazar. Etüt biter, teneffüste yazdığı hikâyeyi okur, bakar fena olmamış. Gece bir daha okur, "Güzel olmuş yahu!" der.

Heyecandan sabahı zor eden genç yazar, nöbetçi olduğu halde, okul müdüründen izin koparıp fakülteye koşar ve Mehmet Kaplan'a "Şuna bir bakar mısınız?" der. Kaplan, hikâyeyi okuyunca, bir gün önce söylediği sözü hatırlamış olmalı ki, yüz ifadesi değişir "Çok güzel" der, "İzin verirsen, bunu ben neşrettireyim!"

BİR HİKÂYE YARIŞMASI

Tarık Buğra, Kaplan'ın teklifini kabul etmemiş ve hikâyesini *Cumhuriyet* gazetesinin açtığı "Yunus Nadi Hikâye Yarışması"na göndermiştir. Aradan bir hafta geçmemiştir ki, genç yazar, Cevat Fehmi Başkut imzasıyla Cumhuriyet antetli bir mektup alır. Mektupta kısaca, "Gelin görüşelim" denilmektedir. Tabii soluğu *Cumhuriyet* gazetesinde alan Tarık Buğra, hikâyesinin 1000 liralık büyük ödüle layık görüldüğünü ve yakında gazetede çıkacağını öğrenir, hatta bir de iş teklifi alır. İsterse stajyer olarak hemen işe başlayacaktır. Gündüzler kendisine kalacağı için rahatça yazabileceğini düşünen genç yazar, musahhahlik yapabileceğini söyler ve isteği hemen kabul edilir.

Şişli Terakki Lisesi'ne dönerken, buradan aldığı 17 lira aylıkla 1000 liralık ödülü mukayese eden ve hayaller kurmaya başlayan Tarık Buğra'nın nasıl bir sevinç, nasıl bir ruh haleti içinde bulunduğunu tahmin etmek zor değildir. Birkaç gün sonra, öğretmenler odasında otururken, aynı okulda öğretmenlik yapan şair Zeki

Ömer Defne içeri girer ve Tarık Buğra'ya hitaben "Merhaba Oğlumuz!" der, ardından da bir "Enfess!" çeker.

Genç yazar afallamıştır; Zeki Ömer'in sözlerine bir mâna veremez. Arap neden sonra uyanır. Zil çalıp öğretmenler derslerine gidince fırlayıp bir *Cumhuriyet* alır. Evet, işte *Oğlumuz*. Sadece *Oğlum* adı *Oğlumuz*'a çevrilmiştir ve daha da güzel olmuştur. Tarih 18 Şubat 1948. Yani hikâyeci Tarık Buğra'nın doğumu: "Tutmanın beni!"

Bu yarışmada, Tarık Buğra bilindiği gibi ikinci olarak ilan edilmiş ve hayalini kurduğu bin liralık ödül yerine altın bir dolmakalemle yetinmek zorunda kalmıştır. Birinci ilan edilen hikâye, o günlerde Doğan Nadi'nin bölük komutanı olan ve adı hikâyeci olarak bir daha hiç görülmeyen birine aittir.

Tarık Buğra, o günden sonra bütün yarışmalara, jüri-
lilere ve ödüllere hep şüpheyile bakmıştır.*

* Bk. Tarık Buğra "Yarışmalar, Armağanlar", İstanbul, C. 2, S. 4, Nisan 1955; ayrıca "Yarışmalar, Jüriler, Ödüller ve Ünlüler", *Tercüman-ınci*, 29 Eylül 1970: (DKS, 149).

SEKİZİNCİ BÖLÜM
ÇINARALTI'NIN HİKAYECİSİ

"Yağmur yağıyordu, pis pis yağıyordu. Bu havada
ancak yapabilecek bir şey bulanların canı sıkılmazdı"
(YDBY, 14).

ORTAÇ'IN TEKLİFİ

Tarık Buğra'nın edebiyatımızdaki yıldızı, *Oğlumuz* hikâyesiyle birlikte parlar. Edebî başarıların başta basın olmak üzere, herkesi ilgilendirdiği o yıllarda *Oğlumuz* gerçekten bir bomba gibi patlamış ve yazarının önünü açmıştır. Daha ilk hikâyesiyle farklılığının anlaşılmış olması, onun için gerçekten şanslı bir başlangıçtır. Eğer bu başlangıç birkaç yıl sonraya sarksaydı, *Oğlumuz*, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* (1950)'ünden sonra başlayan köy romanları ve hikâyeleri furyası ve bunlar etrafında koparılan gürültüde farkedilmeyebilirdi.

Kısaca ifade etmek gerekirse, *Oğlumuz*'la gelen başarı ve şöhret, Tarık Buğra'yı 1940'larda başlamakla beraber, 1960'larda belirgin çizgilerini kazanan ideolojik bölünmenin hoşgörüsüz ortamından ve marksist aydınlarca estirilen düşünce teröründen korumuştur.

Tarık Buğra, *Oğlumuz* yayımlandıktan kısa bir süre sonra, uçakla gönderilmiş, TBMM antetli ve Yusuf Ziya Ortaç imzalı bir mektup alır. Mektubunda, *Çınaral-*

tu dergisini yeniden çıkaracağını belirttikten sonra görüşmek istediğini ve adresini bildiren Yusuf Ziya, genç yazar ziyaretine geldiğinde dergiye her hafta bir hikâyeye istediğini söyler. Tarık Buğra, her ne kadar "Efendim, *Oğlumuz* benim ilk hikâyem, yazamam!" diyerek sıyrılmak isterse de, bastırır: "Ben bir cümleden anlarım kimin ne yapabileceğini, sen her hafta değil, her gün bir hikâyeye yazarsın!"

Aslında genç yazarın hâlâ hikâyecilikte gözü yoktur; üstelik Ömer Seyfettin, Reşat Nuri, Halide Edip gibi birkaç yazarın hikâyeleri dışında hikâyeye de okumamıştır. Bir de edebiyat hocası Pertev Naili'nin ısrarıyla Sabahattin Ali'nin *Değirmen*'i.. "Kendi dehâsıyla meşgul" olduğu için günün edebiyatıyla ilgilenmemekte, hatta devrin en büyük hikâyecisi Sait Faik'i bile tanımamaktadır.

"Havuçlu Pilav Meselesi"

Yağmurlu bir gün, Şişli Terakki Lisesi'nin muallimler odasında, pencerenin önüne oturmuş, sıkıntılı bir şekilde *Çınaraltı* için ne yazacağını düşünürken, kâğıda o andaki ruh halini yansıtan bir cümle karalayır: "Yağmur yağıyordu, pis pis yağıyordu". Ve cümleler tuhaf bir rahatlıkla peşpeşe dizilir. İşte yepyeni bir hikâyeye doğmuş ve adı konulmuştur: *Havuçlu Pilav Meselesi*.

Oğlumuz'u Mehmet Kaplan'a götürüşü gibi, *Havuçlu Pilav Meselesi*'ni de Ortaç'a kalp çarpıntıları içinde götüren Tarık Buğra, "Okumaya başladı" diyor, "Git-tikçe yüzü genişledi, gülücükler saçmaya başladı, arada bir güldü. Çok hoşlandığı belli. 'Tamam, ben sana demedim mi, yazarsın sen' dedi, elini cebine attı, nefis

bir maroken cüzdanı vardı, çıkardı, üç tane gıcır gıcır beş liralığı uzattı. 'Al bunları sakla' dedi".

Sait Faik'in *Varlık*'tan hikâye başına yedi buçuk lira aldığı bir dönemde, on beş lira, bir hikâye için çok yüksek bir telif ücretidir. Tarık Buğra, *Çınaraltı* çıktığı sürece, her hafta bir hikâye için on beş lira alacak ve durumunu iyiden iyiye düzeltecektir. Artık yazdıklarını satabilen profesyonel bir yazardır. *Yalnızların Romanı* da *Çınaraltı*'nda tefrika edilmeye başlanmış, ancak dergi kapandığı için yarıda kalmıştır (5 Mayıs-9 Haziran 1948).

Oğlumuz'la başladığı çizgide gerçekten önemli hikâyelere imzasını atan Tarık Buğra'nın bu tarafının sonraki yıllarda görmezlikten gelinmesi çok şaşırtıcıdır. Mesela TDK tarafından yayımlanan *Türk Dili* dergisinin "Türk öykücülüğü" özel sayısında, Orhan Veli, Cahit Sıtkı Tarancı gibi, hikâyeciliğimizde yerleri ve iddiaları olmayan isimlerden bile örnekler bulunduğu halde, Tarık Buğra'nın hiç bir hikâyesine yer verilmemiştir.*

Halbuki Tarık Buğra'nın *Oğlumuz*'la başlayarak edebiyatımıza *Oğlumuz*(1949), *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952), *İki Uyku Arasında* (1954) gibi önemli kitaplar kazandıran hikâyecilik mâcerası, Türk hikâyeciliğinin ancak 1980'lerde ulaşabileceği bir seviyeyi işaret

Bu özel sayıda Tarık Buğra'nın adı bir hikâyeci olarak sadece Selim İleri'nin genel değerlendirmesinde geçer. Bugün okusa, İleri'nin kendisini de hayretler içinde bırakacağını sandığımız değerlendirme şöyledir: "Tarık Buğra ise bireycilikten yana bir yazar. Çağını çoktan kapamış bir anlayış içinde oldukça tutarlı örnekler vermiş. 'Oğlumuz' öyküsünü analiz. Ama Buğra'nın politik bakışındaki ürkeklik, kaçma özlemi dolayısıyla öykülerinden günümüze pek bir şey etkimez. Çok erken bir dönem doldurmadır bu" (Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri, *Türk Dili Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Sayı 286, Temmuz 1975).

ediyordu. Tarık Buğra, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi büyük yazarları, "toplumcu gerçekçilik" diye güya teorisi de yapılan ve kötü köy romanlarından başka sonuç vermeyen şematik toplumculuğu ciddiye almadıkları için yok sayanlar, sonunda birer birer onların çok erken geçtikleri noktadan başlamak zorunda kalmış ve bireyde karar kılmışlardır.

Üslûp Endişesi

Tarık Buğra, ilk hikâyelerinden itibaren üslûp endişesi taşımış ve "toplumcu gerçekçi" köy romancılarının çok sevdikleri çevre tasvirlerinden ve olay kalabalığından kurtularak ayrıntılara inmeyi ve ayrıntılar vasıtasıyla insanî ilişkilerin derinliklerinde gezinmeyi tercih etmiştir. Daha yazarlık hayatının başında "üslûp endişesi ile nesil arkadaşlarından ayrıldığı", Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da dikkatinden kaçmaz. Toplumculuk iddiasından yola çıkmadığı gibi, dilini ve üslûbunu da peşinen bir "dâvâ"nın emrine vermeyen Tarık Buğra, hikâyelerinde insan ruhunun dolambaçlı dehlizlerinde gezinirken "nesirden çok, şiir diline bağlı" bir üslûp geliştirmiştir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İLK KİTAP, İLK EŞ

"Herşeyin ilkinde bir büyü vardır. O da alışılmamışın, denenmemişin ve ilk tadışın verdiği kalbin vuruşlarını allak bullak eden heyecandan gelir ve.. Belki de ondan başka birşey değildir"
(DKS, 384).

BİR GÜZEL TEKLİF

Çınaraltı'nda yayımlanan hikâyelerle ve tefrika edilen *Yalnızların Romanı*'yla haklı bir şöhret kazanılmıştır ama, henüz ortada "kitap" denen o büyülü nesne yoktur. Birgün haftalık *Bizim Türkiye*'yi çıkaran Turgut Evren, Tarık Buğra'ya, dergiyi de, matbaayı da tasfiye edeceğini ve elinde bir miktar kâğıt kaldığını söyledikten sonra şöyle bir teklif yapar: "Düşündüm, elimdeki kâğıtların ziyan olmaması için sizin hikâyelerinizi basmaya karar verdim. *Çınaraltı*'nda okuyor, beğeniyorum. Yalnız telif hakkı veremem, bunun yerine 250 kitap veririm, ister misiniz?"

Sorulur mu? O yıllarda sadece genç yazarlar için değil, anlı şanlı yazarlar için bile kitap bastırmak büyük meseledir ve bir kitap çıktı mı, istisnasız bütün gazete ve dergilerde sözü edilmektedir.

Henüz on hikâyesi çıkmış olan muallim muavininin paçaları tutuşur. Çünkü kitabın ele gelebilmesi için hiç değilse altı yedi forma gerekir. Bu da en azından bir düzine hikâye demektir. Artık kendine güveni gelmiş olan genç yazar, "Bir an önce yaz, çünkü makine bekli-

yor" diyen Turgut Evren'e "Yazarım" der ve o haftasunu Şişli Terakki Lisesi'ne kapanarak iki günde *Ömer, İki İhtiyar* ve *Kel Melahat*'ı yazar. Ve on üç hikâyeden oluşan ilk kitap, yani *Oğlumuz*, desenlerle bezenmiş olarak 1949'un başlarında günışığına çıkar.

Tarık Buğra, ilk kitabına kavuşmakla kalmaz; Turgut Evren'in telif hakkı olarak verdiği iki yüz elli kitabı, dostları vasıtasıyla, üzerindeki fiyattan, yani dağıtıcı ve kitapçı yüzdesi kesilmeksizin satarak o zamanki yaşayış standartlarına göre servet denilebilecek kadar büyük bir para kazanır.

VE EVLİLİK

İlk kitabın hikâyesini anlattığı yazısında, "Herşeyin ilkinde bir büyü vardır" diyen Tarık Buğra şöyle devam eder: "O da alışılmamışın, denenmemişin ve ilk tadışın verdiği kalbin vuruşlarını allak bullak eden heyecandan gelir ve.. belki de, ondan başka birşey değildir. Yoksa herşeyde -ve aşkta- ilk'in yıldız'ı üstüne doğan güneşler biliriz".

Yalnızların Romanı'nda ve birkaç hikâyesinde işlediği ilk aşkını İstanbul'a ilk geldiği günlerde yaşayan Tarık Buğra, ilk evliliğini de, ilk hikâyesini yazmasına vesile olan hikâyeci Jale Baysal'la 23 Eylül 1950'de yapmıştır ve Mayıs 1968'de sona eren bu evlilikten kızları Ayşe doğmuştur.

* Tanık Buğra'nın tek çocuğu, 19 Aralık 1951'de doğan Ayşe Buğra'dır. Osman Kavala ile evli olan Prof. Dr. Ayşe Buğra, Robert Kolej'i bitirdi. Boğaziçi Üniversitesi'nde başladığı yüksek öğrenimini Kanada'da tamamladı ve McGill Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde doktora yaptı. Aynı üniversitede bir süre ders verdikten sonra Türkiye'ye döndü. Halen Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapıyor. Yayımlanmış birçok makalesi, *İktisatçılar ve İnsanlar -Bir Yöntem Çalışması* (Remzi Kitabevi, 1989) ve *Devlet ve İşadamları* (İletişim Yayınları, 1995) adlarında iki önemli kitabı vardır.

Mehmet Çınarlı'ya anlattığına göre, Tarık Buğra ve eşi Jale Baysal, nikâhtan sonra taksiye verecek paraları olmadığı için Beyazıt'taki evlerine yürüyerek gitmişlerdir; "Ev dediğim, bir oda, bir yatak ve iki sandalyeden ibaretti. Misafir geldiği zaman oturtacak bir üçüncü sandalyemiz yoktu" (SD, 128). Daha sonra Fatih Sarıgözel'de ve Fenerbahçe'de kira evlerinde oturan Buğra çifti, yıllar sonra Esentepe'de bir kooperatif evi edinmişlerse de evlilikleri bu evde sona ermiştir.

Mehmet Çınarlı, Tarık Buğra'nın karısını aslında beğendiğini, takdir ettiğini belirttikten sonra, yoksulluk içinde başlayıp başarıyla devam eden bu evliliğin, maddî durum dahil, her şey yoluna girmişken yıkılıp gitmesine hem şaşırdığını, hem üzüldüğünü söylüyor. Çınarlı'nın bir başka notu da, Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa*'yı karısından ayrı yaşadığı günlerde bir otel odasında yazmış olduğudur. Hatice Bilen, bu otelin Asmalımescit'te olduğunu söylüyor.

İkinci evlilik

Tarık Buğra, on beş yıl süren bir yalnızlıktan sonra hayatını bir başka hikâyeciyle, Hatice Bilen'le birleştirmiştir (8 Eylül 1977). *Umursanmayan Kadınlar* (Bilgi Yayınevi, 1989) ve *Ayın Uysal Işığı* (Ötüken Neşriyat, 1992) adlarıyla iki hikâye kitabı neşredilen Hatice Bilen, 1993'te Türkiye Yazarlar Birliği tarafından hikâye dalında yılın yazarı seçilmiştir. Hatice Bilen'in Tarık Buğra'nın eşi olduğu, ancak o zaman anlaşılmamıştır. Çünkü Tarık Buğra, kendisine verilen üstün hizmet ödülüyle birlikte, eşinin ödülünü de almıştır.

O N U N C U B Ö L Ü M
KAVGANIN ARDINDAN GELEN
DOSTLUK

"Ben Peyami Safa'nın ne büyük yürekli insan olduğunu
çok yakından gördüm. Ne acılar çektiğini, ne yokluklar
çektiğini çok yakından gördüm"

(TE, 26).

"NASREDDİN HOCA"

Tarık Buğra'nın gazetecilik hayatı, 1949 yılında Akşehir'de Demokrat Parti'nin kurucularından olan babasıyla birlikte çıkardığı haftalık *Nasreddin Hoca* gazetesıyla başlar. Konya'da dizilip basılan bu kısa ömürlü gazetede Milli Şefliğe karşı bayrak açarak -kendi ifadesiyle- "İnsan hakları, hürriyetleri ve haysiyeti için" savaştan Tarık Buğra, "Bu gazete Konya çevresinde etkili olmuş, İstanbul'un büyük gazeteleri tarafından da ilgi görmüştür. Hemen her sayısından *Hürriyet* ve *Vatan* gibi gazeteler iktibaslar yapar, bir yazımı alırlardı" diyor (TB, 6).

İlk sayısı 26 Temmuz 1949'da çıkan *Nasreddin Hoca*'nın sahibi ve yazı işleri müdürü olarak Tarık Buğra görünmektedir. Ancak daha sonra künyede, sahip olarak Tarık Buğra'nın yanında Orhan Drahor diye bir isim daha belirir. Gazetesini, bu zattan 28 Haziran 1952'de noter kanalıyla aldığı bir protesto ile kaybeden Tarık Buğra, hazin bir tesadüf sonucu olarak, babası Mehmet Nazım Bey'i de aynı gün kaybetmiştir.

Milliyet'te

Tarık Buğra, Akşehir dönüşünde, bir yayınevinin çıkarmaya hazırlandığı haftalık dergiye, dostu Behçet Necatigil vasıtasıyla imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü olarak girip kolları sıvar ve patronun önüne sürdüğü yazıları kendine göre incelemeye başlar (1951). Yazılardan ikisine takılmıştır; "sade suya tirit cinsinden iki solak yazı". Patron (Yaşar Nabi Nayır), yazarlarının arkadaşları olduğunu söyleyip bu yazıların dergiye girmesinde ısrar edince, "Allahaismarladık" diyerek tabanını delik pabuçlarıyla Babıâli Yokuşu'ndan inip "kuru ekmeğe katık yapacağı hayallerine dönen" Tarık Buğra, doğru bildiğinden şaşmamak huyu yüzünden böyle sık sık hayallerine dönmek zorunda kalmıştır.

Tarık Buğra'yı daha sonra *Milliyet*'te görüyoruz (1951). Ali Naci Karacan, *Çınaraltı*'nda yayımlanan hikâyeleriyle dikkatini çeken genç yazara haftada üç hikâye yazdırttığı gibi, "Sanat Hareketleri" diye bir de köşe vermiş, tiyatro ve edebiyat tenkitleri yazmasını sağlamıştır.

Askerde on bir sürgün bahasına bıyıklarını kesmeyen Tarık Buğra'nın karakteri ister istemez *Milliyet*'teki köşesine de yansır; önünü ardını hesap etmeden inandığı yolda direnmek ve düşüncelerini ne bahasına olursa olsun söylemek... Nitekim tiyatro tenkitleri yüzünden bir yığın düşman kazanır. Hatta kendisine son derece iyi davranan Cevat Fehmi Başkut'un Şehir Tiyatrosu'nda temsil edilen *Soygun* adlı oyunu için yazdığı yazıda, oynanmaması gereken bir oyun

* İlk eşi Jale Baysal'ın ve babasının adlarını zaman zaman müstear ad olarak kullanan Tarık Buğra, *Milliyet*'te yayımlanan hikâyelerine de Süleyman Yücel imzasını koymuştur.

mânâsına "Soygun Devam Ediyor" başlığını kullanınca kıyamet kopmuş, Ali Naci Karacan bile çok sevdiği genç yazara, "Sen ne biçim adamsın, herkesi küstürüyor, bütün kapıları kapatıyorsun!" demek zorunda kalmıştır.

"Sanat Hareketleri" köşesinde ileriye dönük hiç bir hesabı gözetmeden yazdığı eleştiriler yüzünden bir yığın düşman kazanan Tarık Buğra, sergilediği bu şahsiyetli tutumu "Düşman Kazanma Sanatı" olarak tarif edecek ve yıllar sonra, yazılarından bir kısmını bu adla kitaplaştıracaktır: *Düşman Kazanma Sanatı* (Ötüken, İstanbul 1979).

PEYAMI SAFA'yla ilk karşılaşma

Tarık Buğra, düşman kazanma sanatının en incelikli uygulamalarından birini de, Ali Naci Karacan'ın *Milliyet*'teki meşhur hamlelerinden birini gerçekleştirmeye hazırlandığı sırada yapar. Peyami Safa, Refii Cevat Ulunay, Reşat Ekrem Koçu gibi devrin büyük gazetecileri transfer edilmiş, Abdi İpekçi de genel yayın müdürlüğüne getirilmiştir. Birgün bir toplantı sırasında Tarık Buğra'yı da çağırırlar. Ali Naci Karacan'ın büyük masasının arkasında gazetenin yeni yazarları ve yöneticileri bir yargı kurulu gibi dizilmiştir.

Ali Naci Karacan, "Bak Peyami Bey senin için Tarık çok güzel yazıyor, fakat edebî yazıyor. Biz halk gazetesi çıkaracağız diyor. Ne diyorsun?" diye sorar. Cevap karşı bir sorudur: "Peyami Bey yazacak mı?". Tarık Buğra, Ali Naci Karacan'dan "Evet" cevabını alınca, "Bu bana yeter!" deyip çıkar ve *Milliyet*'ten ayrılır. Geri dönmesi için yapılan ısrarlara uzun süre direndikten sonra, tashih servisinde çalışmak şartıyla döner.

"Geceleri tashihte çalışırsam, gündüzler bana kalır, romanlarıma dönebilirim" diye düşünmektedir.

Tarık Buğra'nın *Cingöz Recai* serisiyle çocukluğundan beri tanıdığı Peyami Safa ile bu tatsız karşılaşması, aynı zamanda köklü bir dostluğun da başlangıcı olacaktır. Birgün Abdi İpekçi, tashihte çalışan Tarık Buğra'yı çağırır ve Peyami Safa'nın tefrika edilmekte olan *Sabaha Karşı* adlı adapte romanını tamamlamasını ister. Peyami Safa, tedavi ümidi belirlediği için felçli karısını İngiltere'ye götürmüş, orada netice alamayınca Almanya'ya geçmiştir. Tarık Buğra, ister istemez kabul eder ve çıkan bölümleri okuyarak romanı tamamlar. Peyami Safa, dönüşünün hemen ertesi günü Abdi İpekçi ve Ercüment Karacan'la birlikte tashih servisine gelerek "Tarık Bey, çok teşekkür ederim, ben bu kadar güzel bitiremezdim" diyecektir.

"PEYAMI SAFA KOMPLEKSİ"

Ancak Tarık Buğra'nın Peyami Safa'yla kavgası bitmemiştir; 1950'lerin genç edebiyatçıları hakkında sert eleştiriler yazan büyük yazara cevap vermek için Hüsamettin Bozok'un *Yeditepe*'sinde bir toplantı yapılır ve bu işle Tarık Buğra görevlendirilir. *Tan* gazetesinin ikinci sayfasında, makale sütununda çıkan *Peyami Safa Kompleksi* başlıklı yazısında, genç yazar, özetle, Peyami Safa'nın çöller kralı olmak istediğini, etrafında herhangi bir hayat eserine tahammül edemediğini söylemektedir.

* "Yetmiş sekiz, iki yüz lira aylıklı, aççıya, bakkala borçlu; tek kat elbiseli, pençesi delik pabuçlu ve.. aşksız, arkadaşsız bir gazete musahhihi olmak için mi var olmuştu" (YDBY, 77)

** Tarık Buğra'nın devrin üstatlarına karşı tavrı, en iyi ifadesini *Üstatla Konuştum* adlı hikâyesinde bulmuştur (YDBY, 96).

Polemikleriyle ünlü Peyami Safa, en takdir ettiği genç yazar olan Tarık Buğra'nın bu yazısına cevap vermemiş, aksine Nihat Karaveli, Recep Doksat, Vecdi Bürün gibi dostları vasıtasıyla aradaki buzları eritmenin yollarını aramıştır. Nitekim birgün İstanbul Lokantası'nda biraraya gelip uzun uzun konuşmuş, birbirlerini yakından tanıyarak dost olmuşlardır.

Tarık Buğra, Recep Doksat'ın Peyami Safa hakkında kendisine, "Tanısan, emin ol, en sevdiğin adamlardan biri olacak. Onun bir dramı var, sen bunu anlarsın!" dediğini ve haklı çıktığını söyler ve şöyle devam eder: "Ben Peyami Safa'nın ne büyük yürekli insan olduğunu çok yakından gördüm. Ne acılar çektiğini, ne yokluklar çektiğini çok yakından gördüm"..

ON BİR İN C İ B Ö L Ü M VE "SİYAH KEHRİBAR"

"Bu yalnızlık, toplum meselelerinden ve insanlardan kopuş değildir. Tam aksine onlarla beraber olmak, fakat onlara bir doktrinin, bir partinin, bir derneğin, bir grubun, hatta bir ikincinin refakatinde bakmamaktadır"

(PD, 221)

Eleştiri Yağmuru

Tarık Buğra, *Milliyet*'te 1 Ocak 1953- 13 Mayıs 1954 tarihleri arasında "Fıkra" köşesinde yazmış bu arada *Siyah Kehribar*, *İnce Hesaplar* ve *Aşk Esirleri* adlı romanlarını tefrika ettirmiştir. 1950'lerin başlarında geçinme kaygısıyla yazdığı birçok romanı çeşitli gazetelerde tefrika edilen Tarık Buğra'nın ikinci hikâye kitabı *Yarın Diye Bir Şey Yoktur* (1952) adıyla Yenilik, üçüncü hikâye kitabı da *İki Uyku Arasında* (1954) adıyla Yeditepe Yayınları arasında çıkmıştır. Kitap olarak çıkan ilk romanı *Siyah Kehribar*'dır (Remzi Kitabevi, 1955).

Neredeyse devrin bütün edebiyat eleştirmenlerinin beğenmemekte birleştikleri *Siyah Kehribar*'ın şanssızlığı, biraz da olayların geçtiği mekânın ve kahramanların yabancı olması, daha doğrusu yabancı isimler taşımasıdır. Tarık Buğra'nın Roma'ya hiç gitmediği halde, konusu Roma'da geçen bir roman yazması şüphesiz büyük bir handikapı. Nitekim yakın dostu Mehmet Kaplan, *İstanbul* dergisinde çıkan eleştirisinde, Buğ-

ra'nın, aralarında bir doktora öğrencisi, bir ressam ve bir sosyologun bulunduğu insanları Roma'da, küçük bir meyhaneye (Siyah Kehribar Barı) kapatıp şehirden âdeta tecrit ettiğini belirterek "Vak'ası Roma'da geçen bir romanda Roma'nın yokluğunu insan bir hayli yadırgıyor" demektedir.

Aslında, roman kişileri İtalyan adı taşısa da, Tarık Buğra'nın *Siyah Kehribar*'da anlattığı Türkiye'nin gerçekleri ve kendilerini bir partiye, bir doktrine bağlı hissetmeyen aydınların dramı, Tahir Alangu'nun ifadesiyle "dostluğa susamış yalnız ve üstün adamın soylu sıkıntıları ve bunalmaları"dır. Roma, İstanbul'dur, Siyah Kehribar barının müdavimleri de, İstanbul'da benzer mekânlarda (mesela Küllük'te) toplanan Türk aydınları.. Buğra, İtalyan faşizmini eleştirirken, 1940'larda aydınları ezip yalnızlığa iten, düşüncelerini söyleyemez hale getiren Milli Şef diktatörlüğünü de hedef almıştır.

Esasen bir ilk roman olan *Siyah Kehribar*'da acemiliklerin, eksikliklerin, kurgu hatalarının bulunması kaçınılmazdı. Nitekim bunu ikinci baskı için yazdığı ön-sözde kendisi de açıkça belirtmiştir. Ama *Siyah Kehribar*'ın cesur bir çıkış olduğu, ayrıca devrin atmosferini ve aydınların ruh hallerini çok iyi yansıttığı inkâr edilemez.

SOLUN KÜLTÜREL İKTİDARI VE BUĞRA

Tarık Buğra'nın *Siyah Kehribar*'da diktatörlüklere ve totaliter rejimlere karşı iyice belirginleşen tavrı, *Ayakta Durmak İstiyorum* adıyla şöhret kazanan *Peşte'56* ve *Yüzlerce Çiçek Birden Açtı* adlı oyunlarında en güçlü ifadesini bulur. Onun bu tavrı, sanatının da belirleyicilerinden biridir. Başından itibaren bütün baskı-

cı tutumlara karşı çıkan ve Marksizmi de, bütün totaliter rejimler gibi, edebiyata aykırı bulan Buğra, Marksist edebiyat olamayacağını söylemiş ve mevcut Marksist edebiyat ortamının "sahte"liğini de büyük bir isabetle teşhis etmiştir (PD, 223).

Türkiye’de 1961 Anayasası’nın getirdiği geniş hürriyet ortamında dernek ve parti olarak hızla örgütlenen sol akımların işlettikleri korkunç propaganda çarkı, sol tandaslı bir kültürel iktidarın kurulmasına yol açmıştır. Devlet kurumlarına sızarak imkânlarından faydalanmak için resmî ideolojiyle flört eden sol akımlar, Marksist olmayan, ancak asıl kütlenin değerlerine yabancılaştırmış kesimleri de şemsiyeleri altına almış ve kendi görüşlerini uzun süre "ilericilik" olarak kabul ettirmeyi başarmışlardır. Kendilerinden olmayan herkes gerici ve faşisttir. Nitekim 1960’ların başlarından itibaren sağ/sol ayrımı kesin çizgilerini bulmuş, daha önce aynı dergilerde yazabilen, aynı mekânlarda biraraya gelebilen yazarların ve şairlerin de yolları ayrılmıştır.

Eskiden beri tanıdığı ve aynı dergilerde birlikte yazdığı sanatçı ve yazarlardan bir grup, bir maç sonrasında Tarık Buğra’nın etrafını çevirir. İçlerinden bir karikatürist, "Sen ya faşistsin, o zaman sanatçı olamazsın, ya da sanatçısın, faşist olamazsın!" der*. Bir başkası da, "Bakma bugün yazdıklarına; Tarık bir vakitler bizden ilericiydi!" deyince, daha ilk romanında faşizme ve bütün totaliter rejimlere karşı olduğunu açıkça ortaya koymuş olan Tarık Buğra, şu cevabı verir: "Eğer okuduğun cümleyi anlayacak kafan varsa, git koleksiyonlara bak; *Yeditepe*’de, *Yenilik*’te yazıların ve başyazıların sadece başlıklarından bile, dün nelere inanıyor-

* Tarık Buğra, bir sohbetimiz sırasında, bu karikatüristin Ali Ulvi olduğunu söylemişti.

sam, bugün de aynı düşünceleri savunduğumu göreceksin!" (DKS, 146).

Gerçekten de, Tarık Buğra, totaliter rejimler ve ideolojiler karşısında, daha ilk eserlerinde ortaya koyduğu tavrı sonuna kadar sürdürmüş, sanatını antikomünist de olsa herhangi bir ideolojinin emrine vermemiştir. Sol karşısındaki grupları bile, kendisine ne kadar yakın olsalar da, antikomünizmi bir çeşit ideoloji haline getirdikleri, yani marksistler gibi davranarak düşünce ve kafa bağımsızlığını ihmal edip insanlara ve konulara peşin hükümlerle baktıkları için eleştirmekten çekinmemiştir. Çünkü ona göre, peşin hükümler ve taraftarlıklar araya girdi mi, "konu, yani edebiyat bir politik tutum olup çıkar" (PD, 223).

EDEBİYATIN VE SANATIN GÖREVİ

Edebiyat, genel olarak sanat, Tarık Buğra'ya göre "ispatlamaz, gösterir; telkin etmez, düşündürür; hüküm vermez, hüküm vermeye yol açar; iddia etmez, okuyucunun ret ve kabul, hal ve ruh tercihini serbest bırakan bir dünya kurar. Görevi budur ve bunu başardığı ölçüde değerlidir" (PD, 218). Halbuki sanatın toplum için olduğunu söyleyenler, hep bir görüşü ispatlamak, telkin etmek, kesin hükümler vererek okuyucuyu kendi görüşlerine bağlamak, kısaca, sanatı bir araç yapmak isteyenlerdir. "Sanatın topluma en yararlı tutumu sanat için oluncadır. Sanatçı bu tutumda da toplumun, insanın dertleriyle, problemleriyle ilgilenecek, onun elinde de neşter olacak. Ama peşin hükümlerle ve bilhassa bir doktrine, bir politik tutuma angaje olarak değil.. Bağımsızlığını, sanatın ve sanatçı yeteneklerinin hükümlerini koruyarak" (DKS, 146; PD, 188).

Tarık Buğra, daha önce de belirttiğimiz gibi, "Düşman Kazanmak Sanatı" diye adlandırdığı bu tavizsiz tutumu yüzünden epeyce yalnız kalmış bir yazardır. Çünkü hiç bir ideolojik gruba angaje olmamış, dolayısıyla hiç bir grup da onu hiç bir zaman tam olarak kendisinden saymamıştır. Aslında her sanatçının malik olması gereken bir yalnızlıktır bu. Büyük eserlerin büyük yalnızlıklar istediğini söyleyen Tarık Buğra, yanlış anlaşılacak için hemen ilave eder:

"Bu yalnızlık, toplum meselelerinden ve insanlardan kopuş değildir. Tam aksine onlarla beraber olmak, fakat onlara bir doktrinin, bir partinin, bir derneğin, bir grubun, hatta bir ikincinin refakatinde bakmaktır" (PD, 221).

* Tarık Buğra bir başka röportajda da yalnızlıktan şöyle söz eder: "İnsanlardan kaçış değildir yalnızlık. Önce insanın kendisinden arınışdır o: Sempatilerden, antipatilerden, peşin hükümlerden, art hesaplardan, partizanlıklardan arınıştır. Ve kendisi kelime anlamından da zordur, çilelidir, kaybettirir, düşman kazandırır" (PD, 207).

O N İ K İ N C İ B Ö L Ü M
GAZETECİ TARIK BUĞRA

"Gazeteciliğim -köşe yazarlığı dahil- benim hamallığım ve
edebiyatçılığım mecburi ihanetimdi. Ekmek parası..
Tekrar ediyorum, edebiyatçılığım çok şey kaybetti.
Çünkü gazetecilik, edebiyatçılığa en zıt mesleklerden
birisidir"
(TE, 28).

ROMAN TEFRIKALARI

Siyah Kehribar hakkında çıkan otuz üç tenkit yazısından, sadece Talat Tekin imzasını taşıyan ve *Seçilmiş Hikâyeler*'de çıkan yazı müsbettir. "Sanki roman yazmamış, cinayet işlemiştim" diyor Tarık Buğra, "Hikâye kitaplarıma yazılan övgüler yüzünden Kaf Dağı'na uzanan burnum öyle bir kırılış kırılmıştı ki, tam dört yıl ne hikâye, ne roman yazdım: Küsmüştüm" (DKS, 378).

Tarık Buğra, her ne kadar dört yıl hiç hikâye ve roman yazmadığını söylese de, sırf geçinebilmek için yazdığı, bazı gazetelerde tefrika olarak kalmış romanları vardır. Hüseyin Tuncer'in tespitlerine göre 1955 yılında *Bursa Hâkimiyet* gazetesinde *Abaza Paşa'nın Rüyası*, 1956 yılında aynı gazetede *Şehir Uyurken*, 1957 yılında *Yenigün*'de *Yanıyor mu Yeşil Köşkün Lambası*

ve 1958 yılında *Yeni İstanbul*'da *Ölü Nokta* adlı romanları tefrika edilmiştir.

"AHIRDA YATIRMAK"

Geçinmek için gazetecilik de yapmak zorunda kalan roman yazarlarının çoğu, eserlerini bir yandan yazmış, bir yandan tefrika ettirmişlerdir. Tarık Buğra, *Küçük Ağa* dahil olmak üzere, romanlarından çoğunu böyle yazdığı gibi, zaman zaman başkalarının yarım bıraktığı tefrikaları da tamamlamak zorunda kalmıştır. Peyami Safa'nın *Sabaha Karşı* adlı romanını nasıl tamamladığından daha önce söz etmiştik. Tarık Buğra, yine *Milliyet*'te, Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun *Aydınoğlu Cüneyt Bey* adlı tefrikasıyla ilgili hoş bir anekdotu sık sık anlatmıştır:

Tarık Buğra, kendi neslinden edebiyatçı dostlarıyla birgün sohbet ederken ortaya bir laf atar; Tahir Alangu dışında herkes ona karşı çıkar. Alangu bir süre sonra bakar ki, durum hiç iç açıcı değil; hemen taraf değiştirip başlar o da yüklenmeye. Buna epeyce alınan Tarık Buğra, âni bir ilhamla, "Seni" der, "Ahırda yatırırım!" Arkadaşları "Hakaret etme!" diye üzerine gelince, bu sözü hakaret kastıyla söylemediğini ısrarla belirtirerek ekler: "Ben yapabileceğim ve yapınca da kim senin gık diyemeyeceği şeyi söylerim!"

O günlerde, yine Abdi İpekçi'nin ricasıyla, Nizamettin Nazif'in aksattığı *Aydınoğlu Cüneyt Bey* tefrikasını tamamlamakla meşguldür. İki gün yedekle yürüttüğü tefrikaya, ertesi gün, kılığı kıyafeti, şekli şemali ile tıpatıp Tahir Alangu'ya benzeyen Baba Tahir diye bir seyis sokuşturur ve olmayacak bir hata yaptırır. Bunun üzerine bir nara atan Aydınoğlu Cüneyt Bey, "Bre nâbekar, bre nâdân" der, "sen bu gece ahırda ya-

tacaksın!" "Baba Tahir", Naim Tiralı'nın Tahîr Alan-gu'ya hitabıdır (DKS, 360; TE, 27).

Baba Tahir'in ahır safası o günlerde edebiyat ve basın çevrelerinde en çok konuşulan konulardan biri olur. Tarık Buğra, bu hadiseyi anlattığı yazısında, "Şurasına burasına böyle ve -kendimize göre- tatlı şakalar sıkıştırarak bitirdiğim epey tefrika vardır" diyor.

YENİGÜN MACERASI

Tarık Buğra, *Milliyet*'te çalışırken, Cihat Baban'ın yaptığı bir teklifi -ısrar edilmesi üzerine- kabul eder ve Ankara'da Hürriyet Partisi'nin yayın organı olarak çıkarılmak istenen *Yenigün* gazetesinin kuruculuğunu ve genel yayın müdürlüğünü üstlenir (1957).

Yanıyor mu Yeşil Köşkün Lambası adlı romanını da tefrika ettiği *Yenigün*'de, bir gazete yöneticisi olarak büyük başarı kazanan Tarık Buğra, gazetede çalışan bir arkadaşının bazı hataları, özellikle gönderilen bir tekzihi yırtıp atması yüzünden Cihat Baban'ı "Ya o, ya ben!" diye zor bir tercihle karşı karşıya bırakınca, yedi ay sonra pılsını pırtısını toplayıp İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır. Çünkü anlaşmazlığa düştüğü zat, politik olarak vazgeçilmez biridir.

Tarık Buğra, İstanbul'a *Vatan* gazetesinin yazı işleri müdürü olarak döner. Çünkü yataklı trenin restoranasında karşılaştığı Naim Tiralı'nın teklifini hiç tereddüt etmeden kabul etmiştir. Ancak *Vatan*'da da benzer sıkıntılarla karşılaşınca,ERCÜMENT KARACAN ve ABDİ İPEKÇİ'den gelen yeni bir teklifi değerlendirerek *Milliyet*'te spor sayfası sorumlusu olarak yeniden göreve başlar. Abdi İpekçi, spor sayfasındaki keşmekeşi düzelttikten sonra daha iyi bir görev vereceğini vadet-

miştir. Ancak bir süre sonra, gazetede yapılması planlanan edebiyat sayfasına -verilen söze rağmen- kendisinin düşünülmemesi üzerine meşhur "Allahaismarladık"la- rından birini daha çekip ayrılır.

TERCÜMAN VE YENİ İSTANBUL

Şimdi, Peyami Safa'yla birlikte *Hadiselere Tercüman* macerası başlamıştır (1959)*. Aynı yıl İskandinav-ya'ya gider. Dönüşte yine Peyami Safa'yla birlikte *Tercüman*'dan kovulur ve Habib Edib Törehan'ın sahibi olduğu *Yeni İstanbul* gazetesinin neşriyat müdürlüğünü kabul eder. Aynı müessesenin çıkardığı *Türkiye Spor Gazetesi*'nin neşriyat müdürlüğünü de üstlenen Tarık Buğra, 1961'de ise futbol milli takımıyla Norveç, Almanya ve Moskova'ya gider. Dönüşte izlenimlerini *Bir Köyden Bir Başşehire* ve *Gagaringrad Moskova Notları* adlı röportajlarında anlatır. *Küçük Ağa*'yı da o günlerde yazmış ve *Yeni İstanbul*'da tefrika etmiştir.

Tarık Buğra'nın çalıştığı süre içinde *Yeni İstanbul* iki defa el değiştirir ve kahramanımız üç defa kovulup alınır. Bu arada onu *Yol* adlı haftalık bir fikir, sanat ve siyaset gazetesinin sorumlu yazı işleri müdürü olarak görüyoruz. İlk sayısı 7 Haziran 1962'de çıkan ve entelektüel seviyesi bir hayli yüksek olan *Yol*'un yazarları arasında Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Mehmet Kaplan, Erol Güngör, Recep Doksat, Mehmet Turgut ve Süleyman Demirel gibi önemli isimler vardır.

Haftadan Haftaya Yol Notları başlığı altında yazdığı yazılarda siyasetten edebiyata, ekonomiden şehirciliğe

* 25 Mayıs 1955'te Semih Tanca, Cemal Hünel ve İzzet Oruz'un ortaklığıyla yayın hayatına başlayan *Hadiselere Tercüman*'ın ilk genel yayın müdürü Cihat Baban, yazı işleri müdürü ise Tevfik Erol'dur. Cihat Baban, 1959 yılında, iktidarı eleştirdiği için *Hadiselere Tercüman*'dan uzaklaştırılmıştır.

kadar birçok konuda görüşlerini açıklayan Tarık Buğra'nın şahsiyeti, aslında *Yol*'un her sayfasına sinmiştir. İsmet Paşa'ya ve sola karşı seviyeli bir muhalefet sergileyen *Yol*, bu hüviyetiyle, bir bakıma, çiçeği burnunda Adalet Partisi'nin fikrî ve ideolojik zeminini hazırlar gibidir. Ancak Tarık Buğra'nın hiç bir zaman hiç bir ideolojiye ve partiye angaje olmadığını belirtelim. Bu bakımdan önüne çıkan siyasî fırsatların hepsini tepmiş, hatta bir keresinde adı Adalet Partisi tarafından kontenjan adayı olarak açıklandığı halde, "Kimden izin aldınız?" diyerek hiç tereddüt etmeden reddetmiştir. Bununla beraber, politik olarak, Akşehir'de Serbest Fırka'nın ve Demokrat Parti'nin kurucularından olan babası Mehmet Nazım Bey'in çizgisinde yürüyecek, önce Tek Parti'ye, çok partili döneme geçtikten sonra da CHP'ye ve sola sürekli muhalefet edecektir.

"İbiş'in Rüyası"

Tarık Buğra, üç defa kovulduğu *Yeni İstanbul*'dan son kovuluşunu hiç unutamamıştır. "Unutamam" diyor, "yılbaşı ile bayram bir araya gelmişti. Maaşımın yerine bir zarf.. Teşekkür ve ilerideki çalışmalarımnda başarılar dileği. Ücret? Tazminat? Mahkemeye saygıları vardı. Başvurabilirdim. Yeni yıla ve bayrama beş parasız giren aile babası! Patronumuz, kibar, zarif, nazik bir adam olan Kemal Uzan adlı birisi idi. En uzun süren işsizliğim bu olmuştur" (PD, 205).

İbiş'in Rüyası, bu işsizlik döneminin ürünüdür. Abdi İpekçi, zor durumda olduğunu öğrendiği eski dostundan tefrika edilmek üzere bir roman istemiş ve Tarık Buğra oturup geceleri sabahlara kadar çalışarak *İbiş'in Rüyası*'nı yazmıştır. Ve tefrikanın başlayacağı

gün, evine *Tercüman*'dan bir telefon gelir. Kemal Ilıcak, o sırada Antalya Film Festivali Jüri üyeliği dolayısıyla Antalya'da bulunan Tarık Buğra'yı bulamayınca, annesi Nazike Hanım'la konuşmuş, "Bizde yazmasını istiyorum" demiştir.

Ve Tarık Buğra, 8 Haziran 1969'dan 13 Mayıs 1976'ya kadar her gün *Halka ve Olaylara Tercüman* okuyucularına *Merhaba* der.

EDEBİYATÇININ GAZETECİLİĞİ

Babıâli'yle irtibatını haftalık sohbet yazılarıyla son günlerine kadar koruyan Tarık Buğra, gazeteciliğin edebiyatçılığa en zıt mesleklerden biri olduğu düşüncesindedir. Ancak edebiyat Türkiye'de karın doyurmaz. Bunun için elinden yazmak dışında bir iş gelmeyen insanlar yalnız gazetelere sığınabilirler. "Gazeteciliğim" diyor Tarık Buğra, "köşe yazarlığı dahil, benim hamallığım ve edebiyatçılığım mecburi ihanetim oldu. Ekmek parası.. Ev kirası vereceksiniz, bakkala kasaba para ödeyeceksiniz. Mecburen bu hamallığı yaptım. Tekrar ediyorum, edebiyatçılığım çok şey kaybetti. Çünkü gazetecilik ayrı üslûp ister, ayrı ilgiler ister, tabii asıl önemlisi üslûp meselesi.. " (TE, 28).

Tercüman'da son *Merhaba*'sını 13 Mayıs 1976'da yazan Tarık Buğra'nın tek hedefi, kafasındaki romanlara ve piyeslere daha fazla zaman ayırmaktır.* Bu kararı vermesinde geçirdiği enfarktüsün de önemli payı

* Tarık Buğra, günlük yazılarına son verdikten sonra, Babıâli ile irtibatını *Tercüman*'a "Pazar Sohbetleri", daha sonra Türkiye'ye "Pazar Konuşmaları", ayrıca 1987-1988 arasında *Güneş* gazetesinin kültür sayfasında on beş günde bir, Aralık 1988-Nisan 1989 tarihleri arasında Attila İlhan ve ekibinin çıkardığı *Cönk* dergisine ve Aralık 1990- Mayıs 1990 tarihleri arasında da aynı ekibin *Bakış* dergisine ayda bir yazarak sürdürmüştür.

vardır. Son *Merhaba*'sında, edebiyatçı olmayı on yedi yaşında kafasına koyduğunu belirttikten sonra, "Bu karara ihanet etmedim; ama edebiyat -bilinen gerçek-karın doyurmuyordu; ek görevimi yükledim, fıkra yazarı oldum" diyor ve şöyle devam ediyordu:

"Evet, dile kolay: 1948'den beri, işte bu sabaha kadar bu işi yaptım. Ama, sadece roman, hikâye ve piyes yazacağım günlerin hasretiyle yaptım (...) Haftada bir gün yine sizlerle birlikte olacağım ve size yılda en az bir roman vermeye çalışacağım. Roman, dâvâlarımızın, meselelerimizin, Türkiye'mizin ve insanlarımızın, bizim, bizim dünyamızın daha etkili, daha da köklü bir yargılanışı, sergilenişidir sanıyorum. Kısacası, görevime devam edeceğim. Böylece, kendi çapımda, kendi yeteneğimce daha da yararlı olacağıma inanıyorum" (DKS, 238).

ENFARKTÜS

Yeri gelmişken, Tarık Buğra'nın 25 Mayıs 1973'te geçirdiği -günlük yazılarına son verme kararını almasında önemli etkenlerden biri olan- enfarktüstten de kısaca söz etmeliyiz. Eşi Hatice Bilen'in anlattığına göre, o gün akşam *Terçüman*'dan Sadettin Çulcu'yla birlikte çıkmıştır. Divanyolu'nda, II. Mahmud Türbesi'nin önünden geçerken, daha önce verdiği sinyallere gaz sıkıştırması diyerek aldırmadığı kalbi birden jiletle kazınırcasına acımaya başlar. Durumu hemen anlamıştır; ancak yanibaşında şaşkınlıktan ve korkudan ne yapacağını şaşırان Çulcu'ya "ölmek için buradan daha uygun bir yer olamaz, ama belki daha yaşanacak günümüz vardır, çevir bir taksi de hastahaneye gidelim" diyecek kadar soğukkanlıdır. Duyduğu acıyı şakayla ört-

me çabasını bindikleri takside bile sürdürür ve durumun vahametini bilmeyen şoföre, "Gelin mi götürüyorsunuz?" diye sorar.

Samatya Sosyal Sigortalar Hastahanesi'nde kırk gün kalan Tarık Buğra, bu hadiseden sonra, ölümünün de sonunda bir gün enfarktüsle olacağına, başka hastalığın kendisine ulaşamayacağına inanmış ve bütün vücudunu sinsi bir şekilde saran kanserin farkına bile varmamıştır.

ON ÜÇ ÜNCÜ BÖLÜM BÜYÜK KONU: "KÜÇÜK AĞA"

"Kurtuluş ümidi, altı asırlık yaşama geleneğinin karşısında idi. Hiç bir milletin tarihi bu kadar yaman bir çelişme görmemiştir. Bu çelirmede doğru yolu seçmek bir fazilet işi olmaktan çıkıyor, herkesten beklenemeyecek bir görüş üstünlüğünü gerektiriyordu"

(KA, 6).

SULTANAHMET'TE ATKESTANELERİ

Tarık Buğra, 1955 veya 1956 sonbaharında, Sultanahmet'te, camiin dibindeki kahvede, hasır iskemlelerden birine oturmuş vakit geçirirken birdenbire farkına varır: Altında oturduğu dev atkestanesinde dış kabukları çatlayan pırl pırl kestaneler, soyunu sürdürebilmek için yere pat pat düşmektedir. Esasen ağaç bunun için var olmuş, bütün yıl tohumunu saçabilmek için çalışmıştır, ama çabası boşunadır. Çünkü altında artık toprak yoktur, kestaneler asfalta düşmektedir.

Yörüngesine üç dört yaşlarında girdiği *Küçük Ağa*'yı -yazmak arzusuyla- ilk defa o gün orada düşünür ve ondan sonra okuduğu bütün kitaplara bu istek doğrultusunda bakmaya başlar. *Nutuk*, Ali Fuat Cebesoy ve Kazım Karabekir'in hatıraları, dergi ve gazete koleksiyonları, daha da önemlisi, babası Mehmet Nazım Bey'den kalan üç küçük defter. Çıkış yolunu bu defterlerdeki İstanbullu Hoca, Topal Gazi, Ali Emmi, Doktor Minas, Çakırsaraylı ve ötekilerle ilgili bölük pörçük satırlarda bulur.

Artık Tarık Buğra'nın, onun için yaşadığı, çocukluk yıllarından beri içinde alttan alta gelişen, sonra da karşı konulamaz bir baskıya dönüşen "büyük konu"su Milli Mücadele'dir. Ve ondan ilk defa Peyami Safa'ya söz eder" Üstat hiç düşünmeden ve haklı olarak "Bu bir epepe olur!" diyecektir. Ancak Tarık Buğra, destan yazmak niyetinde değildir; tam aksine, asıl mânâsında bir roman yazmak istemektedir. Zaten kendisini "epik" değil, daima "dramatik" olan ilgilendirmiş ve harekete geçirmiştir.

MEHMET NAZIM BEY'İN TEREDDÜDÜ..

"Büyük konu"yla uğraşırken, tarihe, topluma ve insanlara, bir doktrinin, bir partinin vb. refakatinde bakmama çabası, Tarık Buğra'nın önüne resmî tarihi sorgulamak gibi zorlu bir işi de çıkarmıştır. Onu bu bakımdan da öncü bir yazar olarak görmek gerekir. Kurtuluş Savaşı'na cepheden ve Ankara'dan, yani askerî ve politik açılardan bakmayan bir roman yazmak...

Tarık Buğra'nın yakın tarihe farklı bakışını babasına borçlu olduğunu düşünebiliriz. Millî Mücadele'nin adsız kahramanlarından biri olan Mehmed Nazım Bey, peşpeşe devrimlerle Türk milletinin geçmişinden koparılmasını, tarihsiz, hafızasız bırakılmasını içine sindirememiştir. *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak* adlı romanının yazabildiği kısımlarında, babasının yaşadığı büyük tereddüdü anlatan Tarık Buğra, onun ilk sarsıntıyı 1928 Cumhuriyet Bayramı'nda geçirdiğinden söz etmektedir:

"Önce Akşehir'deki törende Kaymakam Bey'le Halk Fırkası Mutemedi Doktor Aziz Bey, konuşmalarında 'sakalina inci boncuk dizdiren, denizdeki balıklara para serpen padişahlar'a demediklerini bırakmadı-

lar. İki gün sonra da İstanbul gazeteleri, aynı çizgide, ama daha ölçülü başyazılar ve fıkralarla geldi.

"Bir şeyler oluyor ve çok daha önemli şeyler de olacağı benziyordu. Çocuklarının dersleriyle hemen hiç ilgilenmez, çalışmaya yönlendirmekle yetinirdi. Başladı Muzaffer'i de, Süleyman'ı da belli etmeden yoklamaya ve okullarda da aynı havayı buldu: Hain padişahlar, zalim padişahlar, zırdeli padişahlar!

Derken, Doktor Aziz Bey, Türk Ocağı adına bir müsamere düzenledi. Konuşmalardan ve folklor gösterilerinden sonra bir de piyes var. Adı *Aynaroz Kadısı*. Yazarı -Süleyman için önemlidir bu- Musahipzâde Celâl (...) Temsile Nazım Bey, Muzaffer'le Süleyman'ı da götürdü. Her şey ne kadar güzeldi. Çok eğlendiler. Hele sadrazam savaş mı açacak, yoksa barış mı yapacak, karar vermek için aşık atarken gülmekten bir hâl oldular. Süleyman da işte o zaman neşesini onunki ile birleştirmek için bakınca, babasını üzgün, hatta dertlenmiş gördü. Bir şey anlayamadı. Merak etti. Yolda açıklar diye bekledi; ama Nazım bey onlara iki kelime bile söylemedi. Sadece kendini tutamadığı için olacak, birkaç defa ofladı".

Tarık Buğra *Aynaroz Kadısı*'nı 1950'lerin başlarında bir de İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda seyredecek ve *Milîyet*'teki "Sanat Hareketleri" köşesinde ağır bir şekilde eleştirecektir. Bunun üzerine *Vatan* gazetesinin birinci sayfasında *Işkarlak Düştü* başlığıyla bir yazı çıkar. Tarık Buğra'nın bir Cumhuriyet düşmanı, bir padişahçı olduğunu keşfediveren yazar, sadrazamların savaş kararı vermek için aşık attıklarını ilkökul kitaplarının bile yazdığını iddia etmiştir. Tarık Buğra, sadece bir dipnotla cevap verir: "Okuyucularımdan sayın E.G. ye: Haklısınız, ilkökul kitapları öyle yazmış olabilir" (BÇA, 414).

Aynaroz Kadısı bardağı taşıran son damla olmuştur; Mehmet Nazım Bey, çok geçmeden *Cumhuriyet* gazetesini bırakıp *Son Posta* almaya başlar. Eve artık hergün erkenden gelip babadan kalma elyazması divanları, Fikret'in, Muallim Naci'nin şiirlerini okumakta, okudukça dertlenmektedir. "Hatta, galiba, daha çok dertlenmek için; hayatın dışına atılışını, hiçlenişini daha çok hissetmek için" okumaktadır. İçinde birikerek tepkiye dönüşen öfkeyi, önce Serbest Fırka, daha sonra da Demokrat Parti hareketine katılarak dışa vuran Mehmed Nazım Bey, okulun kendi dünyasından kopardığı oğlu Süleyman Tarık'ı, Demokrat Parti saflarında çalışırken yanında bulacaktır.

"VURUN KAHPEYE" VE..

Tarık Buğra, Millî Mücadele'ye, Akşehir'de babası Mehmed Nâzım Bey'le birlikte *Nasreddin Hoca* gazetesini çıkarırken farklı bir gözle bakmaya başlamış olmalıdır. Cumhuriyet Halk Partisi'ne muhalefet ederken, bu partinin damgasını taşıyan resmî tarihi sorgulamak ve İstiklal Savaşı'nın romanını bu açıdan yazmak ihtiyacını hissettiği muhakkaktır. İstiklal Savaşı hakkında o güne kadar roman yazan bütün yazarların, bu büyük konuya, "her şey olup bittikten sonra ortaya çıkan ölçü ve kıymet hükümlerine göre, yani resmî görüş nasıl bakılmasını istiyorsa öyle baktıklarını" (PD, 245) farkedenden Tarık Buğra, bunun sadece insana değil, sanata da aykırı olduğunu düşünmüştür.

Halide Edip'in *Ateşten Gömlek* (1922) adlı romanıyla başlayan Milli Mücadele romanlarında, yazarlar, zaferin topyekun bir mücadele sonunda, yani toplumu meydana getiren bütün kesimlerin işbirliği ile kazanıldığını gözardı ederek resmî görüşün sözcülüğünü üst-

lenmişlerdir. Gizlenen gerçek, asker ve sivil bürokrasinin Millî Mücadele'ye, din adamlarıyla, eşrafla ve toprak ağalarıyla işbirliği yaparak, hatta saltanata ve hilafete bağlı kalınacağını ısrarla ve inandırıcı bir üslûpla vurgulayarak soyunmuş olduğudur. İlk meclisin yapısı bile bu gerçeği bütün açıklığıyla ispat etmeye yeter.

Ancak zafer kazanılıp Cumhuriyet ilân edildikten sonra işler değişmiş, sözünü ettiğimiz ittifak inkâr edilerek din adamları ve eşraf, çıkarıcı, geri kafalı, düşmanla hiç çekinmeden işbirliği yapabilen (yani hain) adamlar olarak takdim edilir olmuştur. Özellikle romanlarda, daha sonraları da sinemada din adamı ve eşraf, daima kötü adam olarak çizilmiştir. Prototipler ise, Halide Edip'in *Vurun Kahpeye* (1926) adlı romanındaki Hacı Fettah ve Uzun Hüseyin'dir. Cumhuriyet'in ilanından sonra yazılmış birçok ucuz romanda bu tiplerin benzerleriyle sık sık karşılaşılır.

RESMÎ TARİHİ SORGULAMAK

Tarık Buğra, 1963 yılında, yani solun resmî ideolojiyi payanda olarak kullanmak suretiyle elde ettiği kültürel iktidarın iyiden iyiye güçlendiği bir zamanda, *Küçük Ağa*'yı önce *Yeni İstanbul*'da tefrika ettirmek, sonra kitap olarak çıkarmak suretiyle, gerçeğin öyle olmadığını söyleme cesaretini göstermiş bir yazardır. Yani bir yazar, resmî tarihi ilk defa ciddi bir biçimde sorgulamakta, resmî "söylem"in dışından konuşmaktadır:

Millî Mücadele'nin başlarında bu mücadeleye muhalif olanları suçlamak yanlış; çünkü milletin büyük çoğunluğu için vatan sevgisi, devlet şuuru ve din iç içedir. Bu üç kutsallık tek bayrakta birleşir. Ve cihat gerektiğinde bu bayrağı ancak "halife-i rûy-i zemin ve şâh-ı cihan" açabilir. Şimdi bir başka bayrak açılmıştır

ve kurtuluş ümidi, altı asırlık bir yaşama geleneğinin karşısındadır. Tarık Buğra, "Hiç bir milletin tarihi bu kadar trajik bir çelişme göstermemiştir" der şöyle devam eder:

"Bu çelişmede doğru yolu seçmek bir fazilet işi olmaktan çıkıyor, herkesten beklenmeyecek bir görüş üstünlüğü gerektiriyordu. Buna karşılık yanılanları suçlandırıamazdınız; zira menekşe, rengi mor olduğu için ne kadar suçlu ise, bu insanlar da yanılmaları yüzünden o kadar suçlu idiler" (KA, 6).

Küçük Ağa, işte bu yaman çelişme, bu trajik açmaz üzerine kurulmuştur. Romanın kahramanı olan İstanbullu Hoca, hem bir din adamıdır, hem de Kuvay-ı Milliye muhalifi. Yani resmî görüş açısından bakılırsa, hemen asılması gereken bir adam. Halbuki o, en az Kuva-yı Milliyeciler kadar vatanseverdir, fakat altı yüz yıllık bir geleneğe bağlı vatansever. Tarık Buğra'nın yakaladığı bu dram, *Küçük Ağa*'yı Peyami Safa'nın tahmininin aksine, bir epope değil, hakiki ve büyük bir roman yapar. İstanbullu Hoca'nın küllerinden pheniks gibi yeniden doğan Küçük Ağa, bu trajedinin binlerce kahramanından sadece biridir.

ZAFERDEN SONRA

Küçük Ağa Ankara'da (1966), *Küçük Ağa*'nın devamıdır. Bu bakımdan ikisini tek roman olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim son baskıları birarada yapılmıştır. Tarık Buğra, ilk baskısı 1976'da yapılan *Firavun İmanı*'nda ise Millî Mücadele'ye ve Millî Mücadele devri Ankara'sına, Birinci Meclis'in, Mehmet Âkif, Hüseyin Avni Ulaş, Hasan Basri Çantay gibi ilk fırsatta tasfiye edilecek üyelerinin gözüyle bakarak,

pertavsızını, yeni şartlara inanılmaz bir hızla uyum sağlayan çıkarıcılara, üçkâğıtçılara, vurgunculara tutar:

"Vurguncular için iki büyük fırsat vardır: Bir, bir devlet batarken, bir de bir devlet kurulurken. Kurtuluş Savaşı, bir bakıma da, bu iki büyük fırsatın aynı döneme denk gelişidir: İstanbul batıyor, Ankara doğuyordu. Ama batış da, doğum gibi, daha kesin değildi. Bu yüzden vurguncuların da tereddütleri, çelişkiye düşüşleri vardı" (PD, 197).

Bu çelişkinin romanı olan *Firavun İmanı*, *Küçük Ağa* dizisinin üçüncü cildi olmakla beraber, bağımsız bir hüviyet de taşır. Bu roman, aynı zamanda, Tarık Buğra'nın Sovyet yardımını ve Millî Mücadele sırasında hızlanan komünist faaliyetleri teşrih masasına yatırdığı roman olduğu için antikomünizme kurban edildiği iddiasıyla insafsızca eleştirilmiştir.

Esasen Tarık Buğra, solun nazarında, dilinden üslûbuna, sanat anlayışından ferde ve topluma bakış tarzına kadar, her şeyiyle mahkûm edilmesi gereken bir yazardır. Nitekim *Firavun İmanı*, *Gençliğim Eyvah* ve *Dünyanın En Pis Sokağı* adlı romanları dolayısıyla yapılan kıyıcı eleştiriler, geç ifade edilmiş bir öfkenin sonuçlarıdır. *Küçük Ağa* bile, özellikle televizyon dizisi haline getirildiği günlerde bu öfkeden nasibini almıştır.

O N D Ö R D Ü N C Ü B Ö L Ü M

DERGİ ÇIKARMAK

"Küpe girmeden sirke olmayı herkes bir kere denemelidir. Ama vakti zamanında.. O anlı şanlı delikanlılık çağında. Kırkından sonra saz çalmaya kalkışmak başka şeydir, bu başka"

(DKS, 396).

İkinci Zeytinalı

Başta *Çınaraltı* olmak üzere çeşitli dergilerde yazan Tarık Buğra'nın dergi çıkarma teşebbüsleri de vardır. Talat Tekin'le Mayıs 1950'de tek sayı çıkarabildikleri *Zeytinalı* adlı "Edebiyat, Sanat ve Fikir Mecmuası"nı tek tek satmayı beceremedikleri için okkayla satmak zorunda kalmışlardır. Tarık Buğra, bu derginin hikâyesini anlattığı *Küpe Girmeden* (DKS, 396) başlıklı yazısında üç bin adet dergiden topu topu kırk-elli adet satabildiklerini söyler.

Son derece dikkate değer bir dergi olan tek sayılık *Zeytinalı*'nda, Tarık Buğra, başyazı hüviyeti taşıyan yazısında, Nazım Hikmet'i çok açık bir şekilde savunur. *Nazım Hikmet Meselesi* başlığının hemen üstünde şu ünlü cümle yer almaktadır: "Fikrinizi kabul etmiyorum; fakat hürriyetinizi ölünceye kadar koruyacağım".

Yazıda, Nazım Hikmet'in adlı bir hata neticesinde mahkûm edildiğini, bir milletin varlığının, kişilerin ve ya grupların kuruntu ve isteklerine değil, herşeyden önce hukuk düzeninin sağlamlığına bağlı olduğunu ve

meselenin hukuk çerçevesi içinde halledilmesi gerektiğini, anne baba sevgisi gibi, yurt sevgisinin de hiç bir gösterişle bağdaşamayacağını söyleyen Tarık Buğra'nın özellikle şu cümleleri dikkat çekicidir:

"Bir de komünist Nazım'ın suçsuz da olsa zindanda kalmasını isteyenler, dışarı çıkarsa tehlikeli olacağını sananlar var. Halbuki Nazım'ın bu tarafından, o hür iken değil, mahpusken korkulsun: Hür bir insan kendi kuvvetini kendi yapacak ve daima meşru çerçevede kalacaktır. Halbuki kanunsuz olarak zindana atılmış olan Nazım gibi bir insanın, bizzat siz, gadrinizle, garezinizle müttefiki olmaktadır. Nazım'ın şaheserlerini kitap halinde görüp okuyanlar, onlar ne güzel diyorlardı; bugün ise onun çok zayıf şiirlerini bile birer muska gibi taşıyanlar, dostlarına birer masal başlangıcı iletenler var. Sizler, kanun endişesine kayıtsız o tarz hareketinizle, Nazım Hikmet'i bir bayrak haline getirmekte, efsaneleştirmekte olduğunuzu düşünmeyecek misiniz?"

Zeytindalı'nda Talat Tekin, William Saroyan'dan bir hikâye tercümesi ve bir şiirle, Jale Baysal *Edebiyat Bir Gelenek Sanatıdır* başlıklı ilgi çekici bir denemeyle, Tarık Buğra ise, sözünü ettiğimiz yazıdan başka *Mavi Doç* ve *Coğrafya Dersi* adlı hikâyeleriyle yer almıştır. Çetin Karamanbey'in bir sinema yazısı, Kamran S. Yüce, Zeki Ömer Defne ve Hüseyin Demirhan'ın da birer şiirle katıldıkları *Zeytindalı*'ndaki imzasız yazılardan bir kısmının Tarık Buğra tarafından yazıldığını sanıyoruz.

Suya düşen bir proje

Edebiyatla uğraşanların çoğu gibi, Tarık Buğra da, zaman zaman dergi çıkarma arzusu depreştiği için ol-

malı, *Zeytindalı* tecrübesini unutup 1951 yılında *İstanbul Haftası*'nı çıkarmış, ancak üç ay yaşatabilmiştir. Bir başka dergi macerasını da Naim Tirali ile yaşayan Tarık Buğra, *Dergi Çıkarmak* başlıklı yazısında, kendisi de dahil olmak üzere bir yığın "meçhul dâhi"nin yeni bir dergi çıkarmaya nasıl karar verdiklerini anlatır. 1950'lerin başında, genç şair ve yazarların eserlerini yayımlayabilecekleri bir dergi yoktur. "Bir Varlık var" diyor Tarık Buğra, "o da parsellenmiş. Bizimkilere sıra gelse bile, yılda bir, iki kere ancak yer bulabiliyor imzaları" (DKS, 365).

Zengin bir ailenin çocuğu olan Naim Tirali, hukuk tahsili yaptığı Paris'ten bu dergi tasavvurunun doğduğu günlerde dönmüş, hatta ilk hikâye kitabı *Yirmibeş Kuruşa Amerika*'yı çıkarmıştır. Hem dergi çıkarma hevesi, hem de bu işe koyabileceği parası vardır. Aralarında Sait Faik'in de bulunduğu genç dâhilerin Çiçek Pasajı'ndaki Lüks adlı birahane de yaptıkları haftalık toplantılardan birinde, dergi çıkarma tasavvuru nihayet ciddi bir şekilde gündeme alınır. Bir düzine kadar şair ve yazarın hararetli ve hayallerin tatlandırıldığı sohbeti kepenkler çekilene kadar sürer, sonunda caddeye dökülürler. Tam Galatasaray Lisesi'nin köşesinde, Sait Faik, "Ben yokum arkadaş!" deyip gerekçesini de şöyle açıklar: "*Varlık*'ın hikâye başına verdiği yedi buçuk lirayla geçiniyorum. Eğer orayı küstürürsem, çıkaracağımız dergiyi de yürütemezsek, benim hâlim ne olur?"

Sait Faik çekilince hepsinin hevesi kırılır ve proje suya düşer. Tarık Buğra, sözkonusu yazısında, *Varlık*'ın ayda bir çıktığını, yazlığı, kışlığı bulunan ve canı çekince çat kapı Paris'e giden Sait Faik için bu dergiden hikâye başına aldığı yedi buçuk liranın hiç bir mâ-

nâ ifade etmediğini söyledikten sonra, "Rahmetli kim bilir neye takılmış, neye öfkelenmişti!" (DKS, 366) diyor.

SAİT FAİK'LE DOSTLUĞU

Tarık Buğra, Sait Faik'le ilk hikâyeleri yayımlandıktan kısa bir süre sonra tanışmıştır. İlk defa İstiklâl Caddesi'nde karşılaşırlar. Sait Faik, bir fotoğrafından tanıdığı genç hikâyeciye "Sen Tarık Buğra'sın, değil mi?" der. Oracıkta kaynaşır ve kırk yıllık dostmuş gibi, gidip bir yere oturur ve uzun uzun konuşurlar. İkisi de devam ettikleri fakülteleri bitirememiş, ikisi de zamana dilediği gibi tasarruf eden, ikisi de kendini kalemine adanmış, biri otuzlarında, diğeri kırklarında iki hikâyeci.. Fakat aralarında önemli bir fark vardır: Sait Faik hiç bir zaman geçim sıkıntısı çekmemiştir, Tarık Buğra ise her zaman beş parasız.

Tarık Buğra, İstiklâl Caddesi'ndeki beklenmedik buluşmada, *Kameriyeli Mezar* adlı hikâyesi hakkındaki düşüncelerini anlatarak Sait Faik'i duygulandırıp ağlatır. O günlerde büyük bir dramı yaşayan büyük yazar, ağlamaya her an hazır bir ruh haleti içindedir. Bir süredir şikâyetçi olduğu hastalığına siroz teşhisi konulmuş, dolayısıyla içkiye, gecelere ve cümleler avlamak için dere, tepe, kıyı ve ara sokaklardaki yürüyüşlerine veda etmek zorunda kalmış, "Ölümü içinde taşıdığını ve geliştirdiğini düşünmek" onu çok sarsmıştır (SF, V).

"Sait Faik'in asıl dramı" diyor Tarık Buğra, "kendisini kırk küsur yaşında, ölümün karşısında yapayalnız buluverişi, yalnızlığını bütün derinliğiyle duyuverişi olmuştur. O zamana kadar sadece sevmekle ve ilgilenmekle avunmuş, hatta tatmin olmuş, sevilmeği, ilgilenilmeği pek umursamamıştı. Artık köklü sevgi, dostluk ve benimsediği kadar da benimsenmiş bir çevre özlemi

ile -boşu boşuna- yanıyordu. Her şey bir anne'den ibaret kalmıştı. O da tam bir oğul olamadan" (SF, v).

Tarık Buğra'nın çok sevdiği ve beğendiği Sait Faik'in hikâyelerinden yaptığı seçmeler Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları arasında çıkmıştır: *Sait Faik Abasıyanık/Seçme Hikâyeler* (İstanbul 1972). Bu kitaba yazdığı önsöz, belki de Sait Faik hakkında yazılmış en güzel metinlerden biridir. Aslında Tarık Buğra, Sait Faik'i anlatırken biraz da kendisini anlatır.

VARLIK'TA YAZMAMAK

Tarık Buğra ve arkadaşlarının dergi projesi tam karar safhasında Sait Faik'in su koyuvermesiyle suya düşmüştür, ama Naim Tirali işin peşini bırakmaz ve kısa bir süre sonra *Yenilik* adıyla güzel bir dergi çıkarır. İlk sayısı, sanat gazetesi biçiminde 15 Aralık 1952'de çıkan *Yenilik*, iki yıl sonra dergiye dönüşecek ve Naim Tirali yönetiminde yayınını Aralık 1957'ye kadar devam ettirecektir.

Tarık Buğra, 1951-1955 yılları arasında çıkan dergilerin çoğunda yazmıştır: *Nokta*, *Yenilik*, *Yeditepe*, *Yücel*, *İstanbul*, *Küçük Dergi*, *Seçilmiş Hikâyeler*, *Beş Sanat*, *Dost*, *Hisar* vb. Belki de yazmadığı tek dergi *Varlık*'tır; çünkü bu derginin temsilcisi olduğu zihniyeti hiç bir zaman tasvip etmemiştir.

ON BEŞ İN C İ B Ö L Ü M

BİR TÜRKÇE SAVAŞÇISI

"Soruyorlar: Arapça hakikat'ın yerine Türkçe gerçek kullanılsa ne kaybederiz? Ah kurnaz bebek; ne mi kaybederiz? Hakikat'ı hakikat'!! O canım türkülerimiz ve atasözlerimizle birlikte"
(DKS, 103).

Dil kavgası

İlk sayısı 1950 Mart'ında çıkan *Hisar* dergisi, Tarık Buğra'yı da yazarları arasında ilan etmiştir. Ancak, ikinci sayıya *Ovaya Destan* adlı hikâyesini veren Tarık Buğra, 39. sayıya kadar bir daha *Hisar*'da görünmeyecektir. Bununla beraber, *Milliyet*'teki "Sanat Hareketleri" sütununda *Hisar*'ın hemen her sayısından söz etmekte, zaman zaman da hırpalamaktadır. Tarık Buğra, 1966-1969 yılları arasında *Hisar*'ın devamlı yazarları arasında yer alır. 1967, Buğra'nın âdeta *Hisar* yılıdır; üçü hikâye olmak üzere on yedi yazı yayımlar ve öztürkçecilerle giriştiği sert tartışmayla dikkatleri üzerinde toplar.

Tarık Buğra'nın öztürkçecilerle mücadelesi tek sayılık *Zeyindalı*'nda başlamıştır. Bu sevimli dergide çıkan imzasız yazılardan *Dil İçin* ve *Tilcikler Tilcikler Tilcikler* başlıklarını taşıyanlarda öztürkçenin filozofluğunu yapan Ataç'la "Ah bir kelime yerine tilcik dedirte-bilseniz.. değil mi Nurullah Bey?" diye hafifçe alay edildikten sonra, "Hem siz, Nurullah Bey, Cemal Yeşil adlı birini, niçin Ulus'da tilciklerle, Cumhuriyet'te ise kelimelerle övdünüz?" diye sorulur.

Bu imzasız yazılar büyük ihtimalle Tarık Buğra tarafından yazılmıştır. Ömrünün sonuna kadar Türkçe'yi kendine mesele edinen Tarık Buğra, mücadelesine, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi *Hisar*'da devam etmiş, Mehmet Nazım ve Süleyman Yücel müstear adlarını kullandığı polemik yazılarıyla öztürkçe taraftarlarını fena halde öfkelenlendirmiştir. Özellikle *Öztürkçe Masalı* ve *TDK'nın Otopsis*i başlıklı yazıları son derece dikkat çekicidir.

Bu yazıların ilkinde, "Biz de biliyoruz" der Tarık Buğra, "Şehir yerine kent dersek kıyamet kopmaz; hatta bir köy evinden bir sıva parçası dahi dökülmez. Ama şehir kelimesini bir kere gömdük mü, Tanpınar'ın bir büyük eseri, yani Türk kültürünün o eşsiz *Beş Şehir*'i Varto yıkıntılarının altında kaybolup gitmişe benzer. Siz şimdi *Hayal Şehir*'den tutun da Şehir Kâhyası'ndan Eskişehir'e kadar neler yitireceğimizi düşünün".

Ardından çarpıcı esprisini patlatır: "Soruyorlar: Arapça hakikat'ın yerine Türkçe gerçek kullanılsa ne kaybederiz? Ah kurnaz bebek; ne mi kaybederiz? Hakikat'ı hakikat'ı!" Ardından gelen cümleler ise, bir öztürkçeci için yenir yutulur çinsten değildir: "Naziler kitap yakmışlardı. Komünistler aynı barbarlığı hâlâ yapıyorlar; üstelik daha yaygın, daha sistemli bir şekilde. Ama, inan olsun, öztürkçeci denilen ırkçılık sahtekârları onlara taş çıkartıyor; çünkü bunlar bütün Türk kütüphanelerini gömmek niyetindeler: Bir kelimeyi, ölmünü beklemeden fırına atmakla ne mi çıkar? O kelime ile kurulmuş onbinlerce Türk mısraından duygu ve düşüncesinden gelecek nesilleri mahrum bırakmak kastı çıkar" (DKS, 103).

MEHMET NAZIM'dan kim aşırıldı?

Tarık Buğra'nın *Hisar*'ın Nisan 1967 tarihli sayısında çıkan *TDK'nun Otopsis*i başlıklı yazısı da cevap verilmesi hiç de kolay olmayan tespitlerle doludur. Öztürkçeciler, bu iddiaları ve ağır ithamları, *Türk Dili* dergisinde -Mehmet Çınarlı'nın ifadesiyle- bir iki kem küm ederek geçiştirmeye çalışırlar. Ancak bir süre sonra, kurumcu bir yazar, Tarık Buğra'nın *Tercüman*'daki yazılarını, *Hisar*'da yazan Mehmet Nazım'dan aşırıldığını büyük bir keşif heyecanı ile ilan ve iki yazı arasındaki benzerlikleri cümle cümle göstererek iddiasını isbat (!) eder.

Mehmet Çınarlı, "iki imzanın aynı şahsa ait olması ihtimalini hiç düşünmeyip; çok değerli eserler vermiş, edebiyat tarihine mal olmuş koskoca Tarık Buğra'nın, Mehmet Nazım gibi hiç duyulmamış bir imzadan cümle aşırabileceğini kabul eden bu parlak (!) zekâyâ oyuncak kediler bile, bir kere daha, kahkahayla gül-müşlerdi" diyor (SD, 126).

TARİK BUĞRA'nın üslubu

Hakikaten, *Türk Dili*'nde yazan, yani dil meseleleriyle uğraşan bir yazarın, Tarık Buğra ve Mehmet Nazım imzalarıyla yayımlanan yazılardaki dil ve üslup birliğini farkedememiş olması şaşırtıcıdır. Tarık Buğra, yukarıda da belirttiğimiz gibi, daha yazarlık hayatının başında "üslup endişesi ile nesil arkadaşlarından ayrılmış", asıl önemlisi, öztürkçecilik cinnetinden büyük bir uzak görüşlülükle uzak durmayı başarmıştır.

Tarık Buğra'nın hikâye ve romanlarında dil ve üslup kaygısı hemen hissedilir. Kelimeleri seçişindeki ve

sentaksındaki hususilik dikkat çekicidir. Uzunluk veya kısalık kompleksiyle zorlanmamış hareketli ve kavrayıcı cümlesi, Türkçe'nin bütün inceliklerini, zenginliklerini ihata etme gayretinin çarpıcı sonuçlarından biridir.

Türkçe'nin *Genç Kalemler* dergisiyle birlikte doğru bir yola girdiğini, bu yolda halkın edebiyat ve düşünce hayatıyla bütünleşmeye başladığını düşünen Tarık Buğra, Tek Parti döneminde başlayan dil ırkçılığının son derece tahrip edici sonuçlar doğurduğu kanaatinde. Bunun için, kendi neslinden birçok yazarı da peşinden sürükleyen ve kısırlaştıran "öztürkçe" mace-rasından uzak durmuş, özellikle "kültür kelimeleri" dediği, bugünü geçmişe bağlayan kelimelerden yazarlık hayatı boyunca vazgeçmemiştir.

Televizyonda yapılan bir açık oturumun sonlarında, TDK'nın önde gelen isimlerinden Ömer Asım Aksoy, "Sayın Buğra" der, "Türkçe'yi sizin gibi güzel konuşan ve yazan biri nasıl olur da bize karşı çıkar?" Aldığı cevap susturucudur: "Bu söylediğiniz rasgele bir iltifat, bir nezaket cümlesi değilse, işte ondan!" (PD, 167).

Dilde aşırı özleştirmecilik, Tarık Buğra'ya göre, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Reşat Nuri, Sait Faik gibi daha dünkü yazar ve şairleri okunamaz hale getirmiştir. Bu, kitap yakmanın bir başka şeklidir. Ancak, dilde, özellikle kitle iletişim vasıtalarının araya girmesiyle hızlanan değişimin büsbütün dışında kalmamak için, Tarık Buğra'nın da okuyucusunu rahatsız etmeyecek şekilde, yeni kelimelerden ortak kabul görenleri sözlüğüne dahil ettiği görülmektedir. Fakat yeni kelimeler, onda, eski kelimeleri kapı dışarı etmez, aksine dilini ve üslubunu zenginleştirme görevini üstlenirler.

ONALTINCI BÖLÜM
TARİK BUĞRA, TENKİT,
TENKİTÇİLER

"Kendisine karşı acımasız olan, yazdıkların
yırtıp yeniden başlayabilen, ideal münekkîdini
bulmuş demektir"
(PD, 155).

"Bir Rüya Tabiri"

Tarık Buğra'nın *Hisar* macerası, bu dergide çıkan hikâye ve yazılarından ibaret kalmaz. *Milliyet*'te tefrika edilen *İbiş'in Rüyası*, kitap olarak Hisar Yayınları arasında çıkmıştır (Ankara 1970). Ancak kapağının güzelliğine rağmen berbat bir baskıyla ve hemen hiç tashih edilmemiş olarak çıkan kitap, Tarık Buğra için büyük bir üzüntü kaynağı olacaktır. En fazla üzüldüğü tashih hatası ise, masum bir cümlenin, bir harf düşmesi sonucu müstehcen bir anlama bürünmüş olmasıdır (SD, 130).

İbiş'in Rüyası'nın bütün çevreler tarafından çok beğenilmesi, Tarık Buğra'nın moralini epeyce düzeltirse de, eserin "şifre"sinin anlaşılmadığını düşünmektedir. Bu yüzden, yanlış anlaşılmayı göze alarak, *Hisar*'a *İbiş'in Rüyası* hakkında bir tahlil yazısı gönderir: *Bir Rüya Tabiri* (Nisan 1971). "Yazarın kendi eseri için konuşması en azından sevimsiz bir şey" cümlesiyle başladığı yazıda, her sanat eserinde, çözümünü eleştirmeciden bekleyen küçük bir şifre bulunduğunu veya bulunması gerektiğini, *İbiş'in Rüyası*'ndaki şifreyi ise kimse-

nin çözemediğini söyleyen Tarık Buğra, en önemli kahraman olan Hatice'yi anlamayanların romanı beğenmiş olmalarını hayretle karşılamıştır.

Tarık Buğra'ya göre, şifre, Hatice'dedir; "Hatice, kadını, kadınlığın normal tutumlarına, davranışlarına ve kadın hayatının törelerine bağlayan en önemli şeyden, çocuk yapma yeteneğinden yoksundur. Normal kadın, çocuktan, analıktan ayrı düşünülemez (...) Hatice de -fizik ve entelektüel üstünlüklerine rağmen- kocasından ayrılmak zorunda kalmış veya bırakılmıştır. Hatice'nin büyük yarası ve doldurulamaz ruh boşluğu budur. Onun müziğe sarılışı, oyuna düşkünlüğü, tiyatroyu benimseyiverişi ve -kendisine göre ahlaksızlık olmayan- yalanları, bir büyük boşluğa boşu boşuna teselli arayışlarıdır; kadınlığını, çocuğa bel bağlamadan kabul ettirmek -ve asıl dramatiği- kabul etmek çabalarıdır. Ana olamayacağı için, bir yandan kadınlık sınırlarını 'bir kız çocuğu sorumsuzluğu ve saflığı ile' atlayıp geçer, bir yandan da gelecek zamanlardan korkar: Ana olmayan kadın için ihtiyarlık çetindir, hatta -alttan alta- çirkinleşmektir; seks de bitince her şeyin bitişidir".

Hatice'nin -güzelliğine, paraya, üne kavuşmuş ve aradığı aşkı bulmuş olmasına rağmen- isyanı ve dramatik sonu, analık olmayınca her şeyin hiçleşeceğini sezmesindendir. "Romanı geliştiren ve gelişmeye destek olan, son'u önlenemez yapan budur. Hatice'nin ana olamayacağıdır".

Tarık Buğra, yazısını, okuyucularını ve işlerini ciddiye alan, dürüst, iyi niyetli eleştirmecilerin, *İbiş'in Rüyası*'nı bir de yazarının gözüyle okumalarını, püf noktasını veya şifresini onun kasıt ve niyetine göre düşünmelerini istediğini belirterek şöyle noktalamıştır: "Bu

istek bir bakıma benim dürüstlüğümlle ilgilidir; zira, bu açıklama ile belki bir zaafımı, maskelenmiş bir başarı-sızlığımı ortaya koymuş oluyorum. Ne yapalım; öyleyse çekmemiz gerek. Hak edilmemiş övgülerden çok daha iyidir bu".

TENKİDİN SEFALETİ

Tarık Buğra, önce *Milliyet*'teki *Sanat Hareketleri* sütununda tenkitçi olarak, sonra sürekli tenkitçilerle boğuşan bir hikâye, roman ve oyun yazarı olarak "tenkit" meselesiyle ömrünün sonuna kadar ilgilenmiştir. Sütunlarında, bir tenkitçi olarak düşüncelerini hiç taviz vermeden yazarken "Düşman Kazanma Sanatı"nı öğreten ve başı tenkitçilerle sürekli derde giren Tarık Buğra, Mehmet Kaplan'ın ilk hikâyesini okuyup yüzüne şamar gibi vurduğu "Sen hikâye yazamazsın!" sözüyle kamçılanmış, *Siyah Kehribar* hakkında çıkan ağır tenkitler yüzünden de dört yıl kadar edebiyata küsmüş bir yazardır.

Tenkidin son derece zor bir iş olduğunu, çünkü geniş bilgi, incelmış bir zevk ve dürüstlük gerektirdiğini, daha da önemlisi korkaklığa tahammülü olmadığını düşünen Tarık Buğra, zayıfa karşı cesur, tutulana ve kuvvetliye karşı -haksız veya başarısız olsalar da- korkak davranan tenkitçileri, sefillikle, sefillleşmekle suçlamıştır. Yanılan münekkitler bağışlanabilir, ama gerçek değerleri görmezlikten gelerek susan, yani dürüst davranmayan münekkitlerin adları ibret levhalarına kazanmıştır. Güzele güzel, kötüye kötü diyemeyen münekkitler, sorumluluklarının büyüklüğünü idrak edememişlerdir veya bu yükü taşıyacak karakter sağlamlığından mahrumdurlar: "Dosttadır veya kuvvetlidir diye hatalara, başarısızlıklara.. düşmandadır, sevilme-

yendedir veya zayıftadır diye de başarılarla, haklara, yararlılara sırt çevirmek, göz yummak sefalet değilse, sefilleşmek değilse, hangi dostun hangi düşmana.. hangi haklının hangi gaasiba sefil demek hakkı kalır?" (DKS, 203).

MÜNEKKİT TIPLERİ

Bazı münekkitlerin belli hüküm cümleleri edindiklerini, sizin için kullandıkları bir cümleye mesela Collette için yazılmış eski bir yazıda rastlamanın pekâlâ mümkün olduğunu, "Bu on üç hikâyeye, bahar çiçeklerinden yapılmış bir demettir" gibi parlak benzetmelerle yazılmış tenkit yazılarından ise özellikle şüphe etmek gerektiğini söyleyen Tarık Buğra, adları büyük birçok tenkitçinin ortak özelliklerini şöyle özetlemiştir:

"Münekkit için, çok zaman, en önemli, hatta tek önemli şey kendisidir.. hesapları vardır: Dikkat edin, iki kere ikinin üstüne yürüyen münekkitler, ölçüleri bilmeyen, bilse de bilmezlikten gelen münekkitler görececek ve bir vasıta yapılmak istendiğinizi anlayacaksınız" (DKS, 274).

Tarık Buğra, bazı münekkitlerin ise sizi peşinen mahkûm ettikleri için, eserinizi okumaya veya seyretmeye lüzum bile görmeden saldırıya geçtiklerini, özellikle 1960'larda, sağ iktidarların bıraktığı sınırsız boşluktan girip sanat ve edebiyat alanlarına Roma ordusu gibi yerleşen solun, kendisinden saymadıklarına karşı böyle davrandığını anlattığı yazısında, başından geçen ilgi çekici bir hadiseden söz eder:

Yıl 1965. Macarların kızıl diktaya karşı trajik isyanının anlatıldığı *Ayakta Durmak İstiyorum*, Ankara'da, Devlet Tiyatroları tarafından oynanmaktadır. O gün-

lerin hızlı sosyalist gazetelerinden birinde, bir yazar, Yeni Sahne'de oynanan oyunun "ırkçı, kafatasçı ve Turancı" olduğunu ilan ve -tam bir suçlama edasıyla- Tarık Buğra'nın İdil-Ural, Kırım ve Kafkas Türklerinin bağımsızlıklarını ve özgürlüklerini savunduğunu iddia eder.

Çok geçmeden, eleştiriyi yazan kişinin, o günlerde, Tuzla Piyade Okulu'nda öğrenci ve -üstelik- izinsiz olduğu ortaya çıkmıştır. Tarık Buğra, daha sonra sözkonusu "eleştirmen"le çeşitli toplantılarda ve açık oturumlarda biraraya geldiklerini ve tiyatro konusu tartışılırken söze hep aynı cümlelerle başladığını söyler:

"Tiyatro, seyircisi, yazarı, rejisörü, ışıkçısı, oyuncusu, eleştirmecisi ve öteki unsurları ile bir bütündür; seviyesi de bu bütünün ortalamasından başka bir şey olamaz. Bir yerde ki, görmediği oyun için iddialarla dolu eleştiri yazabilen eleştirmeciler çıkabiliyor, orada sağlam bir tiyatro elbette beklenemez. Siz şimdi 'Olmaz öyle eleştirmeci' diyeceksiniz. Var; ben biliyorum. Tanıtayım: Kendisi işte burada: Takdim ederim!" (DKS, 401)

FETHİ NACİ'YE GELİNCE..

Küçük Ağa'yı en beğendiği yirmi roman arasında göstermekle beraber, *Firavun İmanı* ile *Gençliğim Eyvah*'ı kıyasıya eleştiren Fethi Naci, Tarık Buğra'nın beğendiği ve saygı duyduğu tenkitçilerden biridir. Romanı iyi anladığını, zengin bir birikime sahip olduğunu, ancak yalnızlığı göze alamadığını söyler. Çünkü "politik tercihleri vardır ve onlarla sınırlıdır: Övülecek

* Tarık Buğra, bu "eleştirmen"in bir hanım vasıtasıyla kendisinden özür dilediğini ve aynı piyesin başarıyla oynanmaya devam ettiğine dair bir haber yazmak zorunda kaldığını anlatıyor (DKS, 401).

bir samimiyetle benimsemiştir onları. Eseriniz o tarafına aykırı geldi mi, keçileri kaçırır, koyuverir dizginleri, haksızlaşmaktan korkmaz. Ben onun bu tür halleri için, hep, Fethi Naci'ye has yanılgılar der geçirim. Başkasının yanılgısı beni niçin ilgilendirsin. Onun meselesidir bu!" (TE, 32).

Fethi Naci, Kültür Bakanlığı tarafından 1981'de verilen ödül üzerine yazdığı bir yazıda da, Tarık Buğra'nın ödülü hak etmiş bir yazar olduğunu, ancak Atatürk'ün doğumunun 100. yılında, bir bakanlığın "İslâmî dünya görüşü"ne sahip bir yazara ödül vermesini doğru bulmadığını yazmıştır. Bu hükmün de Fethi Naci'ye has yanılgılardan biri olduğunu söyleyen Tarık Buğra, müslüman bir toplumdan ve müslüman insanlardan söz etmekle İslâmî dünya görüşüne sahip olmanın başka başka şeyler olduğunu ifade ettikten sonra, "Bana bu görüşün yoruluşunu gerçek bir iltifat sayarım. Keşke tam bir İslâmî görüşüm olsaydı! O zaman eserlerim daha sağlam ve övüldüklerinden daha değerli bir yapı kazanırlardı" diyecektir (PD, 232).

"Edebiyat ve Din"

Tarık Buğra, şüphesiz, asıl mânâsında dindar bir insan değildir; ancak özellikle çocukluğunda ailesinden aldığı sağlam dinî terbiye sayesinde, yetiştiği Tek Parti devrinin toplum hayatından, hatta fert vicdanından dini söküp atmaya yönelik faaliyetlerine ve yaşadığı hayatın din açısından bütün olumsuzluklarına rağmen, toplumun inanç temellerine sonuna kadar bağlı ve saygılı kalmış; üstelik dikkat ve tecessüsünü Tek Parti muhalifleri üzerinde teksif ederek *Küçük Ağa*'dan *Osmancık*'a uzanan bir dizi romanla, resmî ideolojinin ideallerine açıkça ters düşmüştür.

Toplumun zaruri bir realitesi olan dini yok sayan bir yazarın o topluma derinliğine nüfuz etmesinin mümkün olmadığını düşünen Tarık Buğra'ya göre, büyük yazarlardan hiç biri dine karşı kayıtsız kalamamıştır. "İman buhranları, arayışlar, buluşlar ve kaybedişler ünlü roman veya piyeslerin ana temlerinden birisidir" ve bu temden unutulmaz trajediler doğmuştur. Nitekim Hristiyanlık olmasaydı, Dostoyevski de olmazdı.

Andre Gide ve Sartre gibi dinsiz yazarları bile, Tarık Buğra'ya göre, Hristiyanlığın büsbütün dışında düşünmek mümkün değildir; ikisinin eserlerinde buram buram Hristiyanlık tüter; "İman gibi inkârın meyveleri de aynı rahmetle beslenir, aynı güneşte olgunlaşırlar. Fark tatlarındadır. Ve batı kültürünü, daha genel bir söyleyişle de büyük kültürleri, dinden ayrı veya dinin dışında düşünemezsiniz" (DKS, 153).

Tarık Buğra, inkârın aslında imandan ve her çeşit kabulden daha güç olduğunu, tepeden turnağa dinsiz olan, ancak Hristiyanlığı ve tarihini belki Papa'dan bile daha iyi bilen Voltaire'in inkâr noktasına uzun ve ateş dolu yıllar yaşadıktan sonra ulaştığını, yani buhransız, didinmesiz, sancısız bir inkârın düşünülemeyeceğini ifade ettikten sonra, yalnız bizde, buhransız, didinmesiz, tersiz inkârlar ve yermeler, kötülerler görülebildiğini söyler.

İnanmış edebiyatçıların da genellikle çilesiz, buhransız, didinmesiz, kavgasız kimseler olduklarına işaret eden Tarık Buğra, bu görüşlerini anlattığı yazısını şu önemli tesbitle noktalamıştır: "Din kültürü, edebiyat için çok önemli, pek çok önemlidir. Türk edebiyatının bugünkü noksanı da işte budur. Romancılarımızın neden güdük, tiyatro yazarlarımızın, çoğu şairlerimizden neden silik ve taklide mahkûm olduğunu merak edenler meseleye bir de bu gözle baksınlar" (DKS, 152 vd.).

Ö N Y E D İ N C İ B Ö L Ü M
ROMANLAR, ROMANLAR..

"Gençliğim Eyvah, Türkiye'nin romanıdır. Politikaya
bulaştığımız ölçülerde hepimiz varız onda. Aynaya niçin
kızıyorlar?"

(PD, 214)

KASABADAN BAKMAK

Tarık Buğra'nın *Firavun İmanı*'nda *Küçük Ağa*'nın seviyesine ulaştığı söylenemez; ancak roman olmadığını iddia etmek için peşin hükümlü olmak gerekir. Görmezlikten gelinemeyen ve başarısı inkâr edilemeyen *Küçük Ağa* için yazılan övgüler, Tarık Buğra'dan *Firavun İmanı* ve özellikle *Gençliğim Eyvah* şiddetle eleştirilerek âdeta geri alınmak istenmiştir. Ancak *İbiş'in Rüyası* (1970) ile peşpeşe çıkan *Dönemeçte* (1980) ve *Yağmur Beklerken* (1981), Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa*'yla kazandığı başarının asla tesadüf olmadığını gösteren, edebiyatımızda eşine az rastlanır güzellikte romanlardır.

Çok partili hayata geçiş sancılarının fon olarak kullanıldığı *Dönemeçte*, aslında bir "aşk romanı"dır.* İn-

* *Dönemeçte* romanının en önemli kahramanlarından Dr. Şerif, İstanbul'da fakir bir öğrencilik hayatı yaşamış ve Beyazıt kahvelerinde, özellikle Külük'te çokça vakit geçirmiştir (D, 90). Yani Tarık Buğra'nın hayatından önemli çizgiler taşır. Yazar, çok partili hayata geçiş sancılarının bir kasabadan görünüşünü de, babasıyla Akşehir'de *Nasreddin Hoca* gazetesini çıkarırken gözlemiş olmalıdır.

san ruhunun girift dehlizlerine girip yolunu kaybetmeden gezinmesini bilen ve roman kurgusunda gerçek bir usta olan Tarık Buğra, *Yağmur Beklerken* adlı romanında da Serbest Fırka hadisesine bir kasabanın penceresinden bakar. Bir şehir romanı olan *Dünyanın En Pis Sokağı* (1979)'nın kahramanları bile kasaba menşeli iki aydındır. Kasaba, Tarık Buğra'ya göre, biyopsi için en elverişli ve gerekli hücredir. "Kasaba insanı, toplumun karakterini, kültürünü en iyi şekilde belirler (...) Ve kasaba insanı toplumsal değişimlerden en çok etkilenen insandır. Romanda önemli saydığım husus, toplumsal olayların insanlarda sebep oldukları değişimleri ve tepkileri belirlemektir" (PD, 251).

Yağmur Beklerken'de, demokrasi tarihimiz açısından son derece önemli ve anlamlı bir hadise olan Serbest Fırka tecrübesinin bir kasabada meydana getirdiği değişiklikleri, çelişkileri ve tepkileri ele alan Tarık Buğra, aslında *Küçük Ağa* ile başladığı sorgulamayı bu romanda da sürdürmektedir. Tipleri canlandırmada ve eski kasaba hayatını yansıtmadaki başarısı ise, çok az yazarın ulaşabildiği bir seviyeyi gösterir. *Dönemeçte*'de Doktor Şerif, Handan, Fakir Halit, *Yağmur Beklerken*'de Kenan Bey, Avukat Rahmi, Rıza Bey ve daha birçok figür, bu romanları okuyanların hafızalarından uzun zaman silinmeyecek tiplerdir.

"GENÇLİĞİM EYVAH"

Tarık Buğra'nın *Siyah Kehribar*'dan sonra en fazla eleştirilen romanı, 1977 yılında *Tercüman*'da tefrika edilen ve 1979'da kitap olarak basılan *Gençliğim Eyvah*'tır. Buğra, bir nesli mahveden ve Türkiye'yi 12 Eylül darbesine götüren hadiselerle çok farklı bir açıdan yaklaştığı bu romanıyla, beğenilmediği ölçüde övündü-

günü, hatta en önemli romanının *Gençliğim Eyvah* olduğunu söyler: *Gençliğim Eyvah*, Türkiye'nin romanıdır. Politikaya bulaştığımız ölçülerle hepimiz varız onda. Aynaya niçin kıızıyorlar?" (PD, 214).

Gençliğim Eyvah'ın kesinlikle ideolojik bir roman değil, bir anarşi lanetlemesi olduğunu söyleyen Tarık Buğra, belli bir grubu, belli bir kuruluşu, belli bir yetkili ve sorumluyu hedef seçmediğini, İhtiyar'ın -alışılmamış, belki de örneği görülmemiş- bir mozaik tip olduğunu belirterek, "İhtiyar, yüz-yüz elli yıl zarfında Türkiye'nin gidişatına etkili olmuş bütün yanlışların, kasıtların ve idraksizliklerin sembolüdür" diyor. Fethi Naci, Tarık Buğra'ya göre, daha yazmaya başlarken ideolojik damgasını basmıştır:

"Gerisi kolay. Yüklen yüklenebileceğin kadar. O zaman bırakırsınız Güliz'i, bırakırsınız Delikanlı'yı ve o trajik aşkı; atarsınız çöp sepetine üslûbu, Türkçe'yi, kurguyu ve gerçeği verdikleri sonradan anlaşılan sezişlerin bulduğu olayları, yani romanı, olur biter. O zaman kocaman kocaman hatalar bulabilirsiniz. Mesela yazarın daha Jean-Jacques Rousseau adını doğru dü-rüst yazamadığını, bir Cahit Sıtkı mısraını yanlış bildiğin keşfedebilirsiniz. Ve yazınız gene de bir roman eleştirisi, *Gençliğim Eyvah*'ın eleştirisi olur. Nitekim olmuştur da."

* Fethi Naci, Tarık Buğra'nın Jean-Jacques Rousseau adını yanlış yazdığını söylediği yazıda, aynı adı kendisi de yanlış (Rousseaux şeklinde) yazmıştır. Bk. *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınevi, 1. bs. İstanbul 1981, s. 447.

Bir Aydın Eleştirisi

Şüphesiz *Gençliğim Eyvah*, Fethi Naci'nin acımasız saldırısını hak edecek kadar kötü bir roman değil; fakat Tarık Buğra'nın en önemli romanı da değildir. Yazarımızın aynı meseleye aydınlar cephesinden baktığı, 1982 yılında Tercüman'da tefrika edilen ve 1989'da kitaplaştırılan *Dünyanın En Pis Sokağı* da, önemli bazı sosyal ve kültürel meselelere yaklaşımıyla dikkate değer olmakla beraber, tamamlanmamış, çok geniş çaplı düşünülmüş, fakat bir yerde tıkanıp kalmış izlenimi veren bir romandır.

Bir köy ve kan dâvâsı romanı gibi başlayan *Dünyanın En Pis Sokağı*, aslında nefis bir aydın eleştirisidir. Ali'nin Doğancılar köyünden Sarı Mehmet'i kan dâvâsı uğruna pusuya yatıp vuruşunun anlatıldığı ilk sayfalar, aslında romanın bütün ağırlığını üzerinde taşır. Tarık Buğra, ustaca bir geçişle, kan dâvâsı "le-it-motif"ini, özellikle 12 Eylül'den önce yaşadığımız sosyal cinnetin eksenini haline getirmektedir.

Doktor Yılmaz, çocukluğunda kan dâvâsının acılarını yaşamış ve bu ilkel öç alma duygusundan kaçarak okumuş, doktor olmuş, fakat kendisini ölümden kurtaran sadık adamlarından Reşo'nun yüzünü asla unutmamıştır. Bu "Babanın kanını yerde koma" diye âdeta haykıran ürkütücü bir yüzdür. Reşo, ağasını öldüren ve küçük Yılmaz'a doğrultulan namlunun üstüne, Yılmaz için değil, ağasının kanı yerde kalmasın, öcünü alacak biri bulunsun diye atlamıştır. Bu Reşo yüzü ve sakat kalan ağabeyinin öcünü almadığı için kendisini aşağılayan sözleri, Yılmaz için sürekli bir azap kaynağıdır.

Yılmaz'ın yakın arkadaşı olan bucak müdürü Fazıl

ise, ilçede yayımlanan haftalık bir gazeteye küçük fıkralar, arasına başyazılar yazan, bu yazılarıyla İstanbul'da günlük bir gazetenin dikkatini çeken zeki bir taşra aydınıdır. Günün birinde bu gazetenin genel yayın müdüründen telefonla İstanbul'a gelip gazetesinde yazması yolunda son derece cazip bir teklif alır.* Kısa süren bir tereddütten sonra teklifi kabul ederek kalkıp yazmayı planladığı romanlarla ilgili (ki bunlardan biri kan dâvası hakkındadır) notlar tuttuğu defterleriyle birlikte İstanbul'a gider.

Yılmaz, başarının Fazıl'ı çirkinleştirmesinden endişe etmektedir: "Kaç kişide kaç kere görmüşlerdi bunu! Hem de çeşitli konularda ve düzeyden insanda: Mesele buğday fiyatlarındaki aşırı artışla zenginleşiveren köylülerde, mesela pokerde ve briçte kazananlarda, mesela seçim kazanan partilide, gene mesela yetkisi artan memurda ve meslektaşlarından fazla tutulan doktorda, avukatta, dışçide!"

Fazıl İstanbul'a gittikten sonra bir süre mektuplaşırlar. Ancak zamanla mektuplar kesilir, dünyalar iyice ayrılır birbirinden. Derken, Yılmaz da bir sınıf arkadaşından birlikte poliklinik kurma teklifi alınca kalkıp İstanbul'a gider. Yollar yeniden birleşmiştir. İstanbul'da ilk iş olarak Fazıl'ı arayan Yılmaz'ın korktuğu başına gelmiş, Fazıl değişmiştir. Tanınmış bir yazardır, politik angajmanlara girmiş, çeşitli çevrelerle değişik ilişkiler kurmuş, lüks alışkanlıklar edinmiş, bambaşka bir insan haline gelmiştir. Yılmaz, onun günlük yazılarından seçmelerin yer aldığı kitabını okuyunca büsbütün ha-

* Tarık Buğra'nın Konya'da babasıyla birlikte çıkardığı *Nasreddin Hoca* gazetesi de İstanbul'un büyük gazetelerinin ilgisini çekmiş, özellikle *Hürriyet* ve *Vatan*, bu küçük gazetenin hemen her sayısından iktibaslarda bulunmuşlardır (TB, 6).

yal kırıklığına uğrar. Kitapta âdeta, oğullarına babalarının kanını yere komamalarını öğütleyen Eğnidikli kadınlar konuşmaktadır:

"Fazıl da aynı şeyi yapıyordu; okuyucularını kışkırtıyor, karşı düşüncelerle, yorumlarla, anlayışlarla, değil hoşgörüyü, barışa, hatta ateşkese yanaşmaz kinlere, düşmanlıklara itiyordu (...) Fazıl, birbirlerinden selamı sabahı kesen, alışveriş etmeyen, kahvelerini, hatta mescitlerini, hocalarını ayıran o insanların Eğnidikli kadınlarından biriydi artık. Hemen her yazısında, edebiyatla ilgili olanları dahil, 'Sakın ha' diyordu, 'Kininizi gevşetmeyin!'"

EN pis sokak

Yılmaz, ister istemez Fazıl'ın çevresiyle tanışmıştır. Fakat bu çevreyle özdeşleşemez, uzak da duramaz. Dikkatli bir gözlemcidir. Onun gözüyle, "*Dünyanın En Pis Sokağı*" adını verdiği, biraz Babî'li'yi andıran, kahvelerin, meyhanelerin vb. bulunduğu sokağın müdavimlerini, şairleri, yazarları tanırız:

"Albatros, sadece onun için getirilmiş beyin salatasına yumulmuştu. Başını pek kaldırmadan, Yılmaz'a alttan bakarak, son şiir kitabını nasıl buluverdiğini soruverdi. Övgüler umuyor ve bekliyordu; belliydi bu. Görmemişti bile o kitabı Yılmaz. Dahası, yıllar var ki, bu şairlerin hiç birini okumuyordu. Ona göre, bunların hepsi de şiirden ve şiir sevenlerden kopup gitmiş, övülmek ve önemsenmek isteğinin peşinde, belli bir politik görüşteki dergilerin ve eleştirmenlerin yörüngesine girmişlerdi. Gene ona göre, yalnız şiire değil, kendilerine de ihanet ediyorlardı."

vAlbatros, sadece onun için getirilmiş beyin sala-

mun realitelerinden kopmuş, soyut fikirlerin ve ideolojik reçetelerin dünyasına kendilerini hapsetmiş aydınlarına eleştiriler getiriliyor. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, geniş çaplı düşünülmüş, fakat bir yerde tıkanıp kalmış gibi bir izlenim uyandıran bu roman, Tarık Buğra'nın biyografisi yazılırken ihmal edilmemesi gereken bir eserdir. Çünkü satır aralarına kendi hayatından önemli çizgiler yerleştirmiş, hatta Yılmaz'ın şahsında biraz da kendini anlatmıştır.

Tarık Buğra'nın son romanı, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu, kuruluş felsefesini anlattığı *Osmancık*'tır.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM
"AKÜMÜLATÖRLÜ RADYO"
VE SONRASI

"Ve borcumun, borcumuzun dehşeti ile irkildim. Dünya
ve tek tek insanlar borçluymuş Macar milletine karşı.
Bunu bütün hücrelerime sinmiş bir ağı gibi duydum ve
ilk fırsatta yazı masama oturdum
(PD, 169).

ŞEHİR TİYATROSU'NUN TAVRI

Tarık Buğra, *Dünyanın En Pis Sokağı*'nda anlattığı düşman kamplara bölünmüşlüğü kendi hayatında biz-zat yaşamış ve acılarını çekmiş bir yazardır. "İlk göz ağrım" dediği *Akümülatörlü Radyo*'nun başına gelenler bu bakımdan son derece ilgi çekicidir.

Askerlik günlerinde, Büyükçekmece gölü kıyısındaki bir taş ocağında, Türkçe bilmeyen iki yüz kişilik bir iş bölümünün asteğmen komutanı olarak, mahruti bir çadırdaki, iki aylık mutlak bir yalnızlıkta yazdığı bu oyunu, "bir amatörün ilk esere verebileceği taptaze dikkatleri, gözlemleri, titizliği, içtenliği ve birikimleri" koymaya çalışan Tarık Buğra, önce, kahramanlarından biri karanfil yediği için Musahipzâde Celal tarafından reddedilince büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır (1947).

Yazarımız, zamanla *Yalnızların Romanı*'na dönüşen *Akümülatörlü Radyo*'da bazı önemli düzeltmeler yaparak dört yıl sonra yeniden Şehir Tiyatrosu'nun kapısını çalar. Oyun bu sefer edebi heyet tarafından kabul edi-

lerek repertuara alınmış, fakat her nedense oynanmamış, daha doğrusu oynatılmamıştır. Çünkü yazarı o günlerde tiyatro tenkitleri yazmakta ve bu sahnenin üstatlarını pek fazla övmemektedir.

KENTERLER'İN TEŞEBBÜSÜ

Yıl 1964, yani on üç yıl sonra. Telefon çalar ve karşısında Yıldız Kenter. Bir dostları Şehir Tiyatrosu'nda oynanmamış bir yerli piyesten, *Akümülatörlü Radyo*'dan söz edince alıp okumuş ve beğenmiştir. Yıldız Hanım, Tarık Buğra'yı, eserinin on yıla dayandığını söyleyerek tebrik eder. Ancak eskiyen birkaç yeri değiştirilmelidir. Tarık Buğra, oturup birkaç değil, birçok değişiklik yaparak Kenterler'e teslim ettiği, o mevsim repertuara alınıp provalarına başlanan oyunun sahnelenmesini boş yere bekleyecektir.

Kenterler, özellikle sol çevrelerden gelen şiddetli baskı yüzünden *Akümülatörlü Radyo*'yu sahnelemeye cesaret edememişlerdir. "Bana gelince" diyor Tarık Buğra, "ben gene yıkıldım. Ama Kent Oyuncuları'na bir teşekkür de borçlandım; çünkü uyandırdıkları şevkle, hemen o aylarda, *Ayakta Durmak İstiyorum*'u yazmıştım."

MACAR İHTİLALİ VE..

Tarık Buğra, 1956 yılında *Milliyet*'te gece sekreterliği yaparken ajans telekslerinden ve dünya radyolarından Macar ihtilali'ni dakikası dakikasına takip etmiş ve bu dasitanî hürriyet savaşında hür dünyanın Macarları yalnız bırakmış olmasını bir türlü kabul edemediği

* Tarık Buğra'nın büyük değişiklikler yaparak *Dört Yumruk* adını verdiği *Akümülatörlü Radyo*, Devlet Tiyatroları tarafından 1980-81 ve 1988-89 mevsimlerinde oynanmıştır.

için, sanki dünyanın elini kolunu bağlayan kendisiymiş gibi, büyük bir suçluluk duygusuna kapılmıştır. Yıllar sonra yazacağı *Ayakta Durmak İstiyorum*'da, Müdür'ün "Dünya unuttu bizi. Unuttunuz, unuttunuz!" şeklinde ifade ettiği derin sitemi, 1963 yılında, Kopenhag'da bir Macar'dan dinleyen Tarık Buğra, "Borcumun, borcumuzun dehşeti ile irkildim. Dünya ve tek tek insanlar borçluydu Macar milletine karşı. Bunu bütün hücrelerime sinmiş bir ağ gibi duydum ve ilk fırsatta yazı masama oturdum" (PD, 169) diyor.

Ayakta Durmak İstiyorum Devlet Tiyatroları tarafından ilk defa 1966 yılında sahnelendiği zaman Türk solu dehşetle irkilecek ve "Devlet Tiyatrosu İrkçi ve Turancı Bir Eseri Oynuyor" (*Akşam*, 17 Mayıs 1966) diye çığlıklar atılacaktır.

Diğer oyunlar

Ancak Tarık Buğra bu çığlıklara aldırmamış, *Yüzlerce Çiçek Birden Açtı* adlı oyununda da, yaşanmış bir olaya dayanarak, utanç duvarlarıyla, demir perdelerle gözlerden gizlenmiş, mitralyözlü, bazukalı, tel örgülü dünyalarda verilen hürriyet mücadelesine eğilmiştir. Devlet Tiyatrosu repertuarına alınan ve sık sık günde-me getirildiği halde bir türlü sahneye çıkamayan bu oyun, 1989-1990 mevsiminde, İsmail Bekir Ağlagül adlı yönetmen tarafından -zoraki- sahnelenmiştir.

* İsmail Bekir Ağlagül, yönettiği *Yüzlerce Çiçek Birden Açtı* hakkında oyun dergisine (Ankara Devlet Tiyatrosu 1989-1990 Sezonu Sayı 14) yazdığı "Duvarların ötesinde ve Berisinde Düşünebildiklerim ve Düşünemediklerim" başlıklı yazıda Tarık Buğra'nın son derece incindiği ifadeler kullanmıştır. Aynı şeyi Necip Fazıl'ın 1993-1994 mevsiminde sergilediği *Bir Adam Yaratmak* oyunu için de yapan bu yönetmen, kendince "gerici" bulunduğu bu iki yazarın oyunlarını sahnelemek zorunda kaldığı için bazı çevrelerden özür diler mahiyette bir üslup kullanmıştır. Tarık Buğra'nın çok yeteneksiz bulunduğu bu yönetmenin cümlelerinden biri: ".. neden bu tür tartışmalı, çetrefil, su götürür, üstelik şaibeli oyunlar hep bana veriliyor acaba.."

Güneş ve Aslan, Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri, Patron adlı üç oyunu daha bulunan, ayrıca *İbiş'in Rüyası* ve *Osmancık*'ı da oyunlaştıran Tarık Buğra, yazarlık hayatının büyük bir kısmında tiyatroyla iç içe yaşamış ve -bilindiği gibi- uzun yıllar Şehir Tiyatrosu ve Devlet Tiyatroları edebi heyetlerinde üye olarak bulunmuş, ayrıca bir süre Devlet Tiyatroları Edebi Heyet Başkanlığı görevini üstlenmiştir.

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

BAKLA SOKAĞI'NDA
YİRMİ DÖRT YIL

"Sultan dağlarının rüzgârına alışık ciğerleri artık Çamlıca tepelerinden kopan esintiyle ferahlamaktadır. 1977 yılında evlendiği Hatice Bilen, iyi yanmayan kaloriferin radyatörü önünde tır tır titrerken, o sırtında ince bir kazakla balkona çıkıp göğsünü rüzgâra verir"

BİR SOKAKTA İKİ EV

Tarık Buğra, 1968'de eşinden ayrıldıktan sonra Kadıköy'e taşınmış ve Bakla Sokağı'nda, birinde yedi, diğerinde on yedi yıl olmak üzere, birbirine çok yakın iki kira evinde oturmuştur. İlk ev, çatısız olduğu için, eşi Hatice Bilen'in tabiriyle günün bütün ısını emerek Tarık Buğra'nın çalışma gücünü iflas ettirmektedir. Eşinden ve özellikle kızından ayrılmış olmanın üzüntüsüne, maddi ve manevi sıkıntılarına ve dehşetli sığa rağmen *İbiş'in Rüyası*'nı bu evde yazan ve çok sevdiği annesi Nazike Hanım'ı 1969'da bu evde kaybeden Tarık Buğra, aynı sokakta, elli metre ilerideki eve 1975 yılında taşınır*. Bu ev ise, ilkinin aksine, kocaman pencereleriyle kuzeye baktığı için buz damından farksızdır.

* Bakla Sok. No: 2/14 Kadıköy. Tel: 36 30 39

Ömrü boyunca bahçesinde domates biber ekeceği, çiçek yetiştireceği bir evin hayalini kuran Tarık Buğra, balkonundan bir avuç deniz ve üç beş ağaç görebildiği için mutlu olduğu ikinci evin serinliğinden hiç şikâyetçi değildir. Hatta kış günlerinde çatıdaki kalorifer su dağıtım kazanının ikide bir taşıp yatakları yorganları ıslatmasına bile aldırmaz. Çünkü "Sultan dağlarının rüzgârına alışık ciğerleri artık Çamlıca tepelerinden kopan esintiyle ferahlamaktadır. 1977 yılında evlendiği Hatice Bilen, iyi yanmayan kaloriferin radyatörü önünde tir tir titrerken, o sırtında ince bir kazakla balkona çıkıp göğsünü rüzgâra verir".

Tarık Buğra, bu soğuk, ama sokağın gürültüsüne kapalı evde, bütün olumsuz şartlara ve yakasını hiç bırakmayan parasızlığa rağmen en verimli dönemini geçirmiştir. *Gençliğim Eyvah*, *Yağmur Beklerken*, *Dünyanın En Pis Sokağı* ve *Osmancık* romanlarını, televizyon dizisi haline getirilen romanlarının senaryoları ile Diyanet'in sipariş ettiği *Sahibini Arayan Madalya* ve Kültür Bakanlığının sipariş ettiği *Atatürk Zafer Gaye Değildir* senaryolarını, TRT'ye *Korkma Sönmez*'i, ayrıca Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın Yunus Emre Yılı dolaısıyla istediği *Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri* oyununu yazmıştır. Bunlara, Genel Kurmay için yazdığı Kurtuluş Savaşı konulu Işık ve Ses Gösterisi'nin metnini, Sakıp Sabancı'nın hayatını anlattığı *Patron* piyesini, yarım bıraktığı *Mimar Sinan* senaryosu ile Mehmed Âkif'in hayatını ele alacağı romanı, ayrıca 1984 yazında eşiyle birlikte gittiği Ayvalık-Sarmısaklı'da bir ay gibi kısa bir sürede yazdığı *Güneş ve Aslan* piyesini ilave edebiliriz.

Tarık Buğra'nın kabul ettiği son sipariş, *Orhan Gazi* senaryosudur. Alacağı paranın S. Sitesi'ndeki ko-

operatif evine taşınma masrafını karşılayacağını düşünmüş, ancak çalışmaya başladığı halde, hiç istemediği bir yönetmenin adı ortaya atılınca vazgeçmiştir.

TELEVİZYON MACERASI

Tarık Buğra, 1983'te *Tercüman*'da tefrika edilen ve hemen ardından kitaplaştırılan *Osmancık*'tan sonra başladığı romanlarını tamamlamaya pek fırsat bulamamış, daha çok siparişlerle ve televizyon dizisi olarak çekilen romanlarının senaryolarıyla uğraşmıştır. Televizyon dizisi haline getirilen ilk romanı *İbiş'in Rüyası*'dır ve TRT Televizyonu'nda on bölüm halinde yayınlanmıştır (17 Kasım 1979-19 Ocak 1980).

Roman olarak Tarık Buğra'nın en önemli eserlerinden biri olan *İbiş'in Rüyası*'nın televizyona uyarlanmış biçimi pek başarılı sayılamaz. Aynı şekilde, *Yalnızların Romanı*'nda televizyona uyarlanarak 1983'te yayımlanan *Yalnızlar* da Tarık Buğra'yı hayal kırıklığına uğratacaktır. Ancak Yücel Çakmaklı'nın yönettiği, 25 Mart-13 Mayıs 1984 tarihleri arasında ekrana gelen sekiz bölümlük *Küçük Ağa* dizisi geniş kitleler tarafından büyük bir ilgi ve heyecanla seyredilmiştir.

Yücel Çakmaklı, *Küçük Ağa*'daki başarısından cesaret alarak *Osmancık*'ı da *Kuruluş* adıyla on iki bölümlük bir televizyon dizisi haline getirmiştir. 10 Ocak-27 Mart 1988 tarihleri arasında televizyonun birinci kanalında gösterilen *Kuruluş*, Türk televizyon tarihinin en büyük ve en çok tartışılan prodüksiyonlarından biri olmak bakımından ayrı bir önem taşır. Çakmaklı'nın özellikle savaş sahnelerini çekerken zorlanması ve montaj safhasında giderilebilecek bazı fazla-

lıkların ve kusurların olduğu gibi ekrana yansımaları ağır eleştirilere konu olmuştur.

Kuruluş'u, *Dönemeç* adıyla televizyona uyarlanan *Dönemeçte* takip eder. Tuncay Öztürk ve Okan Uysal'ın yönettikleri dört bölümlük dizi, 1980'lerde, televizyonda yayımlanan en iyi yerli dramalardan biridir (7-28 Ekim 1988). Ancak dizi, gerek Birinci Kanal'da yayımlandığı saatin uygunsuzluğu ve ikinci Kanal'da yayımlanan "Oscar'lı Filmler"le çakışması, gerekse basın tarafından ısrarla gözlerden uzak tutulması yüzünden yeterince seyredilip değerlendirilememiştir.

Tarık Buğra'nın televizyon macerası, *Yağmur Beklerken* dizisiyle sona erecektir. Tunca Yönder'in yönettiği, 1992'nin sonlarında Birinci Kanal'da yayımlanan *Yağmur Beklerken*'de, yer yer romandan uzaklaşmakla beraber, 1930'ların Türkiye'si başarılı bir sinema diliyle anlatılmıştır. Ancak bu dizi de, gerek TRT'nin tanıtımdaki becereksizliği, gerekse basının ilgisizliği yüzünden *Dönemeç*'in akıbetine uğramıştır.

Ödüller, ödüller

1991 yılında "Devlet Sanatçısı" seçilerek ödüllendirilen Tarık Buğra, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, jüriye ve ödüllere pek fazla güvenen, ayrıca ödülü önemseyen biri değildir. Devlet sanatçısı seçilişiyle ilgili olarak düşüncesi sorulduğunda, "Bir yazarın kartvizitinde eserlerinden başka bir şeye pek yer yoktur. Böyle değerlendirmeler onu sevindirir, fakat eserlerinin üzerine çıkartamaz" diyecek, "Reddetmeyi düşünüyor musunuz?" sorusunu ise, reddetmenin fazla burunu büyüklük, kendini beğenmişlik olacağını söyleyerek cevaplandıracaktır.

Tarık Buğra, Hür Macarlar Federasyonu'ndan Milli Kültür Vakfı'na, TRT'den Türkiye İş Bankası'na ve Türkiye Yazarlar Birliği'ne kadar birçok kuruluş tarafından çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Ancak onu en fazla uygulandıran ödül, Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1 Ocak 1993'te, Ankara'da, Milli Kütüphaneye Konferans Salonu'nda yapılan "Tarık Buğra ile 75 Yıl" adlı toplantıdır. "Çağdaş Edebiyat ve Tarık Buğra", "Türk Tiyatro ve Sinemasında Tarık Buğra" ve "Tarih, Tarihi Roman ve Tarık Buğra" başlıklarıyla üç bölüm halinde gerçekleştirilen toplantıda sunulan bildirileri sonuna kadar dinleyen büyük yazar, teşekkür konuşmasını gözyaşlarını tutamadığı için tamamlamamıştır.

Son yıllarında *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak* adını vermeyi düşündüğü otobiyografik bir roman üzerinde çalışan Tarık Buğra, bu eserini, geçinme kaygısıyla kabul ettiği bazı işlerin araya girmesi yüzünden tamamlama imkânı bulamamıştır. Araya giren işlerden biri de, Sakıp Sabancı'nın yükselişini ele aldığı *Patron* adlı oyundur.

* Tarık Buğra'nın tesbit edebildiğimiz ödülleri tarih sırasıyla şunlardır: 1970 *İbiş'in Rüyası* / TRT Roman ödülü; 1976 *Firavun İmanı* / Türkiye Milli Kültür Vakfı Edebiyat ödülü; 1981 *Yalnızlar* / Türkiye Mill Kültür Vakfı (TMKV) Edebiyat Ödülü; Düzyazı / Kültür Bakanlığı Başarı ödülü; 1983 *Osmancık* / TMKV Edebiyat ödülü; 1984 *Küçük Ağa* / TMKV Televizyon ödülü; Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Televizyon ödülü; Boğaziçi Başarı ödülü; 1988 Türk Basın Birliği Hakkı Tarık Us Başarı ve Basın ödülü; *Kuruluş* / Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Başarı ödülü; *Kuruluş* / TMKV Televizyon ödülü; 1989 *Yağmur Beklerken* / Türkiye İş Bankası Büyük ödül; 1992 Sinema Tiyatro Müzik Radyo ve Televizyon Sanatçıları Derneği özel ödülü; Türkiye Yazarlar Birliği Üstün Hizmet ödülü; 1993 TMKV Türk Milli Kültürüne Hizmet Şeref Armağanı. Tarık Buğra, ayrıca Hür Macarlar Derneği tarafından da *Ayakta Durmak İstiyorum* adlı oyunu dolayısıyla şeref madalyasıyla ödüllendirilmiştir.

Aynı konuyu, Sabancı'ların ısrarına dayanamayarak eşinin muhalefetine rağmen, daha çok onun geleceğini düşünerek senaryolaştırmayı kabul eder. Söz vermiştir, bu son olacak, teslim ettikten sonra başka hiç bir teklifi kabul etmeyip *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*'a dönecektir.

Y İ R M İ N C İ B Ö L Ü M

SON ALLAHAİSMARLADIK

"Benim başaramadığım şey, ölümle değil, Tank Buğra ile dostluk kurmakmış; anladım. Ve yapacağım son işin bu dostluğu kurmak olduğuna hükmettim; çünkü bu dostluğu gerçekleştiremezsem huzura kavuşamayacağıma hükmettim"

(Son yazısından)

SONA DOĞRU

Tarık Buğra, Sabancı ailesinin macerasını anlattığı *Sıfırdan Doruğa* adlı senaryoyu yazarken çok bitkin düşmüştür. Sık sık çalışma odasındaki kanepeye uzanıp dinlenme ihtiyacı hissetmektedir. Buna rağmen, eşi Hatice Bilen'in bu işi bırakması ve doktora gitmesi yolundaki ısrarlarına öfkelenir. Daha önce enfarktüs geçirdiği için, ölümünün kalpten olacağına inanmıştır. İçinde sinsice yayılan kanser bütün vücudunu sararken, o hâlâ kalbini dinlemekte ve halsizliğinin yaşlılıktan ileri geldiğini zannetmektedir. Senaryoyu teslim ettiği gün eve dönüşünde eşine "Artık *Güneş Rengi Bir Yığın Yaprak*'a dönebilirim. Allah elbet onu da tamamlamama izin verir, sen dua et!" der.

Eylül 1993'te bütün yorgunlukları atmak ümidiyle gittikleri Akçay'da yatağa düşen Tarık Buğra, hastalığını yola çıkmadan birgün önce Kadıköy'de yakalandığı yağmura bağlamakta, "Üşüttüm herhalde!" demektedir. Bu yüzden doktora gidişi bir ay daha geciktirir. Gittiği zamansa iş işten geçmiştir. Durumun ciddiyetini ameliyattan bir gün önce öğrenirler. Ve Tarık Buğ-

ra, kanser teşhisiyle yatırıldığı Çapa Tıp Fakültesi Hastahanesi'nde ağır bir ameliyat geçirir.

Küçük Ağa'nın büyük yazarı, ameliyattan sonra dört ay kadar yaşamıştır. Bu arada, 28 Kasım 1994'te çıkan *Yapılacak Son Şey* başlıklı yazısıyla, 4 Ekim 1987'den beri *Pazar Sohbeti* yazdığı *Türkiye* gazetesine ve Bâbîâlî'ye veda eder. Çinli bilge Meng Hsian'ın "Bir insan yaşlandıktan ve kendine düşenleri yaptıktan sonra yapacağı bir şey daha kalıyor ki, o da huzur içinde ölümle dostluk kurmaktır" sözünü hatırlatarak başladığı yazısında, emekli olduktan sonra da, geçinebilmek için sürekli çalışmak zorunda kaldığını, bu yüzden ölümle dostluk kurmaya bir türlü fırsat bulamadığını belirterek şunları yazmıştır:

"Benim başaramadığım şey, ölümle değil, Tarık Buğra ile dostluk kurmakmış; anladım. Ve yapacağım son işin bu dostluğu kurmak olduğuna hükmettim; çünkü bu dostluğu gerçekleştiremezsem huzura kavuşamayacağıma, bu yüzden ölümle dostluğumun da tamamlanamayacağına inandım. Önümüzde çok az zaman kaldı; hiç değilse bu süreciği sadece ona ayırayım. Yani, Allahısmarladık Bâbîâlî!"

Bu yazının tamamını sunuyoruz:

"YAPILACAK SON ŞEY"

Bir insan yaşlandıktan ve kendine düşenleri yaptıktan sonra yapacağı bir şey daha kalıyor ki, o da huzur içinde ölümle dostluk kurmaktır.

Böyle buyurmuş dört bin yıl önce sayın Meng Hsian.

Mutlu adammış doğrusu. Belki de herkes mutluydu o çağda. Öyle ya, belli bir yaşa geldikten sonra

insanlar evlerine çekilebiliyor, küçük bahçesinde veya kitaplarıyla huzur buluyor, ölümle dostluk kurabilecek kıvama erebiliyormuş!

Müteveffa Ming'in bu sözlerini ilk okuduğum zaman yetmiş yaşında idim ve üzerime düşenleri fazlasıyla yapmıştım: Gazetecilikten emekliliği hak etmiştim; bu bir. İkincisi, Türkçe'ye, Türk edebiyatına *Yanın Diye Bir Şey Yoktur*'dan *Küçük Ağa*'ya, *Ayakta Durmak İstiyorum*'dan *Osmançık* ve *Gençliğim Eyvah*'a kadar hikâyeler, piyesler ve romanlar vermiştim. Fakat ölümle, huzur içinde dostluk kurmamı sağlayacak zamanı, imkânı yok, bulamıyordum. Zira emekli maaşım ev kirasını bile karşılamaktan uzaktı. Çalışmaya, kalemim işe yaradığı sürece, mecbur değil, mahkûmdum.

Kısacası, o söz bana dünyanın en çarpıcı kara nüktesi gibi gelmişti.

*

* *

Şimdi mi? Şimdi, yâni yetmiş altıncı yaşımın ikinci basamağında, benim ve Türkiye için hiç bir mânâsı kalmadı o güzelim, o harika sözün. Şimdi ölüm, yüzde yüze yakın bir çoğunlukla, insanlara baskın veriyor, hazırlıksız ve kendisi için bir şeyler düşünmeye fırsat bırakmadan yakalıyor. Bu yüzden de en korkunç şeymiş sanılıyor ve -en zavallı, en beyhûde direnç- istenmiyor.

İnsan, hangi hayhuyun, hangi keşmekeşin içinde olursa olsun, günlük yaşayışında, o dostluğu kurmak için bir düşünce, bir iç murakabe zamanı ayırmalıdır. Bunu yapanlar çevrelerini kuşatan hayhuyun, keşmekeşin gaddarlığın hafiflediğini görecektir. Güçlenecektir. Buna inanıyorum; çünkü denedim; başardım. Yirmi gün önce o ağır ameliyata giderken ölümle

dosttum ben. Çevremdekiler gördü bunu. Benim başaramadığım şey başka.

*

* *

Bundan on gün kadar önce, sayın Mustafa Miya-soğlu'nun, Millî Gazete'de, beni duygulandıran bir yazısı çıktı. *Tank Buğra*'nın Yalnızlığı'ndan söz ediyordu. Bu yalnızlık, 1960'daki zırva darbeden hemen sonra ve solcu/ilerici/devrimci furyası ile birlikte başlar. Tez elden de edebiyatın sınırları dışına sürülüşümle sonuçlanır.

Aslında, oyun düpedüz Türkiye için düzenleniyordu. Fakat Dünyayı politikadan ibaret gören aydınlarımız ve gazete yazarlarımız, bu tecrit veya sürgün olayını da önemsiz, hattâ önemsizin de önemsizi bir ayrıntı saydılar; din adamlarının, başlarında sanki var diye tartaklandıkları bir dönemde yazılan *Küçük Ağa*'nın neden küllenilmek istendiğini ve kavgadaki en önemli cephenin *edebiyat* olduğunu düşünecek vakit bulamadılar. *Tank Buğra*'nın yalnızlığı koyulaşıyordu.

Fakat, itiraf etmek zorundayım ki, onu, *Tank Buğra*'yı yalnızlığa itenlerin başında değilse bile, en ötekilerin arasında *ben* gelirim. Ben, hattâ, ona ihânet ettim; hava kadar, su kadar hakkı olan zamanları, enerjileri ve ilgileri gasb ettim. Romanlar, hikâyeler, piyesler yazmak istediği kalemini çekip aldım, ben kullandım.

Bunu, gûya, onun için, yâni *Tank Buğra* yamalı pantolonla gezmesin, iyice bir evde barınsın, iyi ısınıp iyi beslensin diye yapıyordum. Halbuki o, bana, kaç defa şöyle demişti, şimdi hatırlıyorum;—*Bırak Bâb-ı Âli*'yi. *Bahçelik, bağlık, ırmaklı, tepeleri olan küçük bir kasabaya gidelim. Emekli maaşım*—şimdi iki mil-

yon üç yüz bin--ve benim kitaplarımdan gelecek bir o kadar para; huzur içinde gül gibi geçiniriz. Belki ben de birkaç şey daha yazabilirim.”

*

**

Bilmiyorum iş işten geçti mi? Fakat, baktım, bir az kendine gelir gibi olunca, aynı özlemi sürdürüyor; üstelik en sevdiğimden müttelik de bulmuş, iyi ya dedim.

Benim başaramadığım şey, ölümle değil, Tank Buğra ile dostluk kurmakmış; anladım. Ve, yapacağım son işin bu dostluğu kurmak olduğuna hükmettim; çünkü bu dostluğu gerçekleştiremezsem huzura kavuşamayacağıma, bu yüzden ölümle dostluğumun da tamamlanamayacağına inandım.

Önümüzde çok az zaman kaldı; hiç değilse bu süreci sâdece ona ayırayım. Yâni, *Allahısmaırladık Bâb-ı Âlî!*.

*

**

Evet, henüz yataktan tam kurtulamamış bir hastanın veda yazısıdır bu. Bunun için de teşekkür borçlanımı ödemeye çalışarak bitirmeliyim:

- *Muhterem Enver Ören beyefendi*; Amerika'dan gönderdiğiniz geçmiş olsun dileklerinizi, çok yakın ilgini ve bilhassa, dualarınızı hiç bir zaman unutmayacağım.

- Ameliyatımdan bir önceki gece, *Birlik Vakfı*'nda benim için dua edildiğini öğrendiğim zaman duyduğum minneti anlatamam.

- Ajans 1400'e, beni günlerce hastahanelere, laboratuvarlara götürüp getiren salih insan *Ahmet Bayazıt'a*; Basın İlân Kurumu Genel Müdürü sayın *Gültekin Samancı*, sanki herkese yardımcı olmak için

yaşar gibidir: Ona ve kırk yıllık şair dost G. Samanoğlu'na gönülden teşekkürler,

- Geçmiş olsun demek için hastahaneye gelen Prof. Abdülkadir Karahan'a, Prof. Süleyman Yalçın'a, Prof. Erman Tuncer'e, Beşir Ayvazoğlu'na, Ahmet İyioldu'ya, Nurhan Alpay'a, Erol Kılınç'a, Mustafa Miyasoğlu'na, Vedat Zeytanlı'ya teşekkürler,

- Dileklerini telgraf ve telefonla bildiren, Mehmet H. Doğan, Yahya Akengin, İsmail Siuri, Kemal Gökçe, Rıdvan Yelekçi, Altemur Kılıç, Şefik Kahramankaptan, Prof. Ahmet Bican Ercilasun, Prof. İsmail Parlatur, Yavuz Bülent Bakiler, Sevinç Çokum, Dinçer Sümer için teşekkürler,

- Ve, Viyana'dan Elazığ'a, Antalya'dan, Dursunlu'dan Erzurum'a kadar çeşitli yerlerden arayanlara ve odamı çiçek bahçesine çevirenlere binlerce teşekkür,

- Sayın Cumhurbaşkanımız ile Başbakan'a ve MHP Genel Başkanı sayın Türkeş'e teşekkürlerimi hemen sunmuştum; burada tekrarlamayı gerekli buluyorum.

SON DURAK: KARACA AHMET

Allah'a ismarladık'larıyla meşhur olan Tarık Buğra, böylece son Allah'a ismarladığını çekmiştir. Hastalığı 25 Şubat'ta ağırlaşır ve tekrar kaldırıldığı Çapa Tıp Fakültesi Hastahanesi'nde 26 Şubat 1994 günü saat 04.50 sularında hayata gözlerini yumar. O sırada inanimiş insanlar sahur yemeklerini yemektedirler.

Kesif bir sisle başlayan 28 Şubat 1994, Tarık Buğra'nın Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Karacaahmet Mezarlığı'nda, annesi Nazike Hanım'ın yanbaşı, toprağa verildiği gündür.

SONUÇ YERİNE

Tarık Buğra, Edmond Rostand'ın ünlü *Cyrano de Bergerac* adlı eserini, özellikle bu eserin ikinci perdesinde, Cyrano'nun karakterini çok iyi yansıtan "*İstemem eksik olsun*" tiradını çok seviyordu. Büyük yazarın kişiliği hakkında da önemli ipuçları taşıdığı için, bu tiradı, bu kitabın "Sonuç" bölümü olarak Sabri Esat Siyavuşgil'in nefis tercümesinden sunmak istiyoruz:

Ya ne yapmak lazım mı?

Sağlam bir dayı bulup çatmak sırnaşık gibi,

Bir ağaç gövdesini tıpkı sarmaşık gibi,

Yerden etekleyerek velinimet sanmak mı?

Kudretle davranmayıp hileyle tırmanmak mı?

İstemem eksik olsun! Herkes gibi, koşarak,

Yabanın zenginine methiyeler mi yazmak?

Yoksa nâzırın yüzü gülecek diye bir an

Karşısında takla mı atmak lâzım her zaman?

İstemem eksik olsun! Ricaya mı gütmeli?

Kapı kapı dolaşıp pabuç mu eskitmeli?

Yoksa nasır mı tutsun sürünmekten dizlerim?

Yahut eğilmekten mi ağrısın ötem berim?

İstemem eksik olsun! Tazıya tut, tavşana

Kaç mı demeli? Belki kaz gelir diye bana

Tavuk mu göndermeli? Yoksa bir fino gibi

Susta durmak mıdır ki, acap en münasibi?
 İstemem eksik olsun! Bir kibar salonunda
 Kucak kucak dolaşıp boy atmak ve sonunda,
 Marifet şi're koyup kameri, yıldızları,
 Aşka getirmek midir, evde kalmış kızları?
 İstemem eksik olsun! Yahut şan olsun diye,
 Meşhur bir kitapçıya giderek, veresiye
 Şiir mecmuası mı bastırmalı? İstemem
 Eksik olsun! Acaba bulup bir alay sersem
 Meyhane köşesinde dâhi olmak mı hüner?
 İstemem eksik olsun! Bir tek şiirle yer yer
 Dolaşıp da herkesten alkış mı dilenmeli?
 İstemem eksik olsun! Yoksa bir sürü keli
 Surma saçlı diyerek göğ'e mi çıkarmalı?
 Yoksa ödüm mü kopsun bir Allahın aptalı
 Gazeteye bir tenkid yazacak diye her gün?
 Yahut sayıklamak mı lâzım: "Adım görünsün
 Aman!" diye şu meşhur Mercure ceridesinde?
 İstemem eksik olsun! Ve tâ son nefesinde
 Bile çekinmek, korkmak, benzi sararmak, bitmek,
 Şiir yazacak yerde ziyaretlere gitmek.
 Karşısında zoraki sırtmak her abusun.
 Eksik olsun istemem, istemem eksik olsun!
 Fakat, şarka söylemek, gülmek, dalmak hülyaya.
 Yapayalnız, ama hür, seyahat etmek aya,
 Gören gözü, cınlayan sesi olmak ve canı
 İsteyince şapkayı ters giymek, karşanı
 Olmamak. Bir hiç için ya kılıcına veya
 Kalemine sarılmak ve ancak dıya dıya
 Yazmak, sonra da gayet tevazula kendine:
 Çocuğum! demek, bütün bunları hoş gör yine,
 Hoş gör bu çiçekleri, hattâ bu kuru dalı,
 Bunlar yabanın değil kendi bahçenin malı!
 Varsın, küçücük olsun fütuhatın, fakat bil,
 Onu fetheden sensin, yoksa başkası değil.
 Ara hakkını hattâ kendi nefsinden bile.
 Velhasıl bir tufeyli sarmaşık zilletiyle
 Tırmanma! Varsın boyun olmasın söğüt kadar,
 Bulutlara çıkmazsa yaprakların ne zarar?
 Kavaklar sıra sıra dikilse de karşına
 Boy ver, dayanmaksızın, yalnız ve tek başına!

BİBLİYOGRAFYA

A. TARIK BUĞRA'NIN ESERLERİ

HİKÂYE

- Oğlumuz*, Ege Basımevi, İstanbul 1949
Yarın Diye Bir Şey Yoktur, Yenilik Yayınevi, İstanbul 1952
İki Uykı Arasında, Yeditepe Yayınları, İstanbul 1954
Hikâyeler, Günaydın Yayınları, İstanbul 1964
Sait Faik Abasıyanık-Seçme Hikâyeler, MEB Kültür Yayınları, İstanbul 1972
Yarın Diye Bir Şey Yoktur, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979

ROMAN

- Siyah Kehribar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1955
Küçük Ağa, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1963
Küçük Ağa Ankara'da, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1966
İbiş'in Rüyası, Hisar Yayınları, Ankara 1970
Fırvanın İmanı, Kervan Yayınları, İstanbul 1978
Bir Köşkünüz Var mı, Tercüman Gençlik Yayınları, İstanbul 1978
Gençliğim Eyvah, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979
Dönemeçte, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980
Yalnızlar, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981
Yağmur Beklerken, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981
Osmancık, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1983
Dünyanın En Pis Sokağı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989

Burada, Tarık Buğra'nın kitap olarak basılmış eserlerinin sadece ilk basımları belirtilmiştir. Tefrika olarak kalanlar ve diğer baskılar için Hüseyin Tuncer'in bibliyografyada zikredilen çalışmalarına bakılabilir.

OYUN

- Ayakta Durmak İstiyorum*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1966
Üç Oyun, (Ayakta Durmak İstiyorum, Yüzlerce Çiçek Birden Açtı, Akümülatörlü Radyo), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979
İbiş'in Rüyası (Oyun), Devlet Tiyatroları Yayınları, 1982
Güneş ve Arslan-Patron, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1988
Sıfırdan Doruğa/Patron, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1994

GEZİ/DENEME

- Gagaringrad-Moskova*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1962
Gençlik Türküsü, Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, Karabük 1964
Düşman Kazanmak Sanatı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979
Bu Çağın Adı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990
Politika Dışı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992

B. GENEL

- AKIN, Kenan: "Tarık Buğrayı uğurlarken", *Türkiye*, 28 Şubat 1994
AKYOL, Taha: "Tarık Buğra", *Milliyet*, 1 Mart 1994
ALANGU, Tahir: *Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman III*, İstanbul 1965
AYTAÇ, Gürsel: *Çağdaş Türk Romanları Üzerine*, Ankara 1990
AYVAZOĞLU, Beşir: "Tarık Buğra'nın Farklılığı", *Türkiye*, 1 Şubat 1993
_____, "Tarık Buğra'nın Farklılığı", *Türk Edebiyatı*, S.233, Mart 1993
_____, "Geçmiş olsun Tarık ağabey", *Türkiye*, 8 Kasım 1993
_____, "Yalnız adamın ölümü", *Türkiye*, 28 Şubat 1994
_____, "Tarık Buğra, İstanbul ve Belediyeler", *Türkiye*, 28 Mart 1994
_____, "Tarık Buğra Küllük'te", *Türk Edebiyatı*, S.246, Nisan 1994
AKOZAN, Sıtkı: *Küllüknâme*, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936
BARBAROSOĞLU, Fatma Karabıyık: "Tarık Buğra ile eleştiri üzerine sohbet", *Türk Edebiyatı*, S.233, Mart 1993
CENİKOĞLU, Tarıman: "Akşehirli Tarık Buğra göç etti", *Türk Edebiyatı*, S.246, Nisan 1994
ÇINARLI, Mehmet: *Sanatçı Dostlarım*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979
ÇOKUM, Sevinç: "Üçüncü Tarık Buğra", *Türkiye*, 2 Aralık 1993

- ÇULCU, Murat: "Tarık Buğra'nın ardından.. Ayakta durmak istiyorum dedi.. Ve durdu", *Dünya Kitap*, 4 Mart 1994
- DELİORMAN, Altan: "Eski albümden tanıdık çehreler: Sessiz Bir Ses", *Türk Edebiyatı*, S. 246, Nisan 1994
- DURBAŞ, Refik: "Tarık Buğra Nereye?", *Sabah*, 27 Şubat 1994
- DOĞAN, D. Mehmet: "Yaşayan Kimliğimiz ve Tarık Buğra", *Türk Edebiyatı*, S. 233, Mart 1993
- DOĞAN, Yalçın: "Dayımın insanla mücadelesi", *Milliyet*, 27 Şubat 1994
- EMİL, Birol: "Tarık Buğra İçin", *Türk Edebiyatı*, s: 246, Nisan 1994
- EMİNLER, M. Nuri: "Firavun İmanı", *Türk Edebiyatı*, S. 233, Mart 1993
- EROĞLU, Ebubekir: "Anadolu Merkezli Romancı", *Türk Edebiyatı*, S.246, Nisan 1994
- GÖKTAŞ, M. Emin: "Yaban, Küçük Ağa ve Aydınımızın Konumu", *Hareket*, Haziran 1979
- HIZLAN, Doğan: "Yarın Diye Bir Şey..", *Hürriyet*, 27 Şubat 1994
- İLERİ, Selim: "Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri", *Türk Dili Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, S.286, Temmuz 1975
- KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı V*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1994
- , "Akşehir'den Buğra'ya", *Türkiye*, 28 Şubat 1994
- KAHRAMAN, Kemal: "Tarık Buğra ve Kemal Tahir'in Tarihe Bakışı", *Türk Edebiyatı*, S.233, Mart 1993
- KAPLAN, Mehmet: "Siyah Kehribar", *İstanbul*, C.2, S.8, Ağustos 1955
- , *Edebiyatımızın İçinden*, Dergah Yayınları, İstanbul 1978
- , *Hikâye Tahlilleri*, Dergah Yayınları, İstanbul 1979
- KARABAY, Muhsin: "Tarık Buğra ve Güneş Rengi Yapraklar", *Türk Edebiyatı*, S.233, Mart 1993
- KOCAKAPLAN, İsa: "Tarık Buğra ile romanları üzerine sohbet", *Türk Edebiyatı*, S.233, Mart 1993
- KUTLU, Mustafa: "Dönemekte", *Hareket*, Mart 1981
- MİYASOĞLU, Mustafa: "Romanda ve hikâyede ustamı kaybettim", *Milli Gazete*, 28 Şubat 1994
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990
- NACİ, Fethi: *Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1981
- OKTAY, Ahmet: "Tarık Buğra/Bir ahlak arayışı", *Milliyet Sanat*, 15 Mart 1994
- ÖKSÜZ, Emine Işınsoy: "Tarık Buğra'yı Seviyorum", *Türk Edebiyatı*, S:246, Nisan 1994
- ROSTAND, Edmond: *Cyrano de Bergerac*, (Çev. Sabri Esat Siyavuşgil), Devlet Kitapları, 3. bs., İstanbul 1967

- SAMANCI, Gültekin: "Tarık Buğra ile dolu dolu", *Babîâli Magazin*, Mart 1994
- TAHSİN, Orhan: "Ayakta durmak istiyorum", *Tercüman*, 27 Şubat 1994
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergah Yayınları, İstanbul 1977
- TEVFİKOĞLU, Muhtar: *Rıfla Melul Meriç*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Türk Büyükleri Dizisi, Ankara 1986
- TİMUR, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum, Kimlik*, Afa Yayınları, İstanbul 1992
- TUNCER, Hüseyin: *Tarık Buğra*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Türk Büyükleri Dizisi, Ankara 1988
- , *Tarık Buğra'nın Hikâyeleri Üzerinde Bir İnceleme*, MEB Yayınları Öğretmen Kitapları Dizi, İstanbul 1992
- , *Tarık Buğra'nın Meçhul Kahramanı Şehir Kulübünde*, *Türk Edebiyatı*, S.233, Mart 1993
- TÜRİNAY, Necmettin: *Geleniğin Dünyası Yeniliğin Ufukları*, Birlik Yayınları, Ankara 1983
- ULUENGİN, Hadi: "Tarık Buğra eyvah!", *Hürriyet*, 5 Mart 1994
- YAKAR, Aytekin: *Türk Romanında Milli Mücadele*, Ankara 1973

KISALTMALAR

Metinde bazı kaynaklar için aşağıdaki belirtilen kısaltmalar kullanılmıştır. Kısaltma harflerinden sonra virgülle ayrılan rakamlar sayfa numaralarını göstermektedir:

- BÇA *Bu Çağın Adı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1990
- D *Dönemekte*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1987
- DKS *Düşman Kazanma Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979
- İR *İbiş'in Rüyası*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989
- KA *Küçük Ağa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989
- PD *Politika Dışı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992
- SF *Sait Faik* (1978)
- SD *Sanatçı Dostlarım* (Mehmet Çınarlı), Ötüken Neşriyat, İstanbul 1979
- TB *Tarık Buğra* (Hüseyin Tuncer), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988
- TE *Türk Edebiyatı* (Muhsin Karabay'ın röportajı)
- YDBY *Yarın Diye Birşey Yoktur*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1989

Yıl 1929, Süleyman Tank Buğra 10 yaşında.

Tank Buğra'nın İsmet Paşa ilkökulu'ndaki öğrenciliği sırasında çekilmiş bir başka fotoğrafı.

İstanbul Erkek Lisesi formasıyla.

1930 yılında İsmet Paşa İlkokulu. Karma öğretim o yıl başlamıştır ve Süleyman Tarı sınıfındaki tek erkek öğrencidir.

1935,
Konya
Erkek Lisesi'nde.

1936,
olgunluk diplomasının
alındığı gün.

1942,
Tank Buğra,
İskenderun Yedek Subay
Hazırlık Kıtası'nda.

Tank Buğra, İskenderun'a
giderken Elazığ'a, baba
evine uğramış ve hasret
gidermiştir. O günlerde
çektilen bir aile fotoğrafı.
Nazike Hanım ve Mehmet
Nazım Bey önde.

Türkoloji Bölümü öğrencilerinin çıkardığı Zeytindalı, Tank Buğra'nın Kekik Koku su adlı ilk hikâyesi bu derginin ikinci sayısında çıkmıştır.

Tank Buğra'nın Talat Tekin'le birlikte çıkardığı Zeytindalı ilk ve son sayı.

1949, Tank Buğra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğrencisi.

1947, Tank Buğra'nın Şişli Terakki Lisesi'ndeki muallim muavinliği sırasında çekilmiş bir fotoğrafı.

1955'te, devrin büyük hikâyecisi Sat Falk'le birlikte.

Tank Buğra, memleketi Akşehir'de,
Nasrettin Hoca'nın türbesi önünde arkadaşlarıyla.

1969 yılında Mehmet Kaplan, Kemal Tahir ve Ali Gevgili ile, bir açık oturumda.

Tercüman gazetesinde fıkra yazarlığı
yaptığı günlerde Kemal Ilıcak ve Saadettin Çulcu ile.

1975, hikâye, roman, oyun ve fıkra yazarı Tank Bıgıra.

1974, Küçük Fıyat-ro'da, İbiŐ in Rüya-sı'nın provaları sırasında Raik 'Alın-a  k ve Ő eref G  r-soy'la birlikte.

Tank Buğra bir film setinde.

Kuruluş dizisinin setinde yönetmen Yücel Çakmaklı ve Ahmet Mekin'le..

1975, Muzaffer Buğra ile.

Kuruluş filminin setinde Yücel Çakmaklı ve dizide
Osman Gazi rolünü oynayan Cihan Ünal ile.

Küçük Ağa dîzisi için, devrin başbakanı Turgut Özal'dan plaket alırken

1983, Tank Buğra, havranlarına kitaplarını imzalıyor.

Tank Buğra'nın anlamlı portrelerinden biri.

1993, Yeni Türk Edebiyatı Kurultayı'nda Beşir Ayvazoğlu ile.

Türkiye Yazarlar Birliği tarafından 1 Ocak 1993'te yapılan "Tank Buğra ile 75 Yıl" toplantısı afişi.

Tarık Buğra, bu toprağa ve bu toprağın değerlerine yürekten bağlı, dönüp dönüp yeniden okunması gereken ve her okunuşta yeni bir derinliği keşfedilen yazarlardandır.

Sanat anlayışının, dilinin ve üslûbunun farklılığı dolayısıyla ister istemez kendi neslinden koparak modaların dışında bir yazarlık macerası yaşayan Tarık Buğra, aslında yalnız bir adamdı, fakat yalnızlığını bereketli bir kaynak haline getirebilmişti. Beşir Ayvazoğlu, elinizdeki kitapta onun bu yazarlık ve yalnızlık macerasını anlatıyor.

Tarık Buğra'yı sevenlere, kuru bir biyografik metin değil, roman gibi sürükleyici bir kitap sunuyoruz. Onun yazmaya başladığı, fakat tamamlayamadığı otobiyografik romanın adıyla..